

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΑΡΟΝΟΥ ΦΕΟΥΧΤΕΡΣΛΕΒΕΝ

ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ Ζ*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΡΤ
Σ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΒΙΑΜΠΕΡΓ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΗΣ

ΑΘΗΝΑΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ χαρακτηρ τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς εἶναι ἀνυπόμο-
νος, λίαν ζωηρός, ἐπιπόλαιος. Ἐντεῦθεν πᾶσαι αἱ ἔρι-
δες καὶ καταστροφαὶ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς ζωῆς. Ἐντεῦ-
θεν ἐν τῷ φιλολογικῷ μάλιστα σταδίῳ ἡ τρομερὰ σύγ-
χυσις τοσούτων σημαιῶν. Πανταχοῦ ἡ διαμάχη, παν-
ταχοῦ, ἐν τε τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν ταῖς πνεύμασι τῶν ἀν-
θρώπων, τὸ ἀπελπιστικὸν θέαμα τοῦ πολέμου. Ἄς
στρέψωμεν ἐκ τῆς εἰκόνης ταύτης τὰ περίλυπα ἡμῶν
βλέμματα καὶ ἅς φέρωμεν αὐτὰ εἰς χώρας ἡσυχωτέ-
ρας. Ἄς ζητήσωμεν τὴν εἰρήνην ἐντὸς ἡμῶν, ἐν τῇ
ἐρευνῇ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἰδιαι-
τέρας καὶ ἀτομικῆς ἡμῶν ζωῆς. Ὅταν ἐννοήσωμεν
τὰς σχέσεις, αἵτινες συνδέουσιν ἡμᾶς μετὰ τοῦ ἐξωτε-
ρικοῦ κόσμου τότε κατορθόνομεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν
σκοπὸν, τὸν προορισμὸν ἡμῶν. Ἄς μάθωμεν ν' ἀφαι-
ρώμεθα ἐκ τῶν περὶ ἡμᾶς καὶ τότε θέλομεν αἰσθανθῇ
τὴν εἰρήνην ἀναγεννωμένην ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν, διὰ τῶν
καθαρῶν ἀκτίνων φωτὸς εὐεργετικοῦ. Τὸ σκέπτεσθαι
περὶ τῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεως εἶναι διὰ πάντα ἄνθρωπον
μεγάλῃ ἀπόλαυσις, εὐχολος ἐργασία, καθήκον ἱερόν.—
» Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, λέγει ὁ βαρῶνος Sternberg
» οἱ συγγραφεῖς συνθέτουσι τὰ συγγράμματά των ἐν τῇ
» ἀγορᾷ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ τοῦ σπουδαστηρίου των.

» Ὁ θόρυβος, ὁ κονιορτός, ἡ ὀχλοβοή· ἰδοὺ τί ζητοῦν,
 « ἰδοὺ τί δεικνύουσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην· τίποτε πε-
 » ρισσότερον δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰ συγγράμματα αὐ-
 » τῶν. Οἱ μὲν ἀρχαῖοι εἰσέδουν εἰς τὸ βάθος τῶν πραγ-
 » μάτων καὶ μετὰ βλέμματος ἐπιμόνου διέβλεπον τὸ
 » μυστήριον τῶν μᾶλλον ὑποκεκρυμμένων ἐλατηρίων·
 » σήμερον ἄλλοσ' ἀντικείμενον σκέψεων δὲν ἔχει ὁ φιλό-
 » σοφος καὶ ὁ ποιητής εἰμὴ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν
 » κοινωνίαν, καί, ἐπειδὴ τὸ εὐμετάβολον εἶναι τὸ νό-
 » σημα τοῦ αἰῶνος, ὁ ποιητής καὶ ὁ φιλόσοφος πάσχουσι
 » φλογιστικὸν πυρετόν· ἀρέσκονται λίαν εἰς τὰς ταχείας
 » καὶ ἐκτάκτους μεταβολάς,· εἰς τὰ στιγμιαῖα ἀποτε-
 » λέσματα·

Ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν λίαν δικαίων τούτων παρα-
 πόνων καὶ θέλοντες νὰ πολεμήσωμεν τὰς ὀλεθρίας τά-
 σεις τῶν ὁποίων τὴν σημαίαν καθ' ἐκάστην ὑψόνουσι,
 δημοσιεύομεν τὸ βιβλίον τοῦτο. Καρπὸς ὃν ἡσυχίου με-
 λέτης πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ ὅπως ἐγράφη, ἐν τῇ ἀπομο-
 νώσει καὶ ἐν τῇ ἡσυχίᾳ.

Θέλω, δηλαδή, διὰ συνδυασμοῦ, ὅστις πιθανὸν νὰ
 φανῇ παράδοξος, τῆς ἠθικῆς καὶ ὑγιεινῆς, νὰ μελε-
 τήσω ὑπὸ πρακτικὴν ἔποψιν τὴν ἐπιρροὴν τῆς ψυχῆς
 ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.— « Οἱ ἱατροί, λέγει τὸ
 » κοινόν, διαφυλάττουσι μετὰ ζηλοτύπου φροντίδος
 » τὸ μονοπώλιον τῆς ἐπιστήμης των· ὀργίζονται βλέ-
 » ποντες πᾶσαν ἰδιωτικὴν καὶ ἀνεξάρτητον τῆς ἐπιστή-

▪ μης ἔρευναν γινομένην ὑπὸ τῶν βεβήλων ὅπως μυη-
 ▪ θῶσιν, ἐκτὸς τῆς Σχολῆς, τὰ μυστήρια τῆς θεραπευ-
 ▪ τικῆς τέχνης. Φοβοῦνται καθὼς φαίνεται, μήπως πα-
 ▪ ρατηρήσωμεν ὅλας τὰς ἀβεβαιότητας, ὅλον τὸ ἀνε-
 ▪ παρκές τῶν γνώσεών των καὶ τῶν θεραπευτικῶν μέσων
 ▪ καὶ ἐπομένως ἀπολέσωσι τὴν κοινὴν ἐμπιστοσύνην,
 ▪ ὅθεν ἔχουσι συμφέρον νὰ μᾶς κρατῶσιν ἐν τῇ πλάνῃ. —
 Δεδόσθω ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἡ πλάνη ὅμως
 εἶναι ὠφέλιμος. — Ἄλλ' εἰς τοὺς ἰατροὺς μόνον ἢ μή-
 πως δὲν εἶναι ἐπίσης εἰς πάντας ὠφέλιμος; Ἐὰν ἡ ἐμ-
 πιστοσύνη ἐπιφέρῃ θεραπείαν ἀξίζει τόσον ὅσον ὁ σί-
 δηρος καὶ ἡ κίνα. Ἡ ἐμπιστοσύνη δὲν εἶναι πραγματικὴ
 δύναμις; Μήπως εἶναι μωρία ἐὰν τὴν ἐκλαμβάνωμεν ὡς
 δύναμιν θετικὴν καὶ τὴν χρησιμοποιῶμεν ὡς καὶ πᾶσαν
 ἄλλην φυσικὴν δύναμιν; Ἡ μᾶλλον μήπως ἕκαστος
 δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν διεγείρῃ ἐν ἑαυτῷ καὶ νὰ κερδο-
 σκοπήσῃ, ἐξ αὐτῆς.

Ἡ τέχνη τοῦ νὰ γεννήσωμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἐμπι-
 στοσύνην ταύτην ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ ἡμετέρου βιβλίου·
 τέχνη δυσκόλως διδασκομένη, τῆς ὁποίας τὰ μαθήματα
 περιορίζονται εἰς συντόμους ὑποδείξεις· ἀφίνεται δὲ εἰς ἕ-
 καστον νὰ ἐφαρμόζῃ αὐτὴν ὅπως αὐτὸς κρίνῃ καλλίτερον.

Ἐπροσπάθησα νὰ εἶμαι ἀπλοῦς ἐν τῇ καλλιτέρῃ τῆς
 λέξεως σημασίᾳ. Καθιστῶν τις τὴν ἐπιστήμην δημώδη
 οὐδόλως ταπεινώνει αὐτήν, ἀλλὰ τὴν καθιστᾷ εὐλη-
 πτοτέραν καὶ θελκτικωτέραν, μᾶλλον εὐπρόσιτον εἰς

εἰς τοὺς φιλομαθεῖς καὶ μᾶλλον ὠφέλιμον, ὑποδεικνύων τὴν πρακτικὴν αὐτῆς ἐφαρμογὴν. Συμμορφοῦται τέλος πάντων μὲ τὸ σχέδιον τῆς θείας προνοίας, ἥτις πρὶν ἢ διαχύσει ἐπὶ τῆς γῆς μίαν ἀλήθειαν τὴν ὠριμάζει πρῶτον εἰς ὑψηλὰς τινὰς διανοίας, καθὼς αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας ἐπιφαίνονται εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ὄρεων πρὶν ἢ φωτίσωσι τὰς πεδιάδας καὶ πόλεις.

Ἄνεφερα πολλὰ τὰ ὁποῖα ἐδανείσθην ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων συγγραφέων. Ταῦτα θέλουσι χρησιμεύσει ἵνα δείξωσι τὴν σταθερὰν συμφωνίαν τῆς πείρας μετὰ τῆς μεγαλονοίας ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος. Θέλουσιν ἀποδείξει ὁμοίως ὅτι δὲν λέγω τίποτε τὸ ὁποῖον δὲν ἐρρέθη, δὲν ἐμελετήθη πρὸ ἐμοῦ. Δυστυχῶς ὅλως διόλου παρημελήθη ἡ τέχνη τὴν ὁποίαν διδάσκω, ἡ τέχνη δηλονότι τοῦ νὰ κυβερνᾷ τις καὶ ἀρχῇ αὐτὸς ἑαυτοῦ· καὶ ὁμῶς τοῦτο ἐστὶ τὸ Α καὶ Ω τῆς σοφίας. Οὐδὲν συντελεῖ τόσον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων εἰς τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα θέλομεν προσπαθήσει νὰ εἰσδύσωμεν ὅσον τὸ νὰ κρατῇ τις ἡμερολόγιον ἀτομικῶν παρατηρήσεων, συντόμων μὲν ἀλλ' εἰλικρινῶν καὶ γονίμων. Ὅ,τι γενικῶς θεωρεῖται ὡς μεγαλοφυΐα εἶναι κατὰ τὸν Hippel ἀπλῶς σταθερὰ καὶ ἐνδελεχὴς μελέτη ἑαυτοῦ. Τὰ ἀξιώματα καὶ αἱ γνώμαι τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸ συμπλήρωμα τοῦ βιβλίου τούτου ἐξήχθησαν ἐκ τινος ἡμερολογίου τοῦ εἵδους τούτου.

Α΄.

ΟΡΙΣΜΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Διὰ τῶν λέξεων ὑγιεῖν ἢ τῆς ψυχῆς νοοῦμεν τὴν ἐπιστήμην τῶν εἰς προφύλαξιν τῆς ὑγείας τῆς ψυχῆς καταλλήλων μέσων. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ἡ ἠθικὴ, οὐχὶ καθόλου θεωρουμένη, ὡς ἀποτελοῦσα τὸν κανόνα καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν ἰδιαιτέραν, ὡς ἡ δύναμις ἡ δοθεῖσα εἰς τὸ πνεῦμα πρὸς ἀπόκρουσιν ἐκ τοῦ σώματος τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὸ δεινῶν. Εἶναι πραγματικὴ δύναμις, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις οὐδόλως ἀμφισβητεῖται, τῆς ὁποίας διηγούμεθα, θαυμάζομεν τὰ θαύματα, ἀλλὰ τῆς ὁποίας σπανίως ἐξετάζομεν τοὺς νόμους καὶ ἔτι σπανιώτερον ζητοῦμεν τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν. Ἐν τούτῳ, ἐὰν ἡ δύναμις αὕτη ὑπάρχῃ κατ' ἀρχὴν καὶ κατὰ φύσιν, ὑπόκειται εἰς τὴν βούλησιν καὶ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ τὴν κανονίσῃ καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ τέχνην. Ψυχικὴ ἢ ἠθικὴ ὑγιεῖν ἢ, καλεῖται ἀκριβῶς ἡ ἐπιστήμη τοῦ ποιεῖσθαι χρῆσιν

τῆς δυνάμεως ἣν κέχτηται ἡ ψυχὴ εἰς τὸ νὰ προφυλάσῃ διὰ τῆς ἐνεργείας της τὴν ὑγίειαν τοῦ σώματος· ἀντικείμενον τοῦ βιβλίου ἡμῶν εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Ὁ Κάντ, ἐν τινι περισπουδάστῳ συγγράμματι, ἐπραγματεύθη « περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς τοῦ κα-
» τισχύειν τῆς ἀλγηδόνης διὰ τῆς θελήσεως ». Ἡμεῖς προχωροῦμεν περαιτέρω : θέλομεν νὰ δείξωμεν τὴν τέχνην οὐχὶ μόνον τοῦ νὰ δεσπόζωμεν τῶν συναισθημάτων τοῦ ἄλγους, ἀλλ' εἰ δυνατόν τῆς νότου αὐτῆς. Θέλομεν δείξει τίνι τρόπῳ δύναται ἡ ψυχὴ ν' ἀπομακρύνῃ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας.

Δὲν θ' ἀπαιτήσῃ τις ἴσως παρ' ἡμῶν πλήρη θεωρίαν προκειμένου περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα, ἔνεκα τοῦ ἐφημέρου καὶ ποικίλου χαρακτῆρος τῶν πνευματικῶν φαινομένων, δὲν συνεπάγουσι τὴν βεβαιότητα. Πόρρω ἡμῶν ἀπέχει ἡ ματαιότης τοῦ νὰ δημιουργήσωμεν σύστημα. Ὑπάρχουν ἀντικείμενα ἐν οἷς ὁ πολλὰ ἀπαιτῶν ἐλάχιστα ἐπιτυγχάνει, τὰ ὁποῖα σκιαγραφοῦνται μόνον δι' ὅσον οἶόν τε ἀπλῶν καὶ συνερραμμένων περιγραφῶν. Ὁ Lavater καλῶς τὸ ἐνόησε· διὰ τοῦτο περιωρίσθη εἰς ἀποσπάσματα. Θὰ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ.

Ἀφίνομεν εἰς τοὺς ματσιοπονοῦντας φιλοσόφους πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῆς διακρίσεως ψυχῆς καὶ σώματος καὶ μάλιστα περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀμφοτέρων. Ὀλίγον

μέλει ἡμῖν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν δύναμιν τὴν ὁποῖαν οἱ ὕλισται ἀποδίδουσιν εἰς οἷονδῆποτε μέρος τοῦ σώματος, λειτουργίαν ἔχον τὴν νόησιν καὶ τὴν βούλησιν. Μὲ ὁποῖονδῆποτε ὄνομα καὶ ἂν ὀνομάσῃ τις τὴν αἰτίαν, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν παραλλάσσει οὐδὲ ἡ διδασκαλία τὴν ὁποῖαν ἐξ αὐτοῦ ἀρυόμεθα.

Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος δυνάμεως ἄνθρωπον ἐγειρόμενον ἐκ τοῦ ὕπνου. Ὅπου καὶ ἂν ἐνοικῇ ἐν αὐτῷ ἡ θέλησις, τὸ βέβαιον ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἡ κινητήριος δύναμις εἶναι δεσμευμένη καὶ μόνον τοῦτο ἔχει ἱκανὴν δύναμιν ὅπως ἐγερθῇ. Παραδέχομαι τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ ἀποδεικνύω ὅτι αὕτη δύναται ν' αὐξήσῃ διὰ τῆς ἀσκήσεως.

Ὑπάρχει σημεῖόν τι ὑποδουλώσεως καθ' ὃ τὸ πνεῦμα μένει ἀναίσθητον εἰς πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν· εἶναι ἡ νύξ τοῦ πνεύματος. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ εἶδος τι λυκαυγοῦς καθ' ὃ τὸ πνεῦμα δύναται νὰ δεχθῇ ἀντιλήψεις, καὶ τότε τὰ πρᾶγματά μου εὐρίσκουσι τὴν ἀναγκάσαν ἐφαρμογὴν των.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων καταστάσεων τῆς ψυχῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις διάμεσος· αὕτη εἶναι, κυρίως εἰπεῖν, αἱ ψυχικαὶ νόσοι. Τότε ἀναπτύσσεται ὁμοίως καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς θελήσεως (ἄλλως ἡ θεραπεία ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατος), ἀλλ' ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ πάσχοντος, ἀλλὰ ὑποκινεῖται ἔξωθεν.

Ἄς ἐξετάσωμεν τὰς τρεῖς ταύτας καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ χωρὶς νὰ περιπλανηθῶμεν εἰς τὰ νέφη τῆς Μεταφυσικῆς ἃς φέρωμεν εἰς φῶς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας θεωρίας.

Ὁ ἀπροκατάληπτος ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἐνότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ἀπόλλυσι τὸ ἔμφυτον τοῦτο αἶσθημα ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ συνείδησις ἐγερθεῖσα νοήσῃ τὴν ἰδέαν διακρίσεως φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Τὰ φαινόμενα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἀποδίδει ἡ συνείδησις εἰς ἰδιαιτέραν τινὰ ἀρχήν, ἣτις καλεῖται ψυχὴ.

Ἡ λέξις αὕτη σημαίνει ἀπλὴν ἀφαίρεσιν· διότι ἡ ψυχὴ ἐμφανίζεται ἐν τῷ Πλανήτῃ ἡμῶν πάντοτε ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῆς μετὰ τῆς ὕλης. Εἶναι λοιπὸν ἀνωφελὲς νὰ δείξωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ σώματος, ἀφοῦ ἀμφοτέρω ἐμφανίζονται ἐν ἀχωρίστῳ ἐνότητι. Ὅπως ἡ δεξιὰ χεὶρ δύναται μὲν νὰ κρατῇ τὴν ἀριστεράν δὲν δύναται ὅμως νὰ κρατῇ αὐτὴ ἐαυτήν, οὕτω καὶ ἡ νόησις δι' ἧς νοοῦμεν τὴν ἀδιαίρετον ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, οὐσιωδῶς ἡνωμένων, δὲν δύναται νὰ νοηθῇ πάλιν διὰ νοήσεως οὐδὲν ἕτερον περιεχούσης. Οὐχ ἦττον ἡ ἀλληλεπίδρασις σώματος καὶ ψυχῆς ὑπάρχει· ἔχει δὲ ὡς δεσμὸν τὸ νευρικὸν σύστημα. Δὲν ἔχομεν νὰ εἰπώμεν τίποτε περισσότερον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ὅμοίως θέλομεν ἀποφύγει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἐξηγήσεις ματαίας ἀφορώσας

Ὁ βαρόνος Ἐδουάρδος φὸν Φεουχτερσλέβεν ἐγεν-
νήθη ἐν Βιέννῃ τῇ 20 Ἀπριλίου 1806, ἀπέθανε δὲ τῷ
1849. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο σύμβουλος τῆς Ἐπικρα-
τείας. Μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἐγένετο ἱατρός. Αὐτο-
κτονήσαντος αἰφνης τοῦ πατρὸς του μετέπεσεν ἀπὸ τῆς
εὐημερίας εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ
κερδαίνει τὸν ἐπιούσιον ἄρτον διὰ συντόνου ἐργασίας.
Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἱατρικὴ δὲν ἐπάρκει νὰ παρέχῃ αὐτῷ
τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀνέτῳς, καθ' ὅτον μάλιστα ὁ Φεουχ-
τερσλέβεν ἐνυμφεύθη πτωχὴν νεάνιδα, προσέφυγεν εἰς
τὴν φιλολογίαν ἣν ἀνέκαθεν ἠγάπα. Ἐδημοσίευσε λοι-
πὸν πλὴν ποιημάτων τινων καταστησάντων αὐτὸν γνω-
στὸν κριτικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ πρώτου βιβλίου
τῆς Διαιτητικῆς τοῦ Ἰπποκράτους, εἶτα
πραγματείαν περὶ τῆς βεβαιότητος καὶ τῆς ἀ-
ξίας τῆς ἱατρικῆς καὶ τῷ 1839 τὴν Ὑγιεινὴν
τῆς Ψυχῆς. Ὁ Φεουχτερσλέβεν προσκληθεὶς τῷ
1848 ὑπουργὸς τῆς Παιδείας δὲν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ
ὑπουργοῦ, ἀνεδέχθη ὅμως νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ὑφυπουργός.

Τὸ ἔργον ὅπερ παρέχομεν εἰς τοὺς ἀναγνώστas ἡμῶν,
ἐδημοσιεύθη ἀλληλοδιαδόχως εἰκοσάκις, ἐν Γερμανίᾳ
τὸ πρῶτον τῆς ἐκδόσεώς του ἔτος. Πυκνὸς μὲν κεκτημέ-
νον φήμην μεταφράσθη πολλάκις ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγ-
γλίᾳ. Γάλλος συγγραφεύς, ὁ Adrien Delondre ἀνα-
λύων αὐτὸ ἐν μακρᾷ διατριβῇ ἐπάγεται τὰ ἑξῆς:

« Ἴδου βιβλίον πλῆρες ἐννοίας καὶ λογικοῦ· ὑπὸ
» μορφὴν ἀπλὴν καὶ δημώδη δίδει ἡμῖν συμβουλὰς
» ὑψίστης σοφίας. Πᾶς τις αἰσθάνεται ὅτι ἐγράφη, ὡς
» λέγει ὁ συγγραφεύς, ἐν τῇ ἀπομονώσει καὶ τῇ ἡσυ-

» χία, ὅτι εἶναι προῖον μελέτης βραδείας καὶ πείρας
 » πολυτίμου. Ὁ Κ. φὸν Φεουχτερσλέδεν ἔσχε τὴν
 » σπανίαν εὐτυχίαν ν' ἀποφύγῃ τὰς νεφελώδεις θεω-
 » ρίας, ἐν αἷς βυθίζονται πολλάκις οἱ Γερμανοὶ σοφοί.
 » Δὲν ἐδημιούργησε σύστημα, ἔγραψε βιβλίον ἀληθῶς
 » πρακτικόν, τουτέστιν ἀληθῶς ὠφέλιμον. Ὑπῆρχον
 » δύο σκόπελοι εἰς ἔργον τοιούτου εἵδους, ἢ νὰ πλα-
 » νηθῇ τις εἰς γενικὰς ἀοριστίας καὶ κατὰ συνέπειαν
 » ἀνωφελεῖς, ἢ νὰ κατέλθῃ εἰς μικρολογίας, εἰς ξηρὰν
 » καὶ ἄγονον ἀπαρίθμησιν συμβουλῶν, αἵτινες δὲν δύ-
 » νανται νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἐπιρροὴν
 » πραγματικὴν καὶ σωτηριώδη. Ὁ συγγραφεὺς κατώρ-
 » θωσε ν' ἀποφύγῃ τὸν διπλοῦν τοῦτον κίνδυνον· δὲν
 » ἐπαγγέλλεται οὔτε ἐπιστήμην σχολαστικὴν, οὔτε
 » ἀπλοϊκότητα λίαν κοινήν. Κινεῖ πάντοτε τὸ ἐνδιαφέ-
 » ρον, μάλιστα διδάσκων, καὶ τὸ ὠφελιμώτερον, πεί-
 » θει αἰείποτε, διὰ τῆς γλυκείας καὶ πειστικῆς ἐκείνης
 » φιλοσοφίας, ἣτις διαχέεται καθ' ἅπαν αὐτοῦ τὸ σύγ-
 » γραμμα. Τοῦτο δέ, διότι ἡ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ
 » τοῦ συγγραφέως ψυχὴ ἀριδῆλως ἐν τῷ βιβλίῳ ἀπει-
 » κονίζεται· αἰσθάνεται τις ὅτι πεποιθήσις βαθεῖα ζωο-
 » γονεῖ πάσας ἐκείνας τὰς σελίδας καὶ εὐχαριστεῖται,
 » ὥς ὁ Πασκάλ, ἀνευρίσκων τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὸν
 » συγγραφέα. Ὁμολογοῦμεν, ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ, ὅτι
 » τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον δὲν ἤρρεσεν ἀπλῶς, ἀλλὰ
 » συνεκίνησεν, ἔθελξεν ἡμᾶς, ἐνεφύσησεν ἐν ἡμῖν ζωη-
 » ρὸν αἰσθημα εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ πρὸς ἐκεῖ-
 » νον ὅστις τὸ ἔγραψεν ».

εἰς τὰ αἰτία τῆς νόσου καὶ τὴν θεραπείαν αὐτῆς. Πᾶσα νοσηρὰ κατὰστασις ἔχει τὴν ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν αἰτίαν τῆς. Παράγεται εἴτε ἀναπτυσσομένου ὑπὸ ἐξωτερικὴν ἐπύρειαν ἐνὸς σπέρματος ὅπερ φέρεται ἐκ γενετῆς, εἴτε δι' ὀλεθρίας ἐπιδράσεως τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς κόσμου προὑπαρχούσης πάντοτε φυσικῆς προδιαθέσεως τοῦ ατόμου. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν δὲν πρέπει νὰ κατατάξωμεν μόνον τὰς κληρονομικὰς νόσους, τὰς δυσκρασίαις· καὶ ἄλλαι περιστάσεις δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, αἱ ὅπῃαι δὲν ἐξητάσθησαν ἴσως ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἰατροὶ δὲν δύνανται μετὰ βεβαιότητος νὰ τὰς κατατάξωσιν.

Εἰς προμοίαις περιστάσεις τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει ἄρᾳ γε δυνάμιν τινα ἐναντίον τοῦ κακοῦ; — Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἐκείνων προφυλάξεων τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται οἱ ἰατροὶ ἵνα βελτιώσωσι τὴν προδιαθέσιν τοῦ πελάτου των καὶ ἵνα ἀποκρούσωσι τὰς νοσηρὰς ἐπηρείαις. Οἱ φιλόσοφοι, κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ φιλόσοφοι ποιητικῶς διδάσκουσι τὴν τέχνην τοῦ κολάζειν τὰς συνεπείας παντὸς πάθους ἀποκλειστικοῦ καὶ δεσπόζειν αὐτῶν. Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν νὰ δώσωμεν τὸ ἐφ' ἡμῖν παραπλήσια μαθήματα. Ἡ υἡγεία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ ὅμματα τοῦ δημοσίου κρίνεται κατὰ τὴν κράσιν του. Τί δὲ σημαίνει ἡ λέξις αὕτη εἰς τὴν κοινὴν αὐτῆς ἔννοιαν; Κράσις καλεῖται ἡ ἀναλογία τῶν πολλαπλῶν στοιχείων

τῶν ὁποίων ἡ συνδρομὴ καὶ ὁ συνδυασμὸς ἀποτελεῖ
τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. • Ὑπόκειται,
• λέγει ὁ Herder, ὁρισμένη συμμετρία εἰς τὴν σω-
• ματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτόμου.
• Ἡ συμμετρία αὕτη ἐπ' ἄπειρον ποικίλλουσα κατὰ
• τὰ ἄτομα ὑποδύεται ὅλας τὰς μορφὰς τῆς ὑπάρ-
• ξεως ἀπὸ τῆς παθήσεως καὶ τῆς ἀπεχθεστέρας δυσ-
• μορφίας μέχρι τῆς θείας καλλονῆς τῶν ἡρώων τῆς
• Ἑλλάδος. Ἐκαστος θηρεύει δι' ὅλων τῶν μέσων
• τὰς προσηκούσας αὐτῷ μορφάς· διότι αὗται μόναι
• παρέχουσιν αὐτῷ τὴν πλήρη ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. •
Ἐγὼ δὲ προσθέτω ὅτι αὗται εἶναι καὶ τῆς υἱείας οἱ
ὅροι. Καὶ τῷ ὄντι ὁ ἄνθρωπος ὅστις εἶναι τὸ μόνον
ἱκανὸν ἐν τῇ φύσει ὅν ἵνα μελετήσῃ ἑαυτὸν δὲν δύνα-
ται ἄρ' ἂν γὰρ κατορθώσῃ καὶ γὰρ γνωρίσῃ ἑαυτόν, γὰρ
καταμάθῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συμμετρίαν; Ἐκεῖνος περὶ
τοῦ ὁποίου ὁ Πρωταγόρας εἶπεν ὅτι εἶναι «μέτρον πάν-
των χρημάτων» δὲν θέλει ἄρ' ἂν γὰρ δυνηθῇ γὰρ γίνῃ καὶ
μέτρον ἑαυτοῦ; Ἐὰν δὲ εἰμπορῇ ὁ ἄνθρωπος γὰρ γνω-
ρίσῃ καὶ γὰρ μετρῇ τὰς ἀναλογίας τῶν δυνάμεών του,
τοῦτο βέβαιον πράττει τῇ βοήθειᾳ τοῦ πνεύματος. Λοι-
πὸν ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ψυχῆς δύναται γὰρ ἐνεργήσῃ
ἐπὶ τῆς ὑπάρξεώς του καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπὶ τῶν νό-
σων, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αὗται ἔχουν τὴν πηγὴν των
εἰς τὴν ἀτομικὴν ιδιοσυγκρασίαν του. Παράδοξος ἀξίω-
σις θὰ εἴπη τις ἴσως τὸ γὰρ θέλῃ γὰρ ἐκτείνῃ τὴν δύνα-

μὴν τις ἢ ψυχὴ πέραν τῶν ὁρίων τῆς. — Εἶναι πα-
ράδοξον καὶ ὅμως τί βεβαιότερον τούτου; ὁ ἀνὴρ, τὸ
παιδίον, φαντάζονται τὸν κόσμον τοῦτον ὑπὸ ἀτομι-
κὴν ἕκαστος ἔποψιν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σκυ-
θρωπὴν καὶ περίλυπον, ἕκαστος κατὰ τὸν χαρακτῆρά
του. Ὅπως τις ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον οὕτως ἐνε-
ργεῖ καὶ αὐτός. Πάντοτε αἱ εἰκόνες αἱ βαθύτερον χα-
ρθεῖσαι εἰς τὴν ψυχὴν παράγουσι τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύ-
πην τῆς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ φαί-
νωνται καὶ νὰ ἀφανίζωνται αἱ εἰκόνες αὗται κατὰ τὴν
θέλησίν μας; Καὶ δὲν θὰ ἦναι δυνατόν ν' ἀποκτήσωμεν
καθαροὺς ὀφθαλμοὺς ἀντὶ νὰ θολόνωμεν τὴν ὄρασίν
μας καὶ νὰ τὴν ἀμβλύνωμεν ὅπως πράττωμεν συνή-
θως μὲ τοσαύτην θυσίαν φροντίδων καὶ διανοίας; —
Ἴδετε εἰς τὸν Σαίχσπηρ τὸν βασιλέα Λῆρ καὶ τὸν ἀκό-
λουθόν του καταληφθέντας ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρήμου
πεδιάδος ὑπὸ φρικώδους καταιγίδος· ὁ μὲν σύντροφός
του περίδροχος τρέμει ἐκ τοῦ ψύχους· αὐτὸς δὲ μένει
ἀπαθής, κωφὸς εἰς τὴν θύελλαν διότι ἀκούει συρίζου-
σαν εἰς τὰ ὦτά του τὴν ὑψηλοτέραν φωνὴν τῆς ὀρ-
γῆς του.

Ἡ ἐναργεσττέρα ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύ-
ματος εἶναι, ἐὰν δύνῃμαι νὰ εἶπω οὕτως, αὕτῃ ἢ
ἀδυναμία του.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι οἱ δυστυχεῖς τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ ἐπι-
σκιαζεται ἀπὸ τὸ σκότος τῆς παραφροσύνης δὲν προσ-

βάλλονται ὑπὸ πολλῶν σωματικῶν νοσημάτων τὰ ὅποια προσβάλλουσιν ἄλλους πέριξ αὐτῶν; — Ἡ προσοχή των ἀπορροφωμένη ἀπὸ μόνιμόν τινα ἰδέαν ἀποσπᾶται ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἡ συγκέντρωσις ἐκείνη ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος ἐφ' ἐνὸς μόνου σημείου καθίστησιν αὐτοὺς ἀνεπηρεάστους ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν προσβολῶν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, θέλησις εὐθεία, σταθερά, διευθυνομένη πρὸς ἱεροὺς σκοπούς, δὲν δύναται ἄρά γε νὰ ἔχῃ τοσαύτην δύναμιν καὶ νὰ παράγῃ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια παράγει θέλησις ὑποδεδουλωμένη εἰς τὸ πάθος, καὶ ἀδρανῆς ὡς ἡ τοῦ παράφρονος ἀνθρώπου;

Ἄγγλος τις ἱατρός, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὸ κλίμα τῆς Ἀγγλίας, βεβαρυμένον ἀπὸ ὀμίχλην καὶ καπνοὺς ἀνθρώκων, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς:

- Εἶναι ζήτημα ἄλυτον ἂν πλεῖστα νοσήματα ἀπο-
- διδόμενα εἰς τὴν ἀτμοσφαιρὰν τοῦ Λονδίνου δὲν
- » ἔχωσι τὴν πηγὴν των εἰς τὰ ἥθη τῶν κατοίκων·
- ὅπως τὸ σῶμα μεθ' ὅλας τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβο-
- λὰς διατηρῇ τὴν ἐσωτερικὴν του θερμότητα σχεδὸν
- » ἀναλλοίωτον, οὕτως ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ
- δυνάμεις τις ἀντιστάσεως ἀναλλοίωτος τῆς ὁποίας ἡ
- ἐνέργεια ἐξουδετεροῖ τὰς ἐξωθεν βλαβερὰς ἐπιδρά-
- σεις. Γυνή τις, λόγου χάριν, πάσχουσα καὶ δυσκο-
- λευομένη νὰ περιπατήσῃ ἐντὸς τοῦ δωματίου της,

δύναται νὰ χορεύσῃ μέχρι τοῦ μεσονυχτίου μετὰ χο-
 ρευτοῦ τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ, χωρὶς ν' ἀπαυδήσῃ, χωρὶς
 νὰ πάθῃ. Τοῦτο εἶναι γεγονὸς ὅπερ πολλάκις ἐβε-
 θαίωσαν οἱ ἱατροί. Τοιουτρόπως θελκτικόν τι πάθος
 ἀναρριπίζει εἰς τὸ σῶμα τὴν ζωτικὴν δύναμιν. Οἱ
 ἄνθρωποι, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν ὑποφέρουσιν ἀπὸ τὴν
 ἀτμοσφαῖραν τοῦ Λονδίνου εἶναι οἱ μηδαμινοί, οἱ ἄρ-
 γοί, καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ συρμοῦ. Ἐκεῖνοι δὲ τῶν
 ὁποίων ἡ προσοχὴ καὶ αἱ δυνάμεις ἐργάζονται ἀκα-
 ταπαύστως, οὐδέποτε συμβουλεύονται τὸ βαρόμετρον.
 ἀληθεύει μὲν ὅτι ὁ ζοφερός μὴν Νοέμβριος εἶναι ἡ
 ἐποχὴ τῆς μελαγχολίας, καὶ τῆς αὐτοχειρίας, ἀλλὰ
 καὶ τοῦ μελανωτέρου οὐρανοῦ τὰ νέφη δὲν εἶναι
 ἱκανὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸν διαυγῆ αἰθέρα ψυχῆς ὕγι-
 οῦς. Ἐπ' αὐτῶν τῶν πασχόντων ἡ ἠθικὴ ἐπίδρα-
 σις τῆς μανίας ἥτις τοὺς βασανίζει εἶναι ἰσχυρο-
 τέρα τῆς φυσικῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀτμοσφαίρας. Ὁ
 ἄνθρωπος ἀείποτε κλίνων εἰς τὸ νὰ βασανίζῃ αὐτὸς
 ἑαυτὸν πιέζεται καὶ καταπονεῖται ὑπὸ ὀλεθρίων τι-
 νῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ἀποδίδει εἰς γεγονότα συμ-
 θαίνοντα κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι,
 τὴν φυλλόρροϊαν. Ἰδέαι τοιαῦται βαρύνουν καὶ βα-
 σανίζουν τὸ πνεῦμα. Ἐὰν μάλιστα παρὰ τοῖς ὑπο-
 χονδριακοῖς οἱ φόβοι καὶ αἱ ἀνησυχίαι αὐξομοιῶνται
 λόγῳ τῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμοσφαίρας, τοῦτο προέρ-
 χεται πάντοτε ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς θελήσεως, ἐξ ἧς

- ἐξήρτηται ἢ τε θυμικὴ τοῦ πάσχοντος κατάστασις
- καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς. Ἡ ὑποχονδρία προὔπο-
- θέτει χαρακτῆρα ἀσθενῇ ἢ τοῦλάχιστον ἐξασθενήσιν
- τῆς κράσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως τὸ κάλλιστον
- θεραπευτικὸν μέσον συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀναγνώρισῃ
- τις, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὴν ψυχικὴν τοῦ ἀδυνα-
- μίαν καὶ νὰ τὴν πολεμήσῃ ἀνενδότως».

Τίς τῶν ἱατρῶν δὲν ἀπήντησεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν παρατηρήσεών του, ὅσον στενὸς καὶ ἂν ὑποτεθῇ οὗτος, πολλὰς τοιαύτας περιστάσεις αἵτινες εἰς μεγαλοπόλεις κατ' ἐξοχὴν ἀπαντῶνται συχνότερον ἄλλου εἴδους ἱατρικῶν παρατηρήσεων; Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῶν πόλεων δὲν ἀποτελεῖται καθ' ὁλοκληρίαν οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ τὰ πάθη, τὰς φροντίδας καὶ τὰς σκέψεις τῶν κατοίκων; Ἡ αὐτοχειρία, ὅσον καὶ ἂν κινῇ ὁ Βέρτερος τὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν δυστυχίαν, ἢ αὐτοχειρία δὲν εἶναι τὸ κληροδόμημα χαρακτήρων λίαν εὐαισθήτων, ψυχῶν σφόδρα εὐερεθίστων, παραπολύ ἀσθενῶν ἢ ὥστε ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὸ ῥάπισμα τῆς ἀληθείας; Ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν παντὸς ἱατροῦ σπουδαίως μετερχομένου τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ, νὰ εἴπῃ ἂν δὲν ὑπέστη καὶ διῆλθεν ἐν ἡμέραις πονηραῖς σκληρὰς δοκιμασίας καὶ κινδύνους τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως μόνον καὶ μόνον διότι μετ' αὐταπαρνησίας ἐξεπλήρωσε τὰ καθήκοντά του. Τὸ καθῆκον, ὡς τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως θεραπεύει τὰς πληγὰς τὰς ὁποίας αὐτὸ ἐπήνεγκεν.

Ὁ Γκαϊτε (καὶ τὸν ἀναφέρω διὰ τὸν λόγον ὅτι παρ' αὐτῷ, ἐλλείποντος τοῦ ἰσχυροτέρου ἐλατηρίου, ἤγουν τοῦ καθήκοντος τοῦ ἐξ ἐπαγγέλματος ἱατροῦ, μόνη ἡ θέλησις ἐνήργει καὶ ἐπομένως τὸ παράδειγμά του εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀξιοσημείωτον) διηγεῖται τὸ ἐξῆς γεγονός. «Κατὰ τινὰ ἐπιδημίαν τοῦ τύφου, λέγει, ὅστις ἐπή-
» νεγκε περίξ ἐμοῦ δεινὰς καταστροφάς, ἐξετέθην εἰς
» κολλητικότητα ἀναπόδραστον, καὶ κατώρθωσα νὰ
» σωθῶ, διὰ μόνης τῆς ἐνεργείας θελήσεως ἀκραδάν-
» του. Ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις πόσῃν δύναμιν ἔχει
» ἡ θέλησις εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Διασκορπιζομένη,
» οὕτως εἶπεῖν, καθ' ἅπαν τὸ σῶμα, θέτει αὐτὸ εἰς
» κατάστασιν ἐνεργητικῆς ἀμύνης, ἀπωθούσης ὅλας
» τὰς βλαβερὰς ἐπηρείας. Ὁ φόβος εἶναι κατάστασις
» χαύνου ἀδυναμίας, ἣτις μᾶς παραδίδει ἄνευ ὑπερα-
» σπίσεως εἰς τὰς νικηφόρους προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ».

Δύναται τις ν' ἀναφέρῃ τὸν Γκαϊτε προκειμένου περὶ τῆς ψυχικῆς ζωῆς· καθότι τὸ πᾶν παρ' αὐτῷ εἶναι πραγματικὸν καὶ θετικόν.

Τί ἄλλο εἶναι ἡ ζωὴ ἢ ἐργασία τῆς αὐτομάτου ἐνεργητικότητος προσπαθοῦσα νὰ ὑποτάσῃ τὰς ἐξωτερικὰς δυνάμεις καὶ διὰ τῶν ἀτελευτήτων κατακτήσεών της νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀτόμου χωρὶς νὰ τροποποιῇ τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς μέρος ; — Ἡ αὐτόματος ἐνεργητικότης εἶναι ἡ συνθήκη τῆς ὑπάρξεως, αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς ἔχει δ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὡς ὄρον τὴν ἀνάπτυ-

ξιν τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων. Σκέπτεσθαι, βού-
λεσθαι, ἐνεργεῖν. Ὅροι ἰσοδύναμοι. Ὅσω ἰσχυροτέρα
ἡ σκέψις παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, τόσω ζωηρότερον τὸ αὐ-
τόματον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ ἡ ζωὴ.

Ὁ ἄνθρωπος περικυκλοῦται ὑπὸ μυρίων ἐπιδράσεων
αἱ ὁποῖαι τὸν πιέζουσιν. Ὀλόκληρος ὁ κόσμος βαρύν-
ει ἐπ' αὐτοῦ· καὶ ὅμως τίποτε δὲν εἶναι ἰσχυρότερον
τοῦ χαρακτῆρός του. Ἐπειδὴ τὰ φυσικὰ ὄντα εἶναι δυ-
νάμεις ἐκδεδηλωμένοι, ἔπεται ὅτι τὸ πᾶν εἰς τὸν ἄν-
θρωπον εἶναι ἡ ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας ἐμφανίζεται
καὶ αὐτός. Ὅθεν ἔχῃ ἡ ἐνέργεια αὕτη, ἥτις ἐστὶν ἡ
θέλησις, δὲν ἐγείρεται αὐτομάτως ἐν αὐτῷ, ἀνάγκη
πᾶσα νὰ εὔρεθῇ διὰ τῆς βίας εἰς θέσιν ἐν ᾗ ν' ἀναγ-
κασθῇ νὰ θελήσῃ.

Ἡ ἐνέργειά ἐστὶ ζωὴ. Ἀρχαῖον λόγιον λέγει «δὲν
» ἀποθνήσκει τις οὔτε ὅταν ταξειδεύῃ οὔτε τὴν ἡμέραν
» καθ' ἣν νυμφεύεται, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν τοῦ γάμου». Ἀκούσατε τὸν Bulwer τὸν βαθὺν τοῦτον σοφόν : «Οὐ-
» δέποτε σχεδόν, λέγει, μάλιστα ἐν καιρῷ νεότητος
» ἀσθένειά τις εἶναι ἀθεράπευτος, ἐνόσω δὲν προσβληθῇ
τὸ πνεῦμα».

Τὸ ἀβρότερον καὶ τὸ καχεκτικώτερον ὃν ὁπότεν
παραδοθῇ εἰς ἐργασίαν διηνεκῇ δὲν θὰ ἔχῃ τὸν και-
ρὸν νὰ πάσχῃ· ἡ ἀργία θὰ τὸ φονεύσῃ. «ὁ χάλυψ ὅστις
μένει ἀμεταχείριστος σκωριᾷ».

Τέλος πάντων ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ ἀξία τοῦ λο-

γίου τούτου, καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ τε ἐργασία καὶ ἡ ὀκνηρία τὰ ἴδια μέλλουν νὰ ἐπενέγκωσι δεινά, καὶ τότε ἀκόμη πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἐργασία ἔχει ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀργίαν πλεονεκτήματα θετικά, μέσον οὔσα παρηγορίας καὶ σωτηρίας.

Περαίνομεν τὸν λόγον μὴ ἔχοντες ἀνάγκην ἄλλων ἐπιχειρημάτων ὅπως ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ νοσήματα.

Β'.

Η ΩΡΑΙΟΤΗΣ ΕΙΝΑΙ Η ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΙΣ ΤΗΣ ΥΓΙΕΙΑΣ

Ἐν τινι τῶν ὠραιότερων «Φυσιογνωμικῶν ἀποσπασμάτων» ὁ Lavater πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχει ὁρατὴ ἀρμονία μεταξὺ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ὠραιότητος, μεταξὺ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀσχημίας, καὶ τὴν σχέσιν ταύτην ὑποστηρίζει ὡς βεβαίαν, διότι ἡ σοφία τῆς φύσεως ἐχορήγησεν εἰς πᾶν πλᾶσμα τὴν ἰδιαιτέραν καὶ ὠρισμένην αὐτῷ μορφήν. Ἐν τούτοις ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὠραιότης» δεόν νὰ ἐννοῶμεν οὐχὶ τὸ θέλγητρον, ὅπερ διεγείρει παροδικόν τι γόητρον, ἀλλὰ τὴν ἔκφρασιν, τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διαφαίνεται ἐν τῷ πλάσματι καθόλου θεωρουμένῳ, καὶ περιπλέον δεόν ν' ἀφαιρέσωμεν τὰ ἀνεξάλειπτα ἴχνη, ἅπερ ἐγκολάπτουσι πᾶσαι αἱ ὑπερβολαὶ τῶν παθῶν.

Ἐὰν ἀρμόζῃ εἰς τὴν φυσιογνωμικὴν νὰ καταδείξῃ δι' ἀποδείξεων σχεδὸν ἀναντιβρόήτων ὅτι πᾶς ἀτομικὸς ὀργανισμὸς φέρει ἐν ἑαυτῷ τοὺς νόμους καὶ τὰ σπέρματα τῶν μεταγενεστέρων ἀναπτύξεών του, καὶ ὅτι ἡ φύσις ἐνεργεῖ ἐν τῷ ὕλικῳ κόσμῳ μετὰ λογικῆς ὁμοίας ἐκείνῃ, ἣτις διέπει τὸν πνευματικὸν κόσμον, ἡμεῖς ὑπὸ τὴν εἰδικὴν ἔποψιν, ὑφ' ἣν ἐξετάζομεν τὸ πρᾶγμα, λέγομεν ὅτι ἡ ψυχὴ κεκτημένη δύναμιν μορφωτικὴν τοῦ σώματος δεικνύει τὴν δύναμιν τῆς ταύτης ὡς καλλονὴν ὅσον καὶ ὡς ὑγείαν· ὁ χαρακτήρ, δηλονότι ὁ συνήθης τρόπος τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ θέλγειν, ἐπιδραῖ ἐπὶ τῶν μυῶν τῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου. Τὸ μειδίαμα, ἡ εἰρωνεία, τὰ δάκρυα, οἱ νευρικοὶ κλονισμοὶ πολλάκις ἐπαναλαμβάνόμενα ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀπαλῶν μορίων τοῦ προσώπου, χαράττουσιν εἰς αὐτὰ τὰ ἴχνη των, ἐπαφίνοντα ἀείποτε προδιάθεσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὔξουσιν πρὸς ἐπανάληψιν· τέλος ἐξασκοῦσιν ἐνέργειαν διαρκῇ καὶ μόνιμον ἐπὶ τῶν μυῶν καὶ τοῦ κυτταρώδους ἱστοῦ· ἡ συχνὴ δὲ αὕτη ἐργασία τῶν μυῶν ἐπιφέρει τροποποιήσεις καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τὸ δέρμα σκληρὰ μόρια· εἰς πόσα ἄτομα τὸ κρανίον δὲν ὑπέστη πλαστικὰς μεταβολὰς ἕνεκα τῶν διηνεκῶν κινήσεων τῶν μυῶν τῶν συνδεομένων μετ' αὐτοῦ! Εἶναι ἴσως ζήτημα ἐνδιαφέρον τὴν κρανιοσκοπίαν, ἣτις μέχρι τοῦδε φαίνεται λίαν ἀποκλειστικῶς

ἀσχολουμένη εἰς τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια παράγει μόνον τὸ ἐντὸς τῆς ὀστεώδους θήκης περιεχόμενον.

Οἱ ἐμπαθοῦς χαρακτῆρος ἄνθρωποι ἔχουσι κατὰ τὸ γῆρας αὐτῶν πολὺ περισσοτέρας ρυτίδας ἐπὶ τοῦ προσώπου παρὰ οἱ ἡσύχου χαρακτῆρος. Τοῦτο δέ, διότι συνεσπάσθησαν πολλάκις οἱ μῦς τοῦ προσώπου καὶ αἱ πτυχαὶ αἱ σχηματισθεῖσαι ὑπὸ τῶν κινήσεων τούτων ἔμειναν ἀνεξάλειπτοι. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς πάντα τὰ ὄργανα, εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ σώματος. Ἐὰν ἄνθρωπος τις, ἀπηλλαγμένος ὀχληρῶν φροντίδων, ἀναπνεύσῃ ἐπὶ τινα καιρὸν δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τῶν πνευμόνων του, ὁ θώραξ αὐτοῦ διαστέλλεται πρὸς ὄφελος τῶν ὀργάνων, τὰ ὅποια περιέχει. Ὑποθέσατε, τοῦναντίον, ἄτομον, εἰς τὸ ὅποῖον ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος ὑφίσταται στενωχωρίαν ἔνεκα ψυχικῶν ἐνοχλήσεων, λύπης, φέρ' εἰπεῖν, καὶ πόθων, ταχέως θέλετε παρατηρήσει ἐν αὐτῷ ἀναπτυσσομένας τὰς λυπηρὰς συνεπείας τοιαύτης διαρκοῦς καταστάσεως, ἥτοι διατάραξιν τῶν ἐκκρίσεων καὶ ἀποκρίσεων, ἀδυναμίαν τῆς πέψεως κ.τ.λ.π. Τὸ ἄτομον διατηρεῖ ἐφ' ὅρου ζωῆς τὸν ὀργανικὸν χαρακτῆρα τῶν ἡθικῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας καθ' ἑξὶν ὑπέστη, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀναπόφευκτον καὶ φανερόν, καθόσον αἱ ἐντυπώσεις ἐνήργησαν περισσότερον χρόνον μετὰ πλείονος δυνάμεως καὶ βίας καὶ καθόσον ὑπῆρξαν μᾶλλον σύμφωνοι πρὸς τὰς φυσικὰς τοῦ ἀτόμου διαθέσεις καὶ συχνότερον ἐπανελήφθησαν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, κύκλος ζῶν· πάντα τὰ μέρη τοῦ ὀργανισμοῦ του, εἶναι ἀλληλέδεντα καὶ εὐρίσκονται εἰς διηνεκῇ ἀλληλεπίδρασιν. Ὅ,τι ἐκδηλοῖ ἐκ πρώτης ὄψεως πρόσωπον ὠχρὸν καὶ ἐρρυτιδωμένον, τοῦτο ἐπιβεβαιουσι κατόπιν ἄλλα σημεῖα, ἥγουν ἡ ἀδυναμία τῆς φωνῆς, τὸ σφαλερὸν βάδισμα, οἱ κακοὶ χαρακτῆρες τῆς γραφῆς, τὸ ἀναποφάσιστον τοῦ πνεύματος, ἡ εὐπάθεια πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἡ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν, ἀλλὰ σταθερῶς, ὑπαισέρπουσα νόσος. Τὸ πνεῦμα ἔχει δηλητήρια, τὰ ὅποια φονεύουσι τὸ σῶμα, καὶ εὐεργετικὰ προϊόντα, τὰ ὅποια τὸ συντηροῦσι καὶ τὸ θεραπεύουσιν. Ἡ ὠραιότης αὐτῇ εἶναι ὑπό τινα ὄψιν σημεῖον τῆς ὑγείας. Ἡ ἄρμονία τῶν λειτουργιῶν ἐμφανίζεται διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν μορφῶν. Ἐὰν λοιπὸν ἡ μὲν ἀρετὴ εἶναι αἰτία τῆς ὠραιότητος, ἡ δὲ κακία τῆς ἀσχημίας, δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ μὲν διατηρεῖ τὴν ὑγείαν, ἡ δὲ τὴν καταστρέφει; Ἡ φύσις εἶναι, τολμῶ εἰπεῖν, μυστικὸν δικαστήριον. Ἡ ἐτυμηγορία τῆς ὑπομονητικῆς, ἀπαρατήρητος δὲν ἀφίνει τίποτε νὰ διαφύγῃ. Γνωρίζει τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια κρύπτονται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ὅποια οἱ νόμοι του δὲν δύνανται νὰ τιμωρήσωσιν. Αἱ δεσποτικαὶ αὐτῆς ἀποφάσεις αἰῶνιοι, ὡς πᾶν τὸ ἐκ τῆς αἰδίου ἐκείνης ἀρχῆς ἀπορρέον, ἐπιφέρουσιν εἰς τὰς γενεάς τὰ ἀναπόφευκτα ἀποτελέσματα αὐτῶν, καὶ ὁ ἀπόγονος ὅστις μελετᾷ μὲ ἀπελπι-

σίαν τὸ μυστήριον τῶν παθημάτων του, δύναται ν' ἀνεύρη τὴν αἰτίαν αὐτῶν εἰς τὰς καταχρήσεις, τὰς ἀμαρτίας τῶν προγόνων του. Ἡ ἀρχαία ῥήτρα «δρῶντι καὶ παθεῖν ἔοικεν» ἰσχύει οὐχὶ μόνον ὑπὸ δικανικὴν καὶ ἠθικὴν ἔποψιν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ φυσικὴν. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐλέχθη περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν διαιωνιζομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος δεινῶν, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, νὰ μελετηθῇ παρὰ φυσιολόγου φιλανθρώπου. Θέλει καταδειχθῇ ἐναργέστερον ὁσημέραι ὅτι ἡ ἀσθενικὴ κατάστασις καὶ αὐτὰ τὰ νοσήματα τῆς ἐνεστώσης γενεᾶς πηγάζουσιν ἐξ ἠθικῶν ἢ ἐκ φυσικῶν αἰτιῶν καὶ ὅτι τὸ ἀναγκαῖον εἰς πρόληψιν καὶ ἐκρίζωσιν αὐτῶν φάρμακον δὲν εἶναι μόνον ἡ ὑλικὴ ἐκείνη ἀνατροφή, ἡ λεγομένη ἀνδρική, ἥτις δίδεται εἰς τὰ Λύκεια, ἀλλ' ὑψηλοτέρα τις καὶ ἀλλοία ἀνατροφή, ἡ ὁποία πρέπει ν' ἀρχίσῃ παρ' ἡμῶν. Κατηγόρησαν πολλάκις τοὺς ἰατροὺς καὶ ἐνιαχοῦ εὐλόγως ὅτι εἶναι ὑλισταί, ὅτι βλέπουσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μόνον σωρὸν ὀστέων, χόνδρων, μυῶν, σπλάγχνων καὶ μεμβρανῶν τὰ ὁποῖα κινουῦνται διὰ τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ αἵματός. Μομφὴ τοιαύτη ἀδύνατον νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἡμετέρας θεωρίας. Δὲν ἀντιλέγομεν οὔτε εἰς τὸν ἠθικολόγον οὔτε εἰς τὸν ἱερέα ἀποδεικνύοντες ὅτι συμβιβάζεται ἡ ἀρετὴ μετὰ τῆς υἰείας. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους, παρ' οἷς ἡ εὐεργετικὴ φύσις ἠὲκόλυνε δι' εὐτυχοῦς ὁργανισμοῦ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν τάσεων (καθὼς εἰς τὰς τέχνας παρατη-

ροῦμεν ἐξόχους μεγαλοφυΐας, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν τάξιν ὑπάρχουσι ψυχαὶ προνομιοῦχοι, ὁ Σωκράτης, φερ' εἰπεῖν, καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ Heward Penn (κ.λ.π.), εἰς τοιούτους ἀνθρώπους, λέγω, ἡ ἁρμονία αὕτη ψυχῆς καὶ σώματος θέλει δειχθῇ βεβαίως διὰ τρόπου εὐχερεστάτου καὶ θελκτικωτάτου παρὰ εἰς ὅντα ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς φύσεως εὐνοηθέντα, παρ' οἷς, ἵνα καρπωθῇ τις ἐκ στείρου ἐδάφους ὀλίγα ἄνθη καὶ ὀλίγους καρπούς, ἀπαιτεῖται ὀδυνηρὰ πάλη τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης. Ἀλλ' αἱ ἀκτῖνες τοῦ οὐρανίου φωτός, ὡς αἱ λάμπεις τῆς ἀστραπῆς, θὰ διαλάμψωσι μετὰ τοσοῦτον μεγαλειτέρας λάμπεως, ὅσῳ σκοτεινότερα εἶναι· ἡ νύξ, τὴν ὁποίαν διαλύουσι καὶ θὰ μεταμορφώσωσι τὸ ὕλικόν περιχάλυμμα, ὡς συνέβη τοῦτο εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σωκράτους, θὰ ἐπαληθεύσωσι δὲ οἱ λόγοι τοῦ Ἀπολλωνίου, «ὅτι καὶ αἱ ῥυτίδες αὐταὶ ἔχουσι τὸ ἔαρ των» Λαμβανομένων ὑπὸ ὥριμον σκέψιν ὅλων τῶν προειρημένων ἐρωτῶ ἡ καθ'αυτὸ ὠραιότης εἶναι ἄρα γε ἄλλο τι ἢ ἡ μεταμόρφωσις καὶ ἐξωράϊσις τοῦ σώματος ὑπὸ τῆς ψυχῆς; Ἡ ὑγεία εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ὠραιότης τῶν λειτουργιῶν τῆς ζωῆς; — Ὅπου ταν ἡ ἀρετὴ εὖρη ὄργανον καλῶς ἡρμωσμένον, τὰ εὐτυχῇ αὐτῆς ἀποτελέσματα ἐπέρχονται λίαν εὐχερῶς ὥστε δὲν γίνεται καταφανὴς ἡ λαμπρότης των· ἀλλ' ἐὰν ἐπέλθῃ ἀνάγκη νὰ ἐξαγάγῃ τις βιαίως ἐξ ὀργάνου κακῶς ἡρμωμένου μέλη ἁρμονικά, τὸ θαῦμα τοῦτο

θάλει ἐγείρει γενικὴν ἔκπληξιν. Ὅπως δὲ εἰς ἐπίσημόν τινα στιγμήν ἡ ὠραιότης ἐπὶ πολὺν χρόνον κεκρυμμένη δύναται παρευθὺς νὰ ἐπανθήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, οὕτω πολλάκις, ὅπως προσκτῆσται τις τὸ πολύτιμον ἀγαθὸν τῆς ὑγείας, ἀρκεῖ μία μόνη ἀπόφασις τολμηρὰ καὶ ὀριστική.

Μὴ ἐλπίζετε, λέγει ὁ Lawater, ὁ ἔνθους συγγραφεὺς τῶν φυσιογνωμικῶν ἀποσπασμάτων, μὴ ἐλπίζετε νὰ καταστήσετε ὠραιότερον τὸν ἄνθρωπον χωρὶς πρότερον νὰ τὸν καταστήτητε βελτίονα ἑαυτοῦ. Προσθέτω καὶ γὰρ μετὰ πλήρους πεποιθήσεως. «Ἐὰν δὲν τὸν καταστήσητε βελτίονα, μὴ ἐλπίζετε νὰ διατηρήσητε τὴν ὑγείαν του».

Γ'.

ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Οἱ νεώτεροι φυσιολόγοι καθάπτονται τῶν πρὸ αὐτῶν ὅτι παρεγνώρισαν τὸ ἐνιαῖον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διαστείλαντες πολλὰς δυνάμεις ἀνωτέρως καὶ κατωτάξεως: ἦτοι τὸ λογικόν, τὸ νοητικόν, τὸ βουλευτικόν, τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην κ.τ.λ.π. Ἐὰν ὑπὸ τὸ ὄνομα «δυνάμεις» νοεῖ τις δυνάμεις ἐπὶ μέρους ἐνεργούσας κατ' ἰδίους νόμους, ἡ μομφὴ αὕτη εἶναι βάσιμος: διότι τὸ πνεῦμα εἶναι δυνάμις ἐνιαία, ὅλη, ἀδιαίρετος καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐν

αὐτῷ εἰμὴ τὰς μορφὰς καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς δρά-
σεως αὐτοῦ· ἀλλ' εἶναι βεβαίως λίαν ὠφέλιμον νὰ
διακρίνωμεν μὲ σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν τοὺς χα-
ρακτῆρας τῶν διαφορῶν τούτων ἐκδηλώσεων καὶ νὰ τα-
ξινομήσωμεν αὐτάς· χάριν λοιπὸν ὀφείλομεν εἰς τὴν ἀρ-
χαίαν σχολήν, ὅτι ἐδίδαξεν ἡμᾶς νὰ ἀναλύωμεν τὸν ἄν-
θρωπον ἀντὶ νὰ τὸν θεωρῶμεν μετ' ἐκπλήξεως ὡς θαῦμα.
Θέλομεν ἀκολουθήσει τὰ μαθήματα τῶν διδασκάλων
ἡμῶν καὶ χωρὶς ν' ἀποφύγωμεν νὰ παρατηρήσω-
μεν καὶ θαυμάσωμεν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς τὴν διανοη-
τικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, θέλομεν σπουδάζει τὴν
ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως ταύτης εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς
φαινόμενα. Οὕτω λοιπὸν αὕτη σχηματίζει τρεῖς δια-
φόρους ομάδας καὶ δύναται νὰ διαιρεθῇ οὕτω πῶς:
Δύναμις νοητικὴ, δύναμις αἰσθητικὴ (ἐν ἣ περι-
λαμβάνεται ἡ φαντασία καὶ τὸ συναίσθημα),
δύναμις βουλευτικὴ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἔχει ὡς
τροφὴν τὰς ἐννοίας καὶ ιδέας, ὡς ζωογόνον ἀέρα τὸ
συναίσθημα, ὡς ἄσκησιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων
τὰς πράξεις τῆς βουλήσεως. Ἄς ἐξετάσωμεν ὑπὸ τὴν
τριπλὴν ταύτην ἔποψιν πῶς ἀναπτύσσεται ἡ ἐνέργεια
τῆς ψυχῆς κατὰ τῶν σωματικῶν παθήσεων, αἵτινες ἐπα-
πειλοῦσι τὸν ἄνθρωπον.

Ἐὰν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ πνεύματος θελήσῃ τις νὰ
βαθμολογήσῃ, πρέπει νὰ θέσῃ εἰς τὴν κατωτάτην τά-
ξιν τὴν φαντασίαν, ἐν τῷ μέσῳ τὴν βούλησιν καὶ ἐπὶ

κεφαλῆς τὸ λογικόν. Αὕτη τοῦλάχιστον εἶναι ἡ τάξις, καθ' ἣν αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι ἀναπτύσσονται διαρκούσης τῆς ζωῆς : τὸ παιδίον ὀνειρεύεται, ὁ νεανίσκος ἐπιθυμεῖ, ὁ ἄνθρωπος νοεῖ, συλλογίζεται. Καὶ ἂν ἀληθεύῃ ὅτι ἡ φύσις ἀπροχωρεῖ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἐκ τοῦ μικροτέρου εἰς τὸ μεγαλειότερον, ἡ βαθμολόγησις αὕτη εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένη. Ἀρχεται ἀπὸ τῆς φαντασίας· ὥς τὴν μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς διότι ἡ φαντασία ἐτέθη ὡς γέφυρα ἀναμέσον τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου· εἶναι δύνάμεις θαυμασία, ποικίλη, ἀκατάληπτος, περὶ ἧς οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος ἂν ἀνήκῃ εἰς τὴν ψυχὴν ἢ εἰς τὸ σῶμα, ἂν ἡμεῖς τὴν κυβερνῶμεν ἢ κυβερνώμεθα ὑπ' αὐτῆς. Τοῦτο δὲ εἶναι κυρίως τὸ καθιστῶν αὐτὴν εἰδικώτερον κατάλληλον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διάμεσον εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἠθικοῦ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ, καὶ παρέχον αὐτῇ μεγαλειτέραν δι' ἡμᾶς ἀξίαν. Πραγματικῶς, διὰ προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν ἡμῖν συμβαινόντων φαινομένων θέλομεν ἀνομολογήσῃ ὅτι οὔτε ἡ νόησις οὔτε ἡ βούλησις ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σώματος ἄμεσον ἐνέργειαν, ἐκδηλοῦνται δὲ τῇ βοηθείᾳ τῆς φαντασίας· ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι ἐπίσης ὠφέλιμος διὰ τε τὸν ψυχολόγον καὶ διὰ τὸν ἰατρόν· ἡ φαντασία εἶναι ἡ τροφοδότις μήτηρ, ἡ μεσίτρια, ἡ δύναμις ἡ κινουῦσα ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους μέλη τοῦ πνευματικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἄνευ τῆς φαντασίας πᾶσαι αἱ εἰκόνες ἀμαυροῦνται, πᾶσαι αἱ ἰδέαι εἶναι σιωπηλαὶ καὶ

στεῖραι, πάντα τὰ αἰσθήματα βάναισα καὶ κτηνώδη·
 ἢ φαντασία εἶναι ἢ μήτηρ τῶν ὀνείρων ἢ μήτηρ τῆς
 ποιήσεως καὶ ἄνευ ποιήσεως οὐδὲν ὑψηλόν. «Ἐν γέ-
 » νει, λέγει ὁ Herder, ἢ φαντασία εἶναι ἐκ πασῶν
 » τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἢ ὀλιγώτερον ἐξετασθεῖσα
 » καὶ εἰς τῆς ὁποίας τὴν μελέτην δύναται τις ἥκιστα
 » νὰ ἐμβαθύνῃ διὰ τὸν λόγον ὅτι, συνδεδεμένη μὲ ὅλον
 » τὸ σύστημα τοῦ σώματος κατ' ἐξοχὴν δὲ μὲ τὰ
 » νεῦρα καὶ μὲ τὸν ἐγκέφαλον, ὅπερ ἀποδεικνύουσι το-
 » σαῦτα νοσήματα παράδοξα, φαίνεται οὕσα οὐχὶ μό-
 » νον ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ βάσις πασῶν τῶν ἀνωτέρων
 » δυνάμεων, ἀλλὰ προσέτι καὶ ὁ δεσμός, ὁ ἐνὼν τὴν
 » ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος, τὸ ἐκχύλισμα, οὕτως εἰ-
 » πεῖν, ὅλου τοῦ ὑλικοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ
 » χρησιμεύσῃ εἰς τὴν περαιτέρω ἐπεξεργασίαν τῆς
 » νοήσεως».

Ὁ Κάντιος, ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος, ἀντίπαλος τοῦ
 Herder, ἀπέδειξεν ὁμοίως ὅτι ἡ κινητικὴ δύναμις
 τῆς φαντασίας εἶναι δραστικωτέρα πάσης ἄλλης μη-
 χανικῆς δυνάμεως. Ἄνθρωπός τις, ἔλεγε πολλάκις ὁ
 Κάντιος, μετ' ἀγαλλιάσεως ἀπολαύσας τῆς ἡδονῆς
 εὐαρέστου συναναστροφῆς, θέλει ἔχει περισσοτέραν ὄρε-
 ξιν νὰ γευθῇ ἢ ἂν ἔκαμνε δίωρον περίπατον ἔφιππος.
 Εὐάρεστος ἀνάγνωσις εἶναι ὠφελιμωτέρα εἰς τὴν ὑ-
 γείαν τῆς ἀσχήσεως τοῦ σώματος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύ-
 την ἐθεώρει τὰ ὄνειρα εἶδος κινήσεως καθ' ὕπνον προ-

ρισμένης ὑπὸ τῆς φύσεως, ἵνα συγκρατῇ τὸν μηχανισμόν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐνεργὸν καὶ ζῶντα. Ἐξηγεῖ τὴν εὐχαρίστησιν τῆς καλῆς συναναστροφῆς ὡς τὴν αἰτίαν τῆς καλῆς πέψεως καὶ τὸ καλόν, ὅπερ ἐντεῦθεν προκύπτει εἰς τὴν ὑγείαν ὡς τὸν ἀληθῆ καὶ κάλλιστον σκοπὸν τῶν συναθροίσεων ἐκείνων, ἐνθα διαχέονται τὰ ἀβρὰ αἰσθήματα καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ πνεύματος. Ἐν τῇ φαντασίᾳ μόνον ἔχουσιν αἱ ψυχικαὶ νόσοι, κυρίως εἰπεῖν, τὴν ρίζαν, τὴν ἔδραν αὐτῶν. Ἐὰν εἶχον ὡς ἔδραν τὸ πνεῦμα, θὰ ἦσαν πλάναι καὶ κακίαι καὶ οὐχὶ ἀσθένειαι· ἐὰν δὲ προήρχοντο ἐκ τοῦ σώματος, δὲν θὰ ἦσαν ψυχικαὶ νόσοι. Ὅπως προάγεται ἡ λυπηρὰ αὕτη μάστιξ τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτοι τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς, ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος ἀνάγκη νὰ διατελῶσιν εἰς συνάφειαν καὶ ἡ συνάφεια αὕτη δὲν ἐκτελεῖται μόνον διὰ τῆς φαντασίας. Τὸ διώκειν μακρὰν καὶ διὰ παντὸς πάσας τὰς νόσους τοῦ εἶδους τούτου, εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ ὑπέρτατος ἀγὼν τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς.

Ἡ φαντασία ἔχει τὸ κράτος αὐτῆς ἐκτὸς τοῦ πραγματικοῦ Κόσμου. Ἐκ τῆς κανονικῆς ἢ ἀτάκτου ἀσκήσεως τῆς ἰδιοτρόπου ταύτης δυνάμεως ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὅποτεν αὕτη ἀναπτύσσεται ὑπὲρ τὸ μέτρον, τότε ὀνειρευόμεθα ἔξυπνοι, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς φρεναλλοιώσεως. Μήπως καὶ αὐτὸ τὸ βλέμμα τοῦ ποιητοῦ δὲν ἀνακαλεῖ ποτὲ δι' ὧδων ὀλεθρίου γοητείας ὅπτα-

σίας τρομεράς, αίτινες τὸν περικυκλόνουσιν, ἐνόσω οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ μένουσιν ἀπεστραμμένοι ἀπὸ τοῦ αἰωνίου ἀσπέρους τοῦ ωραίου ; ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς συνήθεις ὄρους τῆς ὑπάρξεως μήπως ἡ φαντασία δὲν ἐξασκεῖ ἐφ' ἡμῶν δι' ἐργασίας λανθανούσης καὶ διηνεκοῦς εἰδός τι πλαστικῆς δυνάμεως ; Ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ πατρὸς μετὰ τῆς μητρὸς μὴ δὲν λαμβάνει ἄξιον λόγου μέρος εἰς τὸ νὰ προσδιορίσῃ ἐκ τοῦ προτέρου τὴν μορφὴν τοῦ τέκνου ; — καὶ ἐὰν κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν σύμπας ὁ ἄνθρωπος εἶναι τῷ ὄντι υἱὸς τῆς φαντασίας, μήπως ἡ δύναμις αὕτη δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀρχὴ πρωτόγονος ; Δύναται τις ἴσως νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ φαντασία ὑπῆρχε πρὶν ἢ ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπάρξωμεν καί, τολμῶ εἰπεῖν, ὑφίσταται, ὁπόταν παύσωμεν τοῦ νὰ ὑπάρχωμεν. Εὐρίσκεται ἐν ἡμῖν καὶ ὁπόταν ἡ ἐλευθερία τῆς θελήσεως εἶναι ὑποδεδουλωμένη καὶ δεσμευμένη· ἔτι δὲ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, εἰς τὸν ὕπνον, εἰς τὴν ἀλλοφροσύνην καὶ εἰς τὸν ποιητικὸν οἴστρον, ὅστις μετέχει καὶ τῶν τριῶν τούτων. Ὅ,τι εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος μεθ' ὅλων τῶν ἐπιρροῶν τοῦ διὰ τὸν ἐξωτερικὸν ἄνθρωπον, τὸ αὐτὸ εἶναι ἡ φαντασία, ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος τῶν εἰχόνων κόσμος, διὰ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Πῶς λοιπὸν ἡ ἐπὶ τῆς υἰείας ἐνέργειά της νὰ μὴ ᾔῃαι θετική ; — « Πολλάκις, λέγει ὁ Lichtenberg, ἐγκαταλιμπάνομαι ὥρας ὀλοκλήρους εἰς ὄνειρα τῆς φαντασίας παντὸς εἶδους. Ἄνευ τῆς ἠθικῆς ταύτης θεραπείας,

» ἦν ἠκολούθησα πολλάκις εἰς καιροὺς βροχεροῦς,
 » δὲν ἤθελον προσεγγίσει εἰς ἦν ἔφθασα ἡλικίαν».

Εἰπὼν ἀνωτέρω ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία συγ-
 χέονται ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει δὲν ἐνόουν ν' ἀπαλλαχθῶ
 τοῦ καθήκοντος τοῦ νὰ δώσω ὁρισμὸν ἀκριδέστερον
 ἀμφοτέρων. Σκοπὸς μου ἦτο μόνον ἡ κατανόησις τοῦ
 ὅτι πραγματικῶς ἡ αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία εἶναι ἡ
 ἰδίᾳ δύναμις ἐμφανιζομένη μόνον ὡς παθητικὴ ἢ
 ὡς ἐνεργητικὴ. Ἡ ἐργασία τῆς φαντασίας ἐμπε-
 ριέχει τὴν αἴσθησιν· αἰσθανόμεθα τότε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον
 φανταζόμεθα· ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ φαντασία εἶ-
 ναι ἐνεργητικὴ· ἡ αὐτὴ δὲ φαντασία ἀσχολεῖται
 παθητικῶς μὲ τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει
 εἰς αὐτὴν ὁ ἐκτὸς κόσμος, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ παθη-
 τικὴ αἴσθησις· ἀφοῦ σκεφθῇ τις ὀλίγον, θέλει πει-
 σθῇ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ λογοπαιγνίου. Ὁ παρου-
 σιάζων εἰς τὸν κόσμον τὸ εὐπαθὲς μέρος τῆς ὑπάρξεώς
 του ἀνοίγει τὸ στῆθος ἐνώπιον τοῦ ξίφους τοῦ ἐχθροῦ,
 πάσχει. Θέτων δὲ εἰς ἐνέργειαν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν
 αἰτίων, τοῦ Κόσμου, ἐνεργὸν φαντασίαν, ὀπλίζεται
 ὑπερασπίζει ἑαυτόν, ἀπαλάττει ἑαυτόν τοῦ παθήματος.
 Ἐνταῦθα λοιπὸν ὡς καὶ πανταχοῦ ἡ χαρὰ καὶ ἡ θλί-
 ψις ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Ὁ κόσμος ὅλος
 γνωρίζει ἐκ διηγήσεων ἢ ἐκ παραδειγμάτων τὴν σω-
 τηριώδη ἢ ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν τῆς φαντασίας εἰς νοση-
 ράς τινας καταστάσεις. Λοιπὸν δὲν εἶναι δίκαιον νὰ συμ-

περάνη τις ὅτι δύνάμεις ἱκανὴ νὰ θεραπεύσῃ ἀσθενείας τινὰς δύναται καὶ νὰ τὰς ἀποκρούσῃ καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ αἰτία, ἥτις ἔχει τὴν δύνάμιν νὰ τὰς καθιστᾷ βαρυτέρας καὶ θανατηφόρους, δύναται ὁμοίως καὶ νὰ τὰς προκαλέσῃ ; — Ἰδέτε πόσον εἶναι βαθεῖαι καὶ ἐπικίνδυνοι αἱ παθήσεις τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐγκαταλιμπάνουσιν ἑαυτοὺς εἰς μόνιμόν τινα ἰδέαν φανταστικῆς νόσου, ἐξ ἧς θεωροῦσιν ἑαυτοὺς προσβεβλημένους ἢ ἀπειλουμένους. — Τάχιον ἢ βράδιον ἐπέρχεται πραγματικῶς ἡ νόσος, τὴν ὁποίαν ἐφοβοῦντο.

Ἡ φυσιολογικὴ αἰτία τοιούτων φαινομένων εἶναι νευρική τις τάσις διηνεκῶς πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὄργανον τείνουσα, ἥτις ἐν τέλει προσβάλλει τὸ ὄργανον αὐτὸ ὑλικῶς.

Πάντες ἐνθυμοῦνται τὸν μαθητὴν ἐκεῖνον τοῦ Βοεραβίου, παρ' ᾧ ὅλαι αἱ νοσηραὶ καταστάσεις, ὅσας περιέγραφεν ὁ καθηγητής, ἐνεφανίζοντο ἀλληλοδιαδόχως· ὁ πυρετὸς καὶ αἱ φλεγμοναὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, αἱ νευροπάθειαι κατὰ τὸ θέρος, οὕτως ὥστε ἠναγκάσθην' ἀπομακρυνθῆ σπουδῆς, ἡ ὁποία ἐνέβαλλεν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἄγγλος τις ὑπηρέτης, διότι ἀνέγνω ἐν τινὶ ἐφημερίδι τὴν περιγραφὴν τρομεροῦ θανάτου ἐπελθόντος ἐκ δῆγματος λυσσῶντος κυνός, εὐρέθη ἀμέσως προσβεβλημένος ὁ ἴδιος ὑπὸ ὑδροφοβίας καὶ δὲν ἐσώθη εἰμὴ τῇ οἰκείᾳ κατὰ τῆς νόσου ταύτης θεραπείᾳ (Bratania april 1825).

Εἰς τὸ πνεῦμα τῶν δυστυχῶν, παρ' οἷς αἱ παρεκτροπαὶ τῆς νεότητος προξενούσι τύψεις συνειδότος καὶ οἷτινες ἀποτίουσι τὰς συνεπείας τῶν καταχρήσεών των, ἐγχαράττεται ἡ εἰκὼν τῶν δεινῶν, ὑφ' ᾧ νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἀπειλουμένους καὶ οἱ ἀδιάκοποι φόβοι φέρουσι μετὰ τινα καιρὸν τὴν κατάστασιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ὁ Bei Kard χαρακτηρίζει ὡς κατὰ φαντασίαν φθίσιν, θλιβερόν κρᾶμα ἠθικῶν τρόμων καὶ φυσικῶν δεινῶν παραγομένων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τρόμου. Πᾶς πρακτικὸς ἰατρός ἐν τῇ ἐποχῇ μάλιστα τοῦ λεπτολόγου πολιτισμοῦ ἡμῶν λαμβάνει συχνάκις τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῇ ἀνάλογα φαινόμενα ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς. Παρὰ τοῖς σπουδασταῖς τῶν νοσημάτων τῶν ὀφθαλμῶν ὁ φόβος τῆς ἀμαυρώσεως ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ τελευταῖον ἢ ὄρασις διαταράττεται καὶ ἐξασθενεῖ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅσκις ἐνέσκηψεν ἡ χολέρα, ἐβεβαιώθη πολλάκις ὅτι ἄτομα καλῶς ἔχοντα, ἐν τῷ μέσῳ διηγήσεων περὶ τῶν καταστροφῶν τῆς ἐπιδημίας αἴφνης ἠτιάθησαν πόνους κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ συνεπείᾳ φόβου φαντασιώδους ἐν ἀρχῇ ἀνεπτύχθησαν συμπτώματα πραγματικῆς νόσου. Ἀναφέρω ἐπιτηδες πασίγνωστα παραδείγματα· ἄλλως αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ βιβλία ἤθελον μοί προμηθεύσει πλεῖστα ὅσα ἀκόμη. Ἀφοῦ ἡ φαντασία δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τοσαύτας παθήσεις καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τοσοῦτους κινδύνους, δὲν ἔχει ἄρά γε τὴν δύναμιν καὶ

νὰ τὸν καταστήσῃ εὐτυχῇ ; Ἐάν, διότι νομίζω ἐμαυ-
τὸν ἄρρωστον, ἀσθενῶ τῷ ὄντι, δὲν δύναμαι ὁμοίως νὰ
διατηρήσω τὴν υἱείαν μου διὰ σταθερᾶς πεποιθήσεως
ὅτι εἶμαι υἱής ;

Ἄφθονοι εἶναι αἱ ἀποδείξεις αἱ ὑποστηρίζουσαι τὴν
γνώμην ταύτην. Καὶ χωρὶς ν' ἀναφέρω τὰ θαυμάσια
ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐπιφέρουσιν εἰς τὴν θεραπείαν
τῶν νοσημάτων ἢ ἐμπιστοσύνη, ἢ ἐλπίς, τὰ ὄνειρα, αἱ
συμπάθειαι καὶ μουσικὴ, ἀρκοῦμαι εἰς μίαν παρατήρη-
σιν, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἔχει τὴν δύναμιν
νὰ θεραπεύῃ τὰ πάσχοντα ὄργανα, δύναται κατὰ μεί-
ζονα πιθανότητα νὰ τὰ διατηρήσῃ υἱῇ. Ὅλα δὲ ταῦτα
τὰ θεραπευτικὰ μέσα ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν
τῆς φαντασίας, ὅπου θέλουν ὑπαχθῇ τοῦ χρόνου προΐ-
όντος διὰ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης πολλὰ θεραπευ-
τικὰ μέσα ἀποδιδόμενα σήμερον ἀλλαχοῦ. Μίαν τῶν
ἡμερῶν ἄρρωστός τις ζητεῖ καταπότια, τὰ ὅποια ὁ ἱα-
τρὸς τῷ ἀρνεῖται. Ὁ ἀσθενὴς ἐπιμένει· ὁ ἱατρὸς φαίνε-
ται ἐνδίδων καὶ ἀναγράφει καταπότια ἐκ ψίχας ἄρτου
κεχρυσωμένα. Τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν χαρὰ καὶ εὐγνω-
μοσύνη τοῦ ἀρρώστου· διότι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κατα-
πότια οὐ μόνον ἐπήνεγκον τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα,
ἀλλὰ καὶ ἐμετὸν σωτηριωδέστερον. Τώρα ἐρωτῶ· διότι
τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο παρήχθη ὑπὸ τῆς φαντασίας εἶναι
ὀλιγώτερον πραγματικόν ; Ἄγγλος τις ἱατρὸς ἐπεσχέ-
πτετο ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἄνθρωπόν τινα πάσχοντα

παράλυσιν τῆς γλώσσης. Ἀφοῦ εἰς μάτην ἀπέβησαν πάντα τὰ θεραπευτικὰ μέσα, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς τούτου ἐργαλεῖον ὅπερ εἶχεν αὐτὸς ἐφεύρη. Πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐγχείρησιν ὁ ἰατρὸς εἰσῆγαγεν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀρρώστου ἓν θερμόμετρον. Ὁ πάσχων φαντάζεται ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ σωτήριον ἐργαλεῖον καὶ κραυγάζει μετὰ τινὰ δευτερόλεπτα πλήρης χαρᾶς ὅτι δύναται νὰ κινήῃ ἐλευθέρως τὴν γλῶσσαν (Sopernheim Gesundheitslehre, 1835). Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν ποῖα εἶναι μετὰ τῶν φαινομένων τοῦ ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὑπάγονται εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κατηγορίαν· οὐδὲ χθεσινή εἶναι ἡ παρατήρησις τῆς ἐπιστήμης ὅτι φυσικὰ ἀποτελέσματα παρήχθησαν ὑπὸ ἐπίτηδες προδιατεθειμένης φαντασίας. Ὁ σοφὸς Fontanier κατὰ τὴν ἐν Ἀσίᾳ περιήγησίν του ἔγραφεν ἐκ Τεχεράνης εἰς τὸν Joubert ἐν ἔτει 1821, μηνὶ αὐγούστῳ, τὰ ἑξῆς : «Τί
 • ἠθέλατε εἰπῆ, ἐὰν σᾶς ἀναγγείλω ὅτι ἡ θεωρία τοῦ
 • ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ, ἦτο γνωστὴ ἐν Ἀνατολῇ πολὺ
 • πρότερον τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐσκέφθησαν περὶ αὐ-
 • τῆς ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Ἀσίᾳ μαγνη-
 • τισταὶ ζῶντες ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου καὶ κατα-
 • διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Μολλάδων;» — Διὰ τῆς φαν-
 • ταστικῆς δυνάμεως δέον νὰ ἐξηγηθῶσιν ὅλα τὰ καθ' ἑκάστην παρατηρούμενα ἀποτελέσματα τῆς ἐπιρροῆς
 • χαρακτῆρων ἐνεργητικῶν ἐπὶ ἀδυνάτων καὶ ἀβρῶν φύ-

σεων. Τὸ λογικὸν τοῦ ἀνωτέρου ἀνθρώπου τότε μόνον ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ὅταν ἡ φαντασία τῷ διεχάρῃ τὸν δρόμον· ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν ἐξασκουσιν οἱ ἔξοχοι ἄνθρωποι, δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀμέσως ἐγένοντο καταληπτοί, ἀλλὰ ἐκ τοῦ γοήτρου, τὸ ὁποῖον τοὺς περιβάλλει καὶ τὸ ὁποῖον ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς φαντασίας ἡμῶν. Τοιαῦτα φαινόμενα εἰσὶ τὰ σύμβολα, οὕτως εἰπεῖν, πολλῶν ἄλλων γεγονότων τὰ μάλιστα ἐνδιαφερόντων, ἅπερ τελοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ

Ἐπάρχει οἷον ἡθικὴ τις ἀτμοσφαῖρα περὶ τὴν γῆν, ὡς ἡ ἐξωτερικὴ ἀτμοσφαῖρα. Συμβαίνει ἐν αὐτῇ ἄμ-
πωτικαὶ καὶ παλίρροια στοχασμῶν, αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, κυμαινομένων εἰς τὸν ἀέρα, ἀοράτων, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἀναπνέει, μεθ' ὧν ἀφομοιοῦται καὶ κοινωνεῖ, χωρὶς νὰ ἔχῃ καθαρὰν συνείδησιν τοῦ πράγματος. Ἡ ἡθικὴ αὕτη ἀτμοσφαῖρα δύναται νὰ κληθῇ ἐξωτερικὴ ψυχὴ τοῦ κόσμου· τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ἀντανάκλασις αὐτῆς· ὁ δὲ συρμὸς (mode) ὁ κατοπτρισμὸς αὐτῆς· οὐδεμία σφαῖρα τῆς κοινωνίας ὑπεκφεύγει τὴν μυστηριώδη ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν ἡ κοινὴ γνώμη ἐξασκεῖ καὶ ἐπὶ τῶν τὰ μάλιστα ἐλευθέρων διανοιῶν· ἀλλ' ἡ ἡθικὴ ἀτμοσφαῖρα ἥτις ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν ἀτόμων, δύναται καὶ αὐτὴ νὰ τροποποιηθῇ τῇ ἐνεργείᾳ ἀτομικῆς τινὸς δυνάμεως. Οὕτω τὸ θάρρος τοῦ ἥρωος μεταδίδεται ὡς μαγνητικὸν ῥευστόν· ὁ φόβος ἔχει τρόπον τινὰ κολλητικὴν δύναμιν. Τὸ μειδίαμα, ἡ φαιδρότης κατα-

λαμβάνουσιν ὀλοκλήρον ὄμιλον καὶ μεταδίδονται μά-
λιστα καὶ εἰς τὸν σκαιότερον ἄνθρωπον, ὅστις ἀκου-
σίως φαιδρύνεται ἐνώπιον εἰκόνης εἰλικρινοῦς χαρᾶς.
Ὅμοίως ἡ χάσμη καὶ ἡ ἀηδία δὲν εἶναι, ἅς μοι ἐπι-
τραπῇ νὰ εἶπω, κολλητικά ; — Δὲν ἔχουσι τὸ ἴδιον
ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἡ παρουσία ἐνὸς προδότου ἐν τῷ μέσῳ
συναναστροφῆς φίλων ; Καὶ δύναται πλέον νὰ μὴ νο-
ηθῇ τίνι τρόπῳ ἄνθρωποι τίμιοι καὶ καλῶς ἔχοντες ἡδυ-
νήθησαν ἀθῶως καὶ πειστικῶς νὰ παραδεχθῶσι τὴν
πραγματικότητα φαντασμάτων καὶ νὰ βλέπωσι βρυ-
κόλακας ἐξωρκισμένους ὑπὸ τοῦ ἐξορκιστοῦ ; Ἡ πίστις
εἶναι παντοδύναμος· ἡ πίστις συμπληροῖ τὰ θαύματα·
ἡ πίστις μετακινεῖ ὄρη. Θεώρει τὸν ἀδελφόν σου ὡς κα-
λὸν ἄνθρωπον καὶ ἔσται καλός. Ἐχε ἐμπιστοσύνην εἰς
ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον καλός, καὶ θὰ
γίνῃ καθ' ὀλοκληρίαν. Ὑποθέσατε ἀρετὰς εἰς τὸν μαθη-
τὴν σας καὶ θέλει τὰς ἀναπτύξῃ. Ἐὰν τὸν κρίνητε ἀνί-
κανον, θέλει μείνῃ τοιοῦτος. Πείσθητι ὅτι ἡ υἡγεία σου
ἔχει καλῶς καὶ θ' ἀποκτήσῃς καλὴν υἡγείαν, διὰ τὸν
λόγον ὅτι ἡ φύσις εἶναι ἡχῶ τοῦ πνεύματος καὶ ὁ ὑπέρ-
τατος νόμος, ὅστις τὴν διέπει εἶναι ὅτι ἐκ τοῦ ιδεώδους
γεννᾶται τὸ πραγματικόν, ὅτι ἡ ἰδέα μορφώνει βαθμη-
δὸν κατ' εἰκόνα αὐτῆς καὶ ὁμοίωσιν τὸν κόσμον.

Τόμους ὀλοκλήρους ἡδύνατό τις νὰ γράψῃ ἐπὶ τοῦ
θέματος τούτου· ἀλλ' ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προκείμενον.
Εἶναι ἀπλῇ παρατήρησις ὅτι πρόσωπα, τὰ ὁποῖα στε-

ροῦνται ἱκανῆς φανταστικῆς δυνάμεως ὥστε νὰ ἐφαρ-
μόσωσι τὰς ἐντολὰς τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς, ὀφείλουσι
νὰ προσκολληθῶσιν εἰς φαντασίαν ἰσχυροτέραν καὶ ἐξ
αὐτῆς ν' ἀντλῶσιν ἀέρα πνευματικῆς ὑγείας. Ἡ ἀδυ-
ναμία τῆς φαντασίας εἶναι κατὰ τὸν Hippel εἰδός τι
ψυχικῆς φθίσεως. « Ἡ φαντασία εἶναι, λέγει, ὁ πνεύμων
τῆς ψυχῆς ».

Εἰς τὴν φαντασίαν δέον ν' ἀποδώσωμεν τὸ ἠθικὸν
ἐκεῖνο θάρρος, τῇ ἀληθείᾳ ἐξαίσιον, τὸ παρατηρούμενον
εἰς τὰς ἀγνὰς καὶ ἀβρὰς γυναῖκας. Ἡ ἐλπίς, ἥτις εἶναι
μετὰ τὸν ὕπνον ἡ πρώτη πηγὴ τῶν ὀνείρων, ἡ ἐλπίς
δὲν εἶναι ὁ προστάτης Ἀγγελος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς;
Ὁ Κάντιος αὐτός, ὁ ψυχρότατος τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦ
λογικοῦ, ὁ Κάντιος ὠμολόγησε τὴν εὐεργετικότητα
τῆς ἐλπίδος. Ἡ θεία αὕτη προστάτις δὲν εἶναι ἡ
θυγάτηρ τῆς φαντασίας, ἡ ἀδελφὴ τῶν πλανῶν καὶ
τῶν ὀνείρων; — Ὡς εὐφυῶς εἶπεν ὁ Οὐφελάνδος, ἐν τῶν
καλλιτέρων μέσων τοῦ παρατείνειν τὴν ζωὴν εἶναι τὸ
νὰ καταστήσῃ τις τὴν φαντασίαν τοῦ παιδρᾶν. Ἡ τέχνη
τοῦ ὠρατίζειν τὴν ὑπαρξιν εἶναι μέρος τῆς τέχνης τοῦ
παρατείνειν αὐτήν· ἐκ τῆς φαντασίας δ' ἐξήρτηται τῆς
ζωῆς ἡ ὠραιότης. Ἐὰν ἡ Ῥαχήλ, ἡ ἔξοχος γυνή, ἡ
μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος ἴσως τῆς ἐποχῆς μας, ἡδυ-
νήθη νὰ δώσῃ περὶ ἑαυτῆς τὴν μαρτυρίαν ταύτην, ὅτι
δηλαδὴ μέχρι βαθέος γήρατος διετήρησεν ἐν τῇ ψυχῇ
αὐτῆς πάντα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τῆς νεότητος

τὰ ἐλατήρια, εἰς τί ὤφειλε τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην εἶμῃ εἰς τὴν αἰωνίαν φαιδρότητα τῆς φαντασίας της, τοσοῦτον θαυμασθεῖσαν ὑπὸ τῶν συγχρόνων της; — Ὁ Chatterton καὶ ὁ Kleist δὲν θ' ἀπέληγον ἀθλίως ἂν μὴ ἡ φαντασία αὐτῶν ὀλεθρίαν ὁδὸν τραπεῖσα παρέλυσεν ἐν αὐτοῖς πάσας τὰς ζωτικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ἤθελον νὰ φθάσω. Ἀφοῦ ἡ φαντασία εἶναι τὸ ῥεμβῶδες μέρος τῆς αἰσθηματικότητος, ἔπεται ὅτι δὲν ὀφείλει νὰ λησμονήσῃ ποτέ, ἐὰν θέλῃ νὰ καρποφορήσῃ, τὸν παθητικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Εἶναι τὸ πῦρ τῆς Ἑστίας, τοῦ ὁποῦ ἡ γλυκεῖα λαμπηδὼν, φυλαττομένη μετὰ ζηλοτύπου φροντίδος, φέρει τὸ φῶς εἰς τὴν ζωὴν· ἀλλ' ἅπαξ ἀπαλλαγεῖσα τῶν δεσμῶν διαβιδρώσκει πᾶν τὸ προστυχόν. Ἡ ζωογόνος φλόξ τῆς φαντασίας περιορίζεται καὶ μετριάζεται διὰ τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης δυνάμεως, ἥτις καλεῖται ἀγγχίνοια.

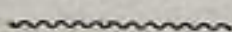
Ἐκτὸς ταύτης καὶ τῶν φαιδρῶν αὐτῆς συντρόφων, τῆς εὐτραπελίας καὶ τῆς εὐθυμίας, οὐδὲν ἀπαιτεῖται μᾶλλον πρὸς θεραπείαν τῆς σκαιότητος, τῆς σχολαστικότητος, τῆς ματαιότητος, τῆς αἰσθηματικῆς μελαγχολίας. Ἡ ἀγγχίνοια κυβερνᾷ τὸν κόσμον μὲ σκῆπτρον ἐλαφρὸν καὶ ἰσχυρόν, δι' οὗ ἀποσοβεῖ τὰς ἀκανθώδεις μερίμνας, τὰς φυσιώσεις τῆς ὑπερηφανίας καὶ τὰ βάσανα τῶν ματαίων φαντασιῶν, φέρει εἰς τὰς νοσοῦσας ψυχὰς τὴν ἡσυχίαν καὶ φαιδρότητα, πολύτιμα καὶ σωτήρια ἀρώματα, ἀποτελεσματικώτερα ὅλων τῶν πα-

ρηγοριῶν τοῦ λόγου. Τίς ἤθελεν ἀρνηθῆναι νὰ μάθῃ τὸ σωτήριον τοῦτο βάλσαμον, ἢ τοῦλάχιστον νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτοῦ ; — Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καλλιτεχνία ἀναφέρεται εἰς τὴν φαντασίαν καὶ περὶ ταύτης ὀφείλομεν νὰ ἀσχοληθῶμεν. Ὡς ἐν καιρῷ τοῦ ὕπνου τὰ ὄνειρα ἀναπαύουσι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς κοπῶδους πάλης μετὰ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοιουτοτρόπως ἐν καιρῷ ἐγρηγόρσεως ἡ καλλιτεχνία, διὰ τῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας συλλαμβάνει, ζωογονεῖ τὴν ψυχὴν κινδυνεύουσαν νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τὸ ὀχληρὸν φορτίον τῆς πραγματικότητος· ἡ μουσικὴ, αἱ πλαστικαὶ καὶ λογογραφικαὶ τέχναι ἀπευθύνονται ἐξίσου εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Βαθὺς τις παρατηρητὴς παρατήρησεν ὅτι ἡ μουσικὴ ἔχει ὡς τελικὸν σκοπὸν τὴν ὑγείαν. Διότι, λέγει, ὁπότεν ὄν τι ἔχῃ συνείδησιν ὅτι ζῇ μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων, τῶν κλίσεων καὶ ὁρμῶν του, τὸ ὄν τοῦτο ἔχει καλῶς. Τὸ ἄσμα καὶ ἡ μουσικὴ ζωογονοῦσιν ὅλα τὰ ὄργανα· αἱ δονήσεις συγκοινωνοῦσι μὲ τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅλος τίθεται εἰς ἀρμονίαν. Πραγματικῶς τί ἄλλο εἶναι τὸ συναίσθημα ἡμῶν εἰμὴ ἡ μουσικὴ τῆς ζωῆς, ἐσωτερικός τις παλμός, εἰς ὃν οἱ μουσικοὶ ἤχοι παρέχουσι σῶμα καὶ σχῆμα ψηλαφητόν ; — ὅλαι αἱ ὠραῖαι τέχναι ἔχουσιν ὡς ἀρχήν, ὡς ἡ μουσικὴ τέχνη, τὸ αἶσθημα τῆς ἀρμονίας, ἐπομένως ὅλαι γίνονται φύλακες τῆς ὑγείας, ὁπότεν ὑπὸ τὴν διεύ-

θουνσιν τῆς θελήσεως προσπαθῶσι νὰ δώσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν. Τὸ αἶσθημα τῆς ἁρμονίας εἶναι τὸ θέλγητρον τῆς ζωῆς· καὶ εἰς τὴν στιγμὴν αὐτὴν τοῦ θανάτου περιβομβοῦσιν ἁρμονίαι μεταβιβάζουσαι ἡμᾶς μετ' ἀνηκούστου καλλονῆς εἰς τὴν λαμπροτέραν καὶ αἰωνίαν ἁρμονίαν τοῦ οὐρανίου βίου!

Ἐνταῦθα ἴσως δὲν ἀνήκει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν καλλιλογίαν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν ἡ ἐνεστῶσα τῆς τέχνης κατάστασις ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν σκοπὸν τῆς· ἐὰν τὰ ἔργα τῶν νῦν ζωγράφων εἶναι, ὡς ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βατικανοῦ, σωτήρια καὶ ἐνεργητικὰ εἰς τὴν υἰείαν τοῦ θεατοῦ· ἐὰν, τέλος, οἱ νέοι ποιηταί μας γνωρίζωσι διὰ συγκινήσεως ἡπίας νὰ φέρωσι τὴν χαρὰν εἰς τὰ πνεύματα, νὰ ἐξυψῶσιν αὐτά, νὰ τὰ ἐμψυχῶσι καὶ νὰ διατηρῶσιν οὕτω τὴν υἰείαν μας.

Καὶ ἐν τούτοις τὰ ζητήματα ταῦτα ἀνήκουσιν, ὡς πιστεύομεν ἀδιστάκτως, εἰς τὸν κύκλον τῆς υἰεινῆς τῆς ψυχῆς.

Δ'.

ΘΕΛΗΣΙΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡ, ΤΟ ΑΝΑΠΟΦΑΣΙΣΤΟΝ, ΠΕΡΙΣΠΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΑΣ, ΔΥΣΘΥΜΙΑ

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Θέλησις, δὲν ἐννοῶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐπιθυμεῖν, ὀρέγεσθαι, ἀλλὰ τὴν ζωτικὴν ἐκεί-

νην ἐνέργειαν, ἥτις πηγάζει ἐκ τῆς συμπράξεως ἀπα-
σῶν τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα
μέν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν καὶ τὴν ὁποίαν
δυνάμεθα καταλλήλως νὰ καλέσωμεν π ρ α κ τ ι κ ῆ ν
δύναμιν τῆς ψυχῆς. Πᾶς τις, καὶ ὁ πτωχότερος τῷ
πνεύματι, ἔλαβεν ἐν ἑαυτῷ πεῖραν τῆς δυνάμεως ταύ-
της τοῦ βούλεσθαι, ἥτις, ἀναπτυσσομένη ἐν τῷ ἰσχυρῷ
ἀνθρώπῳ ἀποτελεῖ τὸν χ α ρ α κ τ ῆ ρ α· ἡ δύναμις
αὕτη εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ὅλον τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι
κατὰ βάθος αὐτός ὁ ἄνθρωπος. Αὕτη θέτει εἰς κίνησιν
τὴν φαντασίαν, τὸν νοῦν· ἐπ' αὐτῆς ὀφείλει νὰ ἐνε-
ργήσῃ ἡ ἠθικὴ, ὁ νόμος, ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ἰατρικὴ καὶ
κατ' ἐξοχὴν ἡ ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς πρὸς πραγμάτων
τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης. Ἐνταῦθα
ὑπάρχει, ὡς εἰπεῖν, ἡ τελεία ψυχὴ τοῦ Stahl, καθό-
σον ἡ δύναμις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μέγας οὗτος σοφὸς
ἀποδίδει τοσαῦτα τεράστια, ἐνόσῃ αὕτη εἶναι εἰσέτι
κεκαλυμμένη διὰ τοῦ βαθέος σκότους τοῦ ὀρμεμφύτου,
φθάνει ὡς βούλησις εἰς τὸ φῶς τῆς συνειδήσεως. Ἄνα-
τείλασα λοιπὸν ἐν τῇ συνειδήσει θέλει ἔχει ὀλιγωτέραν
δύναμιν ; — Ματαίως θέλει προσπαθήσῃ τις νὰ φωτίσῃ
τὸ λογικὸν τοῦ φρενοβλαβοῦς, ματαίως θέλει παρου-
σιάσῃ εἰς αὐτὸν τὴν πλάνην καὶ τὸ κενὸν τῆς μονίμου
ιδέας, ἥτις τὸν διώκει καὶ τὸν βασανίζει· διὰ νὰ τὸν
θεραπεύσῃ, ὀφείλει νὰ ἀναρριπίσῃ τὴν ἐνεργητικότητα
αὐτοῦ, νὰ ἀφυπνίσῃ ἐν αὐτῷ τὴν δύναμιν τοῦ βούλε-

σθαι καὶ ἐνεργεῖν. Βεβαίως καλλίτερον ἤθελεν εἶσθαι τὸ φάρμακον, ἐὰν ὁ πάσχων ἤξευρε νὰ τὸ παρασκευάσῃ ὁ ἴδιος, διότι ἡ θέλησις εἶναι δύναμις, ἣτις δύναται ν' ἀναπτυχθῇ διὰ σπουδῆς ἐνδελεχοῦς· ἐπιτρέπεται μέχρι τινὸς νὰ εἴπωμεν ὅτι μανθάνει τις νὰ θέλῃ, καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἴσως οὐδέποτε ὑπῆρξε μεγαλειτέρα ἀνάγκη νὰ ἐκφράζεται καὶ νὰ ὑποστηρίζεται, ὅσον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας, ὅτε ὁ νοῦς καὶ ἡ φαντασία ἐκαλλιεργήθησαν μετ' ἐξαιρετικῆς φροντίδος πρὸς βλάβην τῆς δυνάμεως τοῦ βούλεσθαι καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, μαραινόμενης καὶ οἶονεὶ ἐκπνεούσης ἐν ταῖς καρδίαις πάντων. Ἐὰν ὁ χαρακτήρ εἶναι κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Hardenberz θέλησις ἐντελῶς ἀνεπτυγμένη, εὐκόλον εἶναι νὰ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ. Ὁ νοῦς πειθόμενος ὑπὸ τῶν πρώτων ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα τῷ παρουσιάζομεν, δύναται νὰ ἐνδώσῃ εἰς νέα ἐπιχειρήματα. Τὸ αἶσθημα γεννηθὲν ἐκ τῆς πρώτης ἐντυπώσεως ὑπόκειται καὶ αὐτὸ εἰς τροποποιήσεις ἐναντίας διευθύνσεως ὑπὸ τὸ κράτος ἀλλοίας ἐντυπώσεως. Δύναται ἄρα γε νὰ ἔχῃ ἄλλως τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῆς βουλήσεως; — Οὐχί· αὕτη ὑπόκειται εἰς ἀλλοιώσεις ὡς τὸ αἶσθημα καὶ ὁ νοῦς· πρόκειται μόνον νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν ἐλαστικὴν ἄνευ ἐξασθενήσεως, ἰσχυρὰν ἄνευ ἀκαμψίας. Ὁ ἄνθρωπος θεωρούμενος ὡς ἠθικὸν πρόσωπον εἶναι μία δύναμις, μία καὶ ἀδιαίρετος. Ἡ δύναμις αὕτη δέον νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸν σκο-

πόν, εἰς ὃν προωρίσθη. Δύναταί τις νὰ κραυγάσῃ μετὰ τοῦ Δὸν Καρόλου· « Ἡ σκέψις εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς καὶ οὐδέποτε παρήγαγεν ἄλλο τι πλὴν παθημάτων· ἐν' ἀπαλλαχθῇ τις παντὸς κακοῦ, ἀρκεῖ νὰ θελήσῃ· ἡ ἀθλιεστέρα κατάστασις εἶναι ὁπόταν δὲν ἔχῃ τις τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν. Ἔχετε συνείδησιν ἑαυτῶν [καὶ θέλετε εἶσθαι ὅ,τι εἴσθε, ὅ,τι δύνασθε νὰ ᾔσθε ». Καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ βεβαρυνμένα διὰ δεσμῶν τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ θραυσθῶσιν, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀλύσεις, τὰς ὁποίας θραύει θέλησις ἐνεργητικὴ. Τοιαῦται ἀλύσεις εἶναι ὅλαι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλομεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς ὁποίας ζητοῦμεν νὰ καλύψωμεν δι' ὀνομάτων καθιερωθέντων ὑπὸ τῆς ἔξεως, ὡς, λόγου χάριν, τὸ ἀναποφάσιστον, ὁ περισπασμὸς τῆς διανοίας, ἡ δυσθυμία. Ἐν πραγματείᾳ ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς δέον νὰ δώσωμεν εἰς τὰ νοσήματα ταῦτα τὰ οἰκεῖα ὀνόματα.

Τὸ ἀναποφάσιστον εἶναι ὀλέθριον πάθημα τῆς ψυχῆς, εὐχερῶς ἀποληγὸν εἰς παράλυσιν. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι σκληρὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον· ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δείκνυται σκληρὸς εἰς ἑαυτόν, ὁπόταν ἐπὶ τῷ φόβῳ προσεχοῦς θανάτου κινῇ τὰς βλεφαρίδας μετὰ σπασμωδικῶν κινήσεων καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς ἡμικλείστους ταραττῆται καὶ κλονίζεται μὴ δυνάμενος νὰ στηρίξῃ τὰ ἀβέβαια βήματά του. Ὁ διδάκτωρ Marc

Herz διηγείται παράδειγμα αξιοσημείωτον τῶν δεινῶν, τὰ ὅποια προξενεῖ τὸ ἀναποφάσιστον καὶ τῆς νικηφόρου δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀσχεῖ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλησις ἰσχυρά. Ἀρρώστος τις εὕρισκετο ἐν τῇ τελευταίᾳ περιόδου ἐκτικοῦ πυρετοῦ. Ὁ ἰατρός ἔκρινε καθήκον νὰ τῷ παρέχῃ ἐλπίδας· ὁ ἀσθενὴς ὁμως ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ κατάστασις του ἦτο ἀπελπιστική. Ἡ πάλη τῶν δύο τούτων αἰσθημάτων, ἤγουν τῆς ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ διδομένης ἐλπίδος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐξ ἄλλου τῆς ὑποψίας, ἐδείκνυν ὁσημέραι τὸν πυρετόν. Τότε ὁ ἰατρός ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς διάβημα λίαν παρακεκινδυνευμένον· ἀνήγγειλεν εἰς τὸν πάσχοντα ὅτι ἦτο ἀπηλπισμένος· ἡ ἀποκάλυψις αὕτη παρήγαγεν, ὡς εἰκός, μεγάλην ἔξαψιν, τὴν ὁποίαν διεδέχθη θανάσιμος καταβολή. Τὴν ἐσπέραν ὁ σφυγμὸς ἦτο κανονικός· τὴν νύκτα διῆλθεν ἡσυχώτερον ὁ πάσχων. Ὁ πυρετὸς ἤλαττουτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας ὁ ἄρρωστος ἐθεραπεύθη ἐντελῶς. Ἀλλ' ἵνα τολμήσῃ τοιοῦτον πείραμα ὁ ἰατρός, βεβαίως ἐγνώριζε λίαν καλῶς τοῦ ἀσθενοῦντος τὴν κράσιν, βεβαίως ἐστηρίχθη ἐπὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὸ ἀναποφάσιστον λαμβάνει πολλάκις τὴν ἀρχὴν του ἐκ τῆς ὀλεθρίας ταύτης ιδέας· «εἶναι πολὺ ἀργά· οὐ» δὲν ἔχω πλέον νὰ ἐνεργήσω». Ἐνῶ ἐξ ἐναντίας ἡ ιδέα αὕτη ὥφειλε νὰ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀποφασιστικόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι, ἐὰν πραγματικῶς εἶναι πλέον

ἀργά, ἢ ἀπόφασις γίνεται εὐκόλως· διότι ἀποβαίνει ἀναγκαία· ἐὰν δὲ ἐξ ἐναντίας εἶναι καιρὸς εἰσέτι ἐνεργείας ἃς γίνῃ ταχεῖα ἀπόφασις· διότι πᾶς κόπος συνεπάγει τὴν βεβαίαν ἀνταμοιβήν του. Ὁ ἱππότης ὁ βαδίζων πρὸς κατάκτησιν τοῦ θησαυροῦ δὲν ὤφειλέ ποτε νὰ παλινδρομήσῃ· διὰ τῆς ἀρχαίας ταύτης παραδόσεως ὠραιότατα ἐκφράζεται ἀληθὴς ιδέα.

Ὁ περισπασμὸς τῆς διανοίας, ὃν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἔλλειψιν ἀποφάσεως ἐν τῇ προσοχῇ τοῦ νοός, εἶναι ἐν τῇ ζωῇ τῆς ψυχῆς κατάστασις ἀνάλογος μὲ τὸν τρόπον τῶν μυῶν ἐν τῇ σωματικῇ ζωῇ, εἶναι δόνησις δεικνύουσα ἡθικὴν δύναμιν ἀνεπαρκῆ, ἵνα ἐνεργήσῃ ἐπιμόνως εἰς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. Ἐὰν ἡ πείρα διδάσκῃ ἡμᾶς ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σωματικῇ καταστάσει ἰσχυρὰ ὥθησις δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὴν παῦσιν τῆς ἀδυναμίας ταύτης ἐπὶ τινὰ καιρὸν καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν διὰ παντός, ἔπεται ὅτι βαθυτέρα καὶ ἀτομικωτέρα ὥθησις, ὅποιαν ποτὲ δύναται νὰ δεχθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἤτοι ἡ θέλησις, δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὰ θαυμασιώτερα ἀποτελέσματα. Ἐπὶ ἑμαυτοῦ ἐξετέλεσα τὴν παρατήρησιν ταύτην, «διὰ νὰ κατορθώσω νὰ ἐκλείψωσιν αἱ μυῖαι, αἵτινές μοι ἐφαίνοντο ἱπτάμεναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ μοὶ διετάραττον τὴν ὄρασιν, καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσω τὸν τρόπον τῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ χάρτου μοὶ ἤρκει νὰ προσηλώσω τὸ βλέμμα ἐπιμόνως ἐπὶ τῶν ὀρωμένων ἀντικειμένων». Οὕτω βού-

λησις ἐνεργητικὴ παρέχει εἰς τὴν ψυχὴν διεύθυνσιν, στήριγμα καὶ δύναμιν. Διὰ τοῦτο παρὰ τὴν κοινὴν γνώμην ἐθεώρησα πάντοτε τὴν διάχυσιν ὡς φάρμακον ἀμφίβολον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν νοσημάτων τῆς τε ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· τούναντίον πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι ἡ συγκέντρωσις (ἡ βούλησις δηλονότι προσηλωμένη ἐπὶ τῆς αὐτενεργείας) εἶναι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σωτηριωδესτάτη, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ μὲν ζωὴ ἐνεργεῖ ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, ὁ θάνατος δὲ καὶ τὰ νοσήματα ἐνεργοῦσιν ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω. Ἐὰν δὲ στερῇσαι ὅλως διόλου τῆς ἀναγκαστικῆς δυνάμεως, ἵνα δώσῃς εἰς ἑαυτὸν διεύθυνσιν τινα, τότε ρίφθητι εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε ἐκὼν ἄκων νὰ ᾔσῃ ἡναγκασμένος νὰ ἐνεργῇς· τοῦτο πᾶς τις δύναται νὰ τὸ πράξῃ, φθάνει μόνον ν' ἀρχίσῃ, τὸ λοιπὸν ἔρχεται μόνον. Ἐὰν ὑποθετέον, δὲν ἔχω ὠρισμένην ἐνασχόλησιν, οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δημιουργήσω τοιαύτην, δύναμαι ἐντοσοῦτῳ ν' ἀποφασίσω νὰ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου εἰς τὸ ἔθνος ἢ εἰς ἕν ἄτομον οἷονδ' ἂν ποτε, εἰς τρόπον ὥστε, τεθέντων ἅπαξ τῶν προσηκόντων ὄρων νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐργασθῶ. Τοιοῦτοτρόπως θριαμβεύω κατὰ τοῦ ἀναποφασίστου, διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀπαλλάττομαι τῶν ζοφερῶν ἰδεῶν, αἵτινες μ' ἐνοχλοῦσι, βυθίζόμενος, ἔστω καὶ παρὰ τὴν κλίσιν μου, εἰς τὸν θόρυβον ζωῆς ταραχώδους καὶ κοινωνικῆς, ὅπου τὸ κοινωνικὸν καθῆκον τὸ ὁποῖον ἔχω νὰ ἐκπληρώσω, μὲ ἀπο-

μακρύνει τῶν ματαίων χιμαιρῶν τοῦ νοός μου ἵνα με μεταφέρῃ διὰ τῆς βίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, καὶ ὅπου, αἱ τακτικαὶ ἐνασχολήσεις πρῶτον μὲν μοὶ ἐμποιοῦσι φαινομένην καὶ ἐπιπόλαιον εὐχαρίστησιν, ἥτις ὅμως μετ' ὀλίγον μεταβάλλεται εἰς βαθεῖαν καὶ πραγματικὴν. «Πρὸς »θεραπείαν τῶν νοσημάτων τῆς ψυχῆς, εἶπε βαθύς »τις ἐπιστήμων, ὁ νοῦς εἶναι ἀνεπαρκής, ὁ λόγος μικρόν ἰσχύει, ὁ χρόνος ἔχει πολλὴν δύναμιν· ἡ δὲ »καρτερία καὶ ἐνεργητικότης εἶναι φάρμακα ἡρώϊκά».

Ἡ προφυλακτικὴ ἢ ἡ ῥιζικὴ αὕτη θεραπεία στηρίζεται εἰς νόμον ἀληθῆ, τὸν ἐξῆς : «Ἐκ δύο ὁρμῶν ἡ ἀσθενεστέρα ὑποχωρεῖ πάντοτε εἰς τὴν ἰσχυρωτέραν. » Ἐὰν λοιπὸν κατορθώσῃ τις νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ διὰ ταύτης εἰς τὸ σῶμα τὴν ἐνεργητικωτάτην καὶ ἀποτελεσματικωτάτην τῶν ὁρμῶν οἷα εἶναι ἡ βούλησις, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀποβάλλουσι τὴν δύναμίν των. Εἶναι ἀδύνατον εἷς τε τὸν φυσικὸν καὶ τὸν πραγματικὸν κόσμον ν' ἀπομακρύνῃ τις ἑαυτοῦ πᾶσαν βλαβεράν ἐπήρειαν· ἀλλὰ στρεφόμενος πρὸς ὠρισμένον τινα σκοπὸν ἐπιτυγχάνει ἤδη νὰ ᾔῃ πρὸς πᾶν ἄλλο ἀδιάφορος, πρὸ πάντων ὁπότεν στρέφεται πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν θεωρίαν. Ἐν τούτοις βλέπομεν νὰ παράγωνται τὰ ἴδια θαύματα καὶ ὁπότεν ἡ ψυχὴ βυθίζεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰ βάθη τῆς θεωρίας, ὁπότεν ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος παύωσιν ὑπάρχοντα δι' αὐτήν, ὁπότεν ὁ Ἀρχιμήδης ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ στρατιώ-

του, ὅστις τὸν ἀπειλεῖ, κραυγάζῃ «Μή μου τοὺς κύκλους τάραττε.»

Ἡ δυσθυμία, (*mauvaise humeur*) εἶναι ὁ κακὸς δαίμων, ὅστις ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπενόησε νὰ ἐξασκῇ ἐπὶ τῆς κοινωνίας κράτος δεσποτικόν. Εἶναι κακόν, ὅπερ δὲν δύναται τις ν' ἀρνήθῃ· ἀλλὰ δυστυχία εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ὑπετάχθη εἰς αὐτό! Συγγραφεὺς τις ἐκ τῶν νεωτέρων συνεβούλευσεν εἰς ποιητὴν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν διάθεσιν ταύτην τοῦ πνεύματός του, καθ' ὃν τρόπον ὁ ἀγαλματοποιὸς τὸ μάρμαρον, τὸ ὁποῖον γλύφει. Διατί ἄρά γε νὰ μὴ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει ἢ πρὸς τὸν ποιητὴν ἀπευθυνομένη συμβουλὴ; Μήπως ἡ ἀληθὴς δίκαια δὲν εἶναι καὶ αὕτῃ ἔργον τέχνης;—Χρέος ἡμῶν ἦτο τοῦλάχιστον νὰ προσπαθήσωμεν νὰ τὴν ἀναγάγωμεν εἰς τὸ ὕψος τοῦτο. Τότε ἴσως ἡ καλοβιωτικὴ ἤθελε γίνεαι μακροβιωτική, ὅπως ἐγένετο παρὰ τοῖς φαιδροῖς καὶ ὑγιέσιν Ἑλλησιν. Ὁ Lavater ἔγραψεν ἠθικὴν πραγματείαν κατὰ τῆς δυσθυμίας. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἀνῆκε μᾶλλον εἰς ἱατρόν. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀποφύγῃ τὴν λύπην, ἀλλὰ πᾶς τις δύναται ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς δυσθυμίας. Ἐν τῇ λύπῃ ὑπάρχει θέλγητρον τι, ὑπάρχει ποίησις· ἀλλ' ἡ δυσθυμία δὲν ἔχει κἀνὲν γόητρον· εἶναι ἡ χυδαία πεζότης τοῦ βίου, εἶναι ἀδελφὴ τῆς ἀνίας καὶ ὀκνηρίας, τῆς δηλητηριαζούσης τὴν ζωὴν, ἥτις ἄγει βραδέως εἰς τὸν τάφον. Δύναται εὐλό-

γως νὰ ῥηθῇ ὅτι ἡ δυσθυμία εἶναι ἁμαρτία κατὰ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Ἀγίου Πνεύματος. Πόθεν ἄράγε πηγάζει τὸ κακὸν τοῦτο; — Ἐν πρώτοις ἐκ τῆς ἑξεως «τροφοῦ τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τῶν κακιῶν αὐτοῦ. Ἐὰν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας συνηθίζομεν νὰ μὴ μένωμέν ποτε ἄργοι, ἀλλὰ ν' ἀφιερώνωμεν πᾶσαν ὥραν, ἥτις περισσεύει μετὰ τὰς σπουδαίας ἐργασίας, εἰς ἐργασίας εὐαρέστους, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ γλυκὺς ὕπνος ἐπέλθῃ συνεπάγων τὴν ἀνάπαυσιν καὶ ὄνειρα τερπνὰ, οὐδέποτε θὰ κατελάβανεν ἡμᾶς ἡ κακὴ διάθεσις. Ἐὰν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας συνηθίζομεν νὰ μὴ διερχώμεθα εἰς τὴν κλίνην τὰς ὥρας ὥρας τῆς πρωῆς, ἄγνωστος ἤθελεν εἶσθαι εἰς ἡμᾶς ἡ ἐπάρατος ἐκείνη ἀκηδία, τὴν ὁποίαν παράγει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ δυσάρεστον αἶσθημα παρατεταμένου ὕπνου. Ἐὰν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας συνηθίζομεν νὰ βλέπωμεν τὰ πάντα ἐν τάξει πέριξ ἡμῶν. βεβαίως ἡ ἐξωτερικὴ ἐκείνη τάξις ἤθελεν ἀντακλᾶσθαι ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν δι' ἀρμονικῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς. Ἐντὸς δωματίου ηὐτρεπισμένου ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν. Ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ προφυλάττεσθαι ἐκ τῆς δυσθυμίας τὸ οὐσιῶδες εἶναι νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ᾔῃ πάντοτε διατεθειμένος δι' ὅλα, ἀλλ' ἔχει συνήθως μίαν τινὰ διάθεσιν πρὸς τι, ἃς πράξῃ τοῦτο. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ μεταβολή, ἡ ποικιλία, εἶναι ἐκ τῶν νόμων, οἵτινες διέπουν τὸν κόσμον. Ἡ μόνωσις

καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον δύστροπον κατὰ δὲ τὸν Πλάτωνα ἰσχυρογνώμονα. Ἡ συναναστροφή μετὰ τοῦ κόσμου δύναται νὰ φέρῃ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Εὐάρεστος δέ τις συνδυασμός τῶν δύο τούτων τρόπων τοῦ ζῆν θέλει μᾶς καταστήσει φαιδρούς, εὐδιαθέτους καὶ ἐσωτερικῶς ὑγιεῖς. Τὸ ἀσφαλέστερον ὅμως προφυλακτικὸν κατὰ τῆς δυσθυμίας εἶναι ἡ θρησκεία, ἡ ἀληθῆς γνῶσις τῆς ἀγάπης, ἡ συνοδεύουσα ἡμᾶς καὶ κατευθύνουσα τὰ διαβήματα ἡμῶν. Πνεῦμα ἀναπεπταμένον εἰς πᾶν ὅ,τι καλὸν εὐχερῶς ὑποφέρει καὶ τὸ κακόν. Καὶ ἐάν τις ὑπῆρξεν ἱκανῶς δυστυχῆς ὥστε νὰ φέρῃ ἐν τῷ θλιβερῷ τούτῳ κόσμῳ τὴν δυσθυμίαν ὡς μοιραίαν, ὡς προῖόν φύσεως κακῶς διωργανωμένης, ἃς προσέχῃ καλῶς μή ποτε νομίσῃ ἑαυτὸν σοφόν, ὡς συμβαίνει πολλάκις· ἀλλ' ἃς θεωρῇ ἑαυτὸν ὡς νοσοῦντα, καί, ἐν' ἀπαλλαχθῇ τῶν βασάνων του, ἃς μὴ περιφρονῇ καὶ τὰ πικρότατα φάρμακα.

Παρέλθωμεν ἐκ τῆς δυσθυμίας εἰς τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τὴν θεραπεύουσι, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν δύναμιν τῆς βουλήσεως ἐπὶ τῶν καταστάσεων, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς των συνδέονται μὲ τὸ νευρικὸν σύστημα. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δυνάμεθα νὰ φέρωμεν πολυάριθμα παραδείγματα· μετὰξὺ ἄλλων ἀνέγων που περὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἡδύνατο, ὅσάκις ᾔθελε, νὰ γεννήσῃ εἰς ἑαυτὸν ἐρυσιπελατώδη φλεγμονὴν εἰς πᾶν μέρος τοῦ σώματός του. Τὴν μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἐνέρ-

γειαν ἐξασκεῖ ἰσχυρὰ βούλησις ἐπὶ τῶν φαινομένων τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, παρ' οἷς ἡ καρδία, ὁ μῦς οὗτος ὁ μὴ ὑπαγόμενος εἰς τὴν βούλησιν, γίνεται ὄργανον τῆς βουλήσεως. Εἶδον ἐν Ἀμερικῇ ἀγρίους, οἵτινες ὅταν νομίσωσιν ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον των ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἂν ἀκόμη εὐρίσκωνται εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, κατακλίνονται, κλείουσι τοὺς ὀφθαλμούς, ἀποφασίζουσι ν' ἀποθάνωσι καὶ ἀποθνήσκουσι τῷ ὄντι. Γνωρίζομεν τοὺς ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας στεφθέντας ἀγῶνας τοῦ Δημοσθένους, ὅπως κατορθώσῃ νὰ γίνῃ ῥήτωρ, αὐτὸς ὅστις ἦτο ἐστερημένος παντὸς ῥητορικοῦ προσόντος. Εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον δημοσιευθέντα συγγράμματα τοῦ ἀμερικανοῦ Brown ὁ ἐγγαστρίμυθος Carvin διηγεῖται πῶς ἔμαθε τὴν τέχνην του· ἡ διήγησίς του εἶναι λίαν διδακτικὴ ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν, τὴν φυσιολογικὴν δηλονότι τὴν ψυχολογικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν· μᾶς δεικνύει δὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ἐν πρώτοις ἀπλοῦν προαίσθημα τυχαίως ἐγερθέν· ἀσθενὴς ἀπόπειρα· φαινομένη ἐπιτυχία· πικρία τῆς ἀποτυχίας· εὐτυχὴς ἐπιτυχία πραγματικὴ ἤδη· ἀκατάπαυστος ἐξάσκησις μὲ εὐχαρίστησιν γινομένη· ἐπιτηδειότης ἀποκτηθεῖσα· τέλος πάντων ἕξις. Ἴδου αἱ φάσεις, ἃς διέτρεξεν ὁ Carvin· ἡ δὲ ἐπιτυχία τῶν προσωπικῶν του πειραμάτων ἐγέννητε παρὰ τῷ νόημονι τούτῳ ἀνθρώπῳ τὰς ἐξῆς σκέψεις: «Θεωροῦντες, λέγει, εἰς πόσας τροποποιήσεις ὑπό-

• κείται ἡ μυϊκὴ κίνησις, ἐκπληττόμεθα βλέποντες πό-
 • σον ὀλίγον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συνηθίζομεν νὰ ἀσκώ-
 • μεθα, ἐνῶ τὸ κράτος τῆς θελήσεως δὲν ἔχει ὄρια.
 • Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες γνωρίζουσι τόσον κα-
 • λῶς νὰ κρύπτωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ὥστε οὔτε ἀνα-
 • τόμος δύναται νὰ τὴν εὖρη. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ
 • μέσου μυϊκῶν κινήσεων, τὰς ὁποίας οὐδεὶς σχεδὸν
 • γνωρίζει καὶ τὰς ὁποίας ἐν τούτοις ἕκαστος ἠδύνατο,
 • ἐὰν ᾔθελε, νὰ τὰς ἀναπτύξῃ ἐν ἑαυτῷ. Ἄμα ἀνα-
 • καλύψας ἐν ἑμαυτῷ τὸ παράδοξον τοῦτο προτέρημα,
 • » παρετήρησα μετὰ προσοχῆς ὅλας τὰς περιστάσεις,
 • αἵτινες συνώδευον τὸ νέον φαινόμενον, τὰς ὑπέταξα
 • • εἰς τὴν δύναμιν τῆς θελήσεώς μου καί, ὅ,τι κατ' ἄρ-
 • • χὰς μοὶ ἐφαίνετο πολὺ δύσκολον, κατήντησε δι' ἐμέ
 • • βραδύτερον εἶδος παιγνιδίου, διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ
 • » τῆς ἔξεως».

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δυνάμεις, τὰς ὁποίας οὔτε
 καὶν ᾔθελέ τις ὑποπτευθῇ, ὑπνώττουσιν ἐν τῷ θαυμασίῳ
 τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμῷ. θέλησις σιδηρᾶ, ἐνεργη-
 τική, ἐπίμονος, δύναται νὰ τὰς καταδείξῃ διὰ τρόπου
 ἐναργεστάτου. Ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία ἥτις εἶναι ἀναν-
 τιρρήτως ἐξ ὅλων τῶν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ διδα-
 σκαλιῶν ἡ ἀγνοτέρα, ἡ ὑψηλοτέρα, ἡ ἀποτελεσματι-
 κωτέρᾳ καὶ ἡ ἔχουσα πολυχρίθμους πρακτικοὺς ὁπα-
 δούς, ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία, λέγω, ἀπέδειξε διὰ γεγο-
 νότων τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ἡ ἰσχυρὰ βούλησις.

Οὐχὶ οἱ ψυχροὶ συλλογισμοὶ τῆς σχολῆς, ἔδωκαν τοσαύτην ἐνέργειαν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Στοᾶς, ἀλλ' ἡ θέλησις ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἰσχυροποιηθεῖσα διὰ τῶν διδασκῶν τοῦ Ζήνωνος παρήγαγεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ θαύματα τοῦ θάρρους, ἅτινα ἐξεγείρουσι τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν εἰς τὴν μαλθακὴν καὶ ἐκνενευρισμένην γενεὰν ἡμῶν, ἥτις τὰ θαυμάζει ὡς παραμύθια τῆς Χαλιμαῆς. Ἡ κρίσις ἐπέρχεται πάντοτε μετὰ τὴν πεῖραν· οὐδέποτε ἡ πεῖρα παρήχθη ἐκ τῆς κρίσεως, ἐκτὸς ἂν καλέσωμεν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου πειράματά τινα ἄνευ ἀξίας καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ὁ Κικέρων διηγεῖται τὸ περιστατικὸν τοῦ Στωϊκοῦ ἐκείνου, ὅστις ζητῶν νὰ ἀποδείξῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ μεγάλου Πομπηίου τὴν πρότασιν, ὅτι ὁ πόνος δὲν εἶναι κακόν, συνήνωσε τὸ παράδειγμα μετὰ τοῦ μαθήματος θριαμβεύσας ἐν ἑαυτῷ κατὰ βιαίας προσβολῆς ἀρθρίτιδος. Ἀρά γε ἡ ψυχρὰ κρίσις ἐξετέλεσε τὸ θαῦμα τοῦτο ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ; — Δὲν ἦτο μᾶλλον τὸ ζωηρὸν αἶσθημα, ὅτι ἀπόδειξις τόσῳ πειστικῇ ἐνέχει ὑψηλὴν σημασίαν; — Ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία ἐδίδασκε κατ' ἀρχὰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς διὰ μεγάλων παραδειγμάτων νὰ θέλωσιν· ἔπειτα οἱ ὁπαδοί, βλέποντες ὅποιαν δύναμιν ἡδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἡ βούλησις, ἐποίουν σοβαρὰς περὶ τούτου σκέψεις, τῶν ὁποίων ἡ τελευταία λέξις εἶναι ὁ λόγος ἐκεῖνος ὁ τόσον ἀπλοῦς ὅσον ὑψηλός «τὸ πνεῦμα βούλεται, τὸ σῶμα ὑποτάσσεται». Ἡ

ἐπιστήμη, ἡ σκέψις, ὁ ἐνθουσιασμός, δὲν δύνανται μόνον νὰ δώσωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν· πρέπει ἡ θέλησις αὐτοῦ νὰ τὸν ὠθῇ καὶ νὰ τὸν πειθαναγκάσῃ· ἡ κάμψη δὲν μεταβάλλεται εἰς πεταλοῦδαν, διότι ἐγεύθη τὸ νέκταρ τῶν ἀνθέων, ἀλλὰ τῆς μεταμορφώσεως ἐκτελεσθείσης αὕτη τρέφεται ἐκ τοῦ χυμοῦ τοῦ μέλιτος.

Ε΄.

ΝΟΥΣ, ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Ἐποιήσαμεν τὸ ἐγκώμιον τῆς ἰσχύος τῆς θελήσεως καὶ ἐπεμείναμεν εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ διευθύνη ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν μετ' ἐπιμονῆς· ἴδωμεν λοιπὸν τί ὀφείλει νὰ θέλῃ· ποίαν ῥοπὴν πρέπει νὰ ἐκλέξῃ. — Ἡ γνῶσις ἀποκρίνεται εἰς τὸ οὐσιῶδες τοῦτο ζήτημα, ἡ γνῶσις, ὁ ἐξαίσιος καὶ αἰώνιος οὗτος καρπὸς τοῦ δένδρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὠριμάσας ὑπὸ τὸ εὐεργετικὸν φῶς τοῦ λογικοῦ. Ἡ φαντασία ἀποπλανηθεῖσα εἰς ὄνειρα ἀκολουθεῖ τὴν πλάνον αὐτῆς πορείαν. Ἐὰν τὸ λογικὸν δὲν ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς θελήσεως, χάνεται καὶ αὕτη εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ ἀπείρου. Τὸ ὑπέρτατον καθῆκον τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς εἶναι νὰ ἐξηγήσῃ τὴν δύναμιν τῆς μορφώσεως ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς ὑλικῆς φύσεως, καὶ νὰ

δείξῃ ὁποῖαν σωτηριώδη ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς υἰείας τῶν ἀτόμων, τῆς κοινωνίας, τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Διὰ τὸν φιλόσοφον, ὅστις καταγίνεται εἰς βαθείας ἐρεῦνας περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑπάρχει ἴσως φαινόμενον μᾶλλον ἀξιοσημείωτον τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ ἀφηρημένη ἰδέα εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τοῦ οὕτω καλουμένου διανοητικοῦ συναίσθηματος.

Ἐὰν οἱ ψυχολογοῦντες συνήθιζον νὰ θεωρῶσι τὸν ἄνθρωπον ὡς ὃν ἀδιαίρετον, ἤθελον ἐννοήσῃ εὐκόλως τὴν σχέψιν ἡμῶν, ἀλλ' οὐδόλως συμβαίνει τὸ αὐτό, ὅταν θεωρῶσι τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα ὡς δύο δυνάμεις ἐχθρικός, βιαίως δεδεμέναι τὴν μίαν μετὰ τῆς ἄλλης, καὶ ὅταν παραδέχωνται τὴν γνώμην ταύτην, τὴν ἱκανῶς διαδεδομένην, ὅτι δηλαδή πᾶσα ἀπόλαυσις τῆς ζωϊκῆς φύσεως εἶναι ἀπόπειρα κατὰ τῆς ἀνωτέρας φύσεως, καὶ ὅτι δὲν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ τὸ πνεῦμα ἄλλως ἢ ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ σώματος· ἡ δοξασία αὕτη εἶναι σφόδρα λυπηρὰ καὶ ἀπελπιστική, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς δυσμοίρους θνητούς, εἰμὴ τὴν ὀδυνηρὰν ἐκλογὴν μεταξὺ θυσιῶν ἀναποφεύκτων. Καὶ ὅμως βλέπομεν τόσους σοφοὺς πάσχοντας, τόσους ἀμαθεῖς εὐσάρχους καὶ εὐρώστους, τόσους χωρικοὺς ἀπολαύοντας ἄκρας υἰείας, τόσους κατοίκους πόλεων λιποσάρχους καὶ λεπτοφυεῖς, ὥστε τὰ πάμπολλα ταῦτα

παραδείγματα φαίνοντα δικαιολογούντά πως τὴν κοινὴν γνώμην. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ συνεννοηθῶμεν καλῶς, τί ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως «Μόρφωσις». Σοφός τις, λόγου χάριν, ἀφιέρωσεν ἴσως τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γεωμετρίας· ἀλλ' ἐξ ὀλοκλήρου καταγινόμενος εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην παρημέλησε τὴν σπουδὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλος δέ τις ἐβυθίσθη εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ἱστορίας καὶ ἀπώλεσεν ἐκ τῆς ὄψεως αὐτοῦ τὸν παρόντα σύγχρονον κόσμον. Περιπλέον, ὁ ἄνθρωπος ἀπολαύων καλῆς ὑγείας, εἶναι ἴσως ἥττον μωρὸς ἢ ὅσον φαίνεται· ἐσπούδασε τὴν τέχνην τοῦ χαίρειν καὶ ἀπολαύειν· ὁ χωρικὸς οὗτος γνωρίζει ἀκριβῶς τίνων χρεῖαν ἔχει εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς πολίτου, ὁ τῆς πόλεως κάτοικος δὲν ἔμαθε τόσῃ καὶ λαμβάνει τῆς ἀμαθείας αὐτοῦ τὰ ἐπίχειρα. Ἡ ἀληθὴς μόρφωσις εἶναι ἡ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων ἡμῶν. Αὕτη μόνη καθιστᾷ ἡμᾶς εὐτυχεῖς, ἀγαθοὺς καὶ ὑγιεῖς· αὕτη διδάσκει ἡμᾶς ὅ,τι ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, καθ' ἣν ἔχει ἕκαστος εἰδικὴν ἰκανότητα· αὕτη διδάσκει ἡμᾶς νὰ γνωρίζωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν ἐξασκούντες αὐτὰς πρὸς δοκιμήν· αὕτη πείθει ἡμᾶς νὰ ὑποτάξωμεν (οὐχὶ νὰ καταστρέψωμεν) τὴν φαντασίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τὴν τολμηρὰν θέλησιν τῆς νεότητος εἰς τὴν νοημοσύνην τῆς ὥριμου ἡλικίας. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἔγχειται τὸ μέρος τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς, τὸ ἀπευθυνόμε-

Ἰλαρά τις θέα τοῦ συνόλου τῶν πραγμάτων εἶναι ὅρος ἀναπόφευκτος τῆς υἱείας καὶ μόνη ἡ γνῶσις δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τοῦτο ἰλαρότητα.

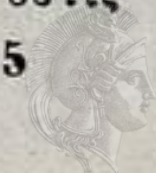
Τὸ σπουδαιότατον ἀποτέλεσμα πάσης μορφώσεως εἶναι τὸ γινώσκειν ἑαυτόν. Ἡ Θεία Πρόνοια παρεχώρησεν εἰς ἕκαστον ἀνθρώπινον πλάσμα ὠρισμένον ποσὸν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦσιν ἐντὸς κύκλου διαχαρχθέντος ἐκ τῶν προτέρων. Ἡ υἱεία τοῦ ἀτόμου συνίσταται ἐκ τῆς δικαίας ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων τούτων. Τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας εἶναι τὸ μετρεῖν καλῶς ἑαυτόν, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Δελφῶν δὲν ἔχει ἄλλην ἐννοιαν· ὁ γινώσκων νὰ πληροῖ τὸ μέτρον αὐτοῦ διατηρεῖ τὴν ζωὴν καὶ τὴν υἱείαν· ἐκεῖνος ζῇ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ· εἶναι ἀπρόσβλητος ἀπὸ πάσης δυστυχίας. Ἀνήκει μόνον εἰς ἑαυτόν καί, καθὼς εἶπεν ὁ Γκαῖτε ἐν τῷ Ἐγμόντῳ, δύναται νὰ διατάξῃ τὴν φύσιν νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ πάντα τὰ ξένα στοιχεῖα, τὰ αἷτια τῆς νόσου καὶ τῶν παθημάτων. «Τὸ
• ὑπέρτατον ἀγαθόν, ὅπερ ὁ Θεὸς ἐχορήγησεν εἰς τὸν
• ἄνθρωπον, εἶναι καὶ θέλει εἶσθαι πάντοτε τὸ νὰ ἀνήκῃ
» αὐτὸς εἰς ἑαυτόν. » Ἐὰν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Herder ᾗναι ἀληθεῖς, τότε ἡ μόρφωσις εἶναι ἡ κλεῖς τοῦ πολυτιμοτάτου θησαυροῦ.

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸ πνεῦμα εἶναι καλλιεργημένον, φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ, τοῦτο

κατορθόνει μόνον καὶ μόνον, διότι ἔμαθε νὰ θεωρῇ ἑαυ-
τὸν ὡς μέρος ἑνὸς ὅλου καὶ νὰ συνέχῃται μὲ ἄλλα
μέρη τοῦ αὐτοῦ ὅλου. Δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ἐκ τῆς
ἐννοίας ταύτης ἄρχεται ἡ ἀληθὴς μὀρφωσις καὶ συγ-
χρόνως κατὰστασίς τις πραγματικῆς εὐχαριστήσεως,
σωματικῆς καὶ πνευματικῆς. Παρατηρήσατε μετὰ προ-
σοχῆς τὸν ὑποχονδριακόν. Θέλετε ἀναγνώρισει μὲ οἴ-
κτον, ὅτι τὸ νόσημα αὐτοῦ συνίσταται κυρίως εἰπεῖν εἰς
σκαῖόν καὶ θλιβερόν τινα ἐγωῖσμόν. Ζῇ, σκέπτεται, πά-
σχει, διὰ τὸ ἄθλιον ἐγώ, ἐκτεθειμένον εἰς μυρίους
ἐχθρούς. Ἀποστρέφων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τῶν ὥραίων
καὶ μεγάλων θεαμάτων, τὰ ὅποια ὁ κόσμος καὶ ἡ φύσις
προσφέρουσιν εἰς πᾶσαν ἀνοικτὴν καρδίαν, ἀδιάφορος
εἰς τὴν χαρὰν καί, τὸ χεῖριστον, εἰς τὰ παθήματα τῶν
ὁμοίων του, καρδοκεῖ μετὰ προσηλώσεως τυραννικῆς
τὸ ἐλάχιστον αἶσθημα τὸ κεκρυμμένον εἰς τὰς λεπτο-
τέρας πτυχὰς τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἡ δὲ ζωὴ εἶναι εἰς
αὐτὸν βραδεῖα κόλασις, συνεχὴς ἀγωνία. Οἱ μὲν ἄλλοι
ἄνθρωποι εἶναι δι' αὐτὸν ἀντικείμενον φόβου, αὐτὸς
δὲ δι' ἑαυτὸν πηγὴ φόβων καὶ ψυχικῆς ἀγωνίας· αὕτη
δὲ ἡ ὀλεθρία πηγὴ δὲν στεριεύει, μετὰ τῆς ὑπάρξεως
μόνον αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ, τὴν ὁποῖαν προσπαθεῖ διηνεκῶς
νὰ συλλάβῃ καὶ ἡ ὁποῖα τῷ διαφεύγει ὅλον ἐν, κα-
ταντᾷ τελευταῖον ἀδιάφορος καὶ πίπτει εἰς κατάστασιν
κτηνώδους ἡλιθιότητος. Δὲν δύναται πλέον νὰ εἴπῃ,
ὅπως ὁ κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὑγιὲς ἄνθρω-

πος· «οὐδὲν ἀνθρώπινον θεωρῶ ξένον εἰς ἐμαυτὸν»
(Homo sum nihil humani alienum a me puto),
πᾶν ἀνθρώπινον εἶναι δι' αὐτὸν ξένον. Μετὰ τὴν ἀπόγνω-
σιν τοῦ Ὁρέστου, παρ' οὗ αἱ Ἑριννύες ἀφήρεσαν βαθ-
μηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ μεγαλείτερον ἀγαθόν, τὸ
λογικόν, προσκολλᾶται ἀσυνειδήτως εἰς τὸν ἄθλιον
ἐκείνον πηλόν, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει ἐγὼ καὶ ἐξαφα-
νίζεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον, τὸν ὁποῖον αὐτὸς
εἰς ἑαυτὸν ἔσκαψεν. Τί εἶναι δι' αὐτὸν ὁ κόσμος, ἡ φύ-
σις, ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἐπιστήμη;—Ἡ ὑποχονδρία εἶναι
ἐγωϊσμός· ὁ ἐγωϊσμός εἶναι κτηνωδία. Ἐὰν ᾔηται και-
ρὸς ἀκρόμη, ἀνοίξατε τὸ πνεῦμα τοῦ δυστυχοῦς τούτου
εἰς γενικὰς ιδέας, ἀφαιρέσατε τὴν ἀχλύν, ἥτις καλύ-
πτει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, τὸ κάλυμμα, ὅπερ περι-
βάλλει τὴν καρδίαν αὐτοῦ· κατχστήσατε αὐτὸν εὐαί-
σθητον εἰς τὰς τύχας τῆς φυλῆς αὐτοῦ, ἐνὶ λόγῳ, φω-
τίσατε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· τότε δὲ τὸ δαιμόνιον, ὑφ' οὗ
κατέχεται, ἀνένδοτον εἰς πάσας τὰς ἱατρικὰς συνταγὰς,
θέλει ἐξαφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ φωτὸς τῆς πνευματικῆς
ἡμέρας. Καὶ ἐὰν ἡ θεραπεία εἶναι ἀδύνατος, θὰ ᾔηται
εἰσέτι παρηγορία, ἐὰν δυνηθῇ νὰ εἴπῃ μετὰ τινὸς δυσ-
τυχοῦς ποιητοῦ· «ὅλος ὁ κόσμος πάσχει καὶ μόνος
• ἐγὼ θέλω νὰ ᾔμαι ἀπηλλαγμένος πάσης θλίψεως !
» Θέλω νὰ ᾔμαι εὐτυχῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν τάφων οἱ
• ὅποιοι καλύπτουσι τὴν γῆν !»
Ἐὰν ᾔηται λυσιτελὲς εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ πάσχον-

·τος τὸ νὰ ἐκτείνῃ τὴν θέαν πέραν ἑαυτοῦ καὶ ν' ἀνοί-
ξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ σύνολον, ὠφελιμώτερον
εἶναι τοῦτο εἰς τὸ νὰ προασφαλίσθῃ τις κατὰ τοῦ πά-
θους τούτου. Ἡ ὑγεία, καθόσον εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώ-
που ἔργον, ἐξαρτᾶται ἐκ δύο φρονημάτων, τὰ ὅποια
ἔχουσι γονίμους συνεπείας, ἐκ τῆς αὐτονομίας τῆς θε-
λήσεως, ὅτε δηλονότι εἶναι τις κύριος ἑαυτοῦ, καὶ ἐκ
τῆς αὐταπαρνήσεως, ἐξ ὧν γεννᾶται ἡ μεσότης, ἡ τή-
ρησις δηλαδή τοῦ μέτρου, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ συνδυα-
σμοῦ αὐτῶν. Εἶναι μέγα τὸ νὰ δείξῃ τις ἐν εὐθέτῳ
στιγμῇ τὴν δύναμιν βουλήσεως ἰσχυρᾶς, ἀλλ' εἶναι ἀ-
νώτερον ἀκόμη τὸ μεγαλεῖον, ὁπότεν τις ὑποτάσῃ τὴν
βούλησιν κατὰ χρέος· τοῦτο δὲ δὲν κατορθοῦται, εἰμὴ
διὰ τῆς μορφώσεως τοῦ πνεύματος, ὑψωθέντος μέχρι
τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου πᾶσα αὐθαι-
ρεσία καταντᾷ μωρία. Ἡ ἐνέργεια τῆς θελήσεως ἐνερ-
γεῖ, προφανῶς, εἰς παροδικὰς μόνον καταστάσεις. Τὸ
λογικὸν ἐξ ἐναντίας ἀσκεῖ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς χρονίας
παθήσεις τῆς ψυχῆς, ὅπως ἡ χαρὰ ἐξάπτει μὲν στιγ-
μιαίως τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐξαντλεῖ τὰς ἀν-
θρωπίνους δυνάμεις διὰ λίαν συνεχῶς ἐπαναλαμβανο-
μένων συγκινήσεων, ἐν ᾧ ἡ φαιδρότης τῆς ψυχῆς δι'
ἡπίας μὲν, ἀλλὰ διαρκοῦς ἐπιδράσεως συντηρεῖ τὴν
ὑγείαν, παρέχουσα τὴν εὐεργεσίαν τροφῆς ἐκλεκτῆς καὶ
θρεπτικῆς. «Τὸ καλλίτερον μέσον» εἶπε πνευματώδης
τις ἄνθρωπος, «ὅπως ἐξέλθῃ τις τοῦ βορβόρου, ὅστις

συνταράσσει τὴν φύσιν καὶ τὴν κοινωνίαν, εἶναι ἡ ὑψώσις τοῦ πνεύματος». Οὐδὲν ὁμῶς δύναται νὰ ὑψώσῃ τὸ πνεῦμα ἐκτὸς τῆς θεωρίας, ἡ ὁποία εἶναι θυγάτηρ τοῦ λογικοῦ. Ἄς λάβωμεν ὡς πρᾶδειγμα τὸν Βραχμᾶνα· αἰετοεσκαιός, αἰετοεὺχαριστημένος, πλανώμενος εἰς ρεμβασμὸν ἀόριστον καὶ ἀτελεύτητον, βεθυθισμένος εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἰδεώδους, ζῇ ἡσυχῶς καὶ ἀταράχῳ ἐν φαιδρᾷ ὑγείᾳ, ἐπὶ μακροῦς ἐνιαυτοῦς. Οὐδεὶς τῶν εὐρωπαίων ἀπησχολημένος διηνεχῶς εἰς μηδαμινὰ πράγματα δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ γῆρας. Ὁ Κάντιος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἐδείχθη· μητρειά, ἀντλήσας δύναμιν ἐκ τοῦ μεγαλείου τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, ἀπέκτησεν ὑγείαν διαρκῆ καὶ παρέσχεν οὕτω ἀποδείξιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν σοφῶν οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ πειρῶνται ν' ἀποδείξωσι τὴν συγγένειαν τῆς Ἰνδικῆς μετὰ τῆς Γερμανικῆς φυλῆς. Ὁ Wieland, τοῦ ὁποῦ οὗ βίος ὑπῆρξεν ὑπογραμμὸς ἀρμονίας, καὶ περ ποιητῆς ὢν, ἔσχε γῆρας εὐτυχὲς καὶ πλήρες ὑγείας, ὀφειλόμενον μᾶλλον εἰς τῆς ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἢ εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ. Ἡ νόησις εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐνασχόλησις ὄντως ἀνθρωπική, εὐεργετικὴ καὶ σωτήριος, διότι τηροῦσα τὸ μέσον μετὰ τὴν διαχύσεως καὶ προσηλώσεως καὶ ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡρέμα προβιβάζει αὐτὸν εἰς τὸν ὑψηλότερον αὐτοῦ προορισμόν. Πόσον τέρπει τὸ βλέμμα ἐκεῖνο τὸ διευθυνόμενον εἰς

τὸν εὐρὺν σύνδεσμον τῶν δυνάμεων τοῦ παντός, ἀπα-
σῶν συνδεομένων που πρὸς ἀλλήλας καὶ ὑποδεικνυου-
σῶν τὴν ἐνότητα ἐκείνην, τῆς ὁποίας τὸ συναίσθημα
καθιστᾷ ἡμᾶς εὐτυχεῖς! Πόσον καλὸν καὶ ὠφέλιμον
πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ δυνηθῇ τις νὰ δείξῃ μετὰ σεβα-
σμοῦ τὰς λαμπρὰς ταύτας ἀτομικότητας, αἱ ὁποῖαι,
ἴστανται ἐν τῷ νὰ τῆς ἱστορίας ὡς γεραραὶ εἰκόνες,
ὡς σύμβολα τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕ-
λης!—Ὁ Πλάτων ἐδίδασκε καὶ ἐμάνθανεν ἀκόμη ἐν
ἡλικίᾳ 84 ἐτῶν. Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο γέρων, ὅτε συνέταξε
τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ. Ὁ Κάτων πλήρης ἡμερῶν
δὲν ἀτιδίαζε τὴν ζωὴν. Ὁ Ἰσοκράτης διέλαμπεν ὡς
ρήτωρ εἰς ἡλικίαν 94 ἐτῶν. Ὁ Γκαῖτε, ὁ μέγας, ὁ Ζεὺς
Γκαῖτε, ὑπερέβη καλῶς ἔχων τὰ συνήθη ὅρια τῆς ζωῆς
καὶ προσεπάθει ἀκόμη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστήριον τῆς
φύσεως, εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῶν δημιουργημάτων αὐτῆς!
Ἀδίκως ἤθελε προβάλλει τις ὅτι, προκειμένου περὶ τῆς
ἐπιρροῆς τῆς πνευματικῆς μορφώσεως ἐπὶ τῆς σωμα-
τικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἐποχὴ ἡμῶν παρουσιάζει δυστυ-
χῶς τὸ ἐναντίον παράδειγμα καὶ ὅτι ἡ ἀβρὰ καὶ νοση-
ρὰ κατὰστασις τῆς ἡμετέρας γενεᾶς αὐξάνεται κατὰ λό-
γον τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοίας καὶ τῆς προόδου τοῦ
πολιτισμοῦ· ἀλλ' ἡ ἀβρότης εἶναι ἤραγε ἡ ἀληθὴς μόρ-
φωσις; Ἡ ἀληθὴς μόρφωσις, ὅπου πραγματικῶς ἀ-
νεφάνη, δὲν παρήγαγε τοὺς λαμπροτάτους καρπούς;
Καὶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἴσως σύντονος καὶ ὑπερ-

βάλλουσα διανοητική ἐργασία ἡδυνήθη νὰ ἐπιδράσῃ τῷ ὄντι ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς, ἄρά γε δὲν ἐθεράπευσε μόνη τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν;—Ἡ ἀνάγνωσις, ἡ συναναστροφή, ἡ μελέτη δὲν εἶναι πηγαὶ ἀφθονώταται, ὅπου εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θ' ἀνακαινισθῶμεν, θὰ σδέσωμεν τὴν δίψαν ἡμῶν;—Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ μεταμορφώσωμεν διὰ τῆς σπουδῆς κράσεις ἐξησθενημένας. Ἡ φαντασία καὶ ἡ πίστις δύνανται νὰ παραγάγωσι θαύματα, ἀλλὰ τὸ λογικὸν δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν. Ἐξετάζοντες ὁμῶς τοὺς νοήμονας ἀνθρώπους εὐρίσκομεν ὅτι παραπονοῦνται σπανιώτερον δι' ἠθικὰς ταραχὰς καὶ κακουχίας ἢ οἱ περὶ ὁρισμένου νοὸς ἄνθρωποι, παρ' οἷς τὸ ὑπογάστριον εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ σύμπαντος καὶ οἱ ὅποιοι, περιβληθέντες κατὰ κακὴν μοῖραν δικαστοῦ τήβεννον, ἀποφαίνονται ἐν μιᾷ στιγμῇ περὶ ζωῆς, τιμῆς καὶ ἐλευθερίας τοῦ πλησίον, κατὰ λόγον τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν αὐτῶν ἐκτελουμένων κατ' εὐχὴν ἢ κακῶς.

Ὅποτε ἀναπλάσωμεν τὴν φαντασίαν ἡμῶν διὰ τῶν ἀπολαύσεων τῆς τέχνης, ἐνισχύσωμεν τὸν χαρακτήρα ἡμῶν διὰ τῶν ἠθικῶν πεποιθήσεων, εὐρύνωμεν καὶ κοσμήσωμεν τὴν ὕπαρξιν ἡμῶν διὰ τῆς μορφώσεως, τότε θέλομεν ἀντιστῆ εὐχερῶς εἰς τὰς ἐχθρικὰς ἐπηρείας, αἱ ὁποῖαι δὲν παύουσι καταδιώχουσαι ἡμᾶς πανταχόθεν.

Παρατηροῦμεν μετ' ἐνδομύχου εὐχαριστήσεως ὅτι

αἱ τε διανοητικαὶ καὶ φυσικαὶ δυνάμεις ἐξίσου τείνουσι πρὸς μοναδικόν τινα σκοπόν, εἰς τὸ νὰ τελειοποιήσωσι καὶ καταστήσωσιν ἡμᾶς εὐτυχεῖς, ὅτι ἡ ζωὴ, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀκτῖνες τοῦ αὐτοῦ ἡλίου, τοῦ ὁποίου τὸ μειδίωμα ὠραῖζει πᾶσαν τὴν ὕπαρξιν.

ΣΤ'.

ΚΡΑΣΕΙΣ. ΠΑΘΗ.

Καλῶς ἐξετάζοντες εὐρίσκομεν ὅτι δύο μόνον κράσεις ὑπάρχουσι, τῶν ὁποίων αἱ λοιπαὶ εἰσι τροποποιήσεις ἐπ' ἄπειρον, ἡ ἐνεργητικὴ ἢ δηλονότι καὶ παθητικὴ.

Ὁ σεβάσμιος συγγραφεὺς τοῦ περὶ Διαίτης βιβλίου, τοῦ περιλαμβανομένου εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτους, ὁ Λαβάτερ, ὁ Τσίμμερμαν καὶ ἄλλοι παραδέχονται τὴν διαίρεσιν ταύτην καὶ τὴν ἀκολουθοῦσι· καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Βράουν, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ Σθενικοῦ καὶ Ἀσθενικοῦ, εἶναι εὐνοϊκὴ εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην.

Καθὼς ὁ χαρακτήρ εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν δυνάμεων τῆς θελήσεως ἐν τῷ ἀτόμῳ, ὁμοίως ἡ κράσις εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἐμφύτων κλίσεων· ἡ κλίσις δὲ χρησιμεύει ὡς ὕλικόν τῆς θελήσεως. Ἐὰν ἡ θέλησις ἐπικρατήσῃ, ἡ κλίσις μεταβάλλεται εἰς χαρακτῆρα· τοῦναντίον δέ,

ἐὰν ἡ χλίσις καταβάλη τὴν θέλησιν, γίνεται πάθος. Ἡ
 κρᾶσις λοιπὸν εἶναι ἡ πηγὴ τῶν παθῶν, καὶ καθὼς δια-
 κρίνομεν δύο γενικὰ εἶδη κράσεων, ὁμοίως κατατάτ-
 τομεν εἰς δύο τάξεις τὰ πάθη, ἐννοοῦντες ὑπὸ τὸ
 ὄνομα τοῦτο τὰς διαφόρους συγκινήσεις καὶ ἀψικαρ-
 δίας. Τοῦτο λίαν καλῶς κατενόησαν οἱ φυσιολόγοι
 καὶ οἱ νοήμονες ἰατροί· αἱ αἵματοχολερικαὶ κράσεις
 ἀποτελοῦσι τὴν ἐνεργητικὴν καλουμένην κρᾶσιν, ἡ δὲ
 λεμφατικὴ καὶ ἡ φλεγματικὴ τὴν λεγομένην παθητικὴν
 κρᾶσιν. Δὲν ἀληθεύει τὸ ὑπὸ πολλῶν λεγόμενον, ὅτι
 αἱ ἀδρανεῖς, ἀμελεῖς, παθητικαὶ κράσεις εὐκόλως δύ-
 νανται νὰ μορφωθῶσιν ὑπὸ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας·
 ἡ ἀδράνεια εἶναι ἡ ἰσχυροτάτη δύναμις τῆς φύσεως·
 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι πολὺ δυσκολώτερον νὰ νικηθῇ
 αὕτη ἢ ἡ ζωηρότης· ἡ ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς ἔχει ὡς
 βάσιν τὴν ὑποταγὴν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνά-
 μεων ὑπὸ τὴν βούλησιν· ἡ δὲ ὑποταγὴ αὕτη συνίστα-
 ται εἰς τὸ νὰ τὰς κανονίσῃ, νὰ τὰς διευθύνῃ καὶ ὅχι νὰ
 τὰς ἐμποδίσῃ ἐν τῇ κινήσει αὐτῶν. Συμφέρει προσέτι
 νὰ γνωρίζωμεν τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ἀναπτύξεως, ἡ
 ὁποία δέδοται παντὶ ἀτόμῳ, μέτρον, τὸ ὁποῖον ὀφείλει
 τὸ ἄτομον νὰ συμπληρώσῃ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ὑπερβῇ· διότι
 ἐὰν ὑπερβῇ αὐτό, ἀπόλλυσι τὴν ὑγείαν. Πᾶς ἄνθρωπος,
 ἀναλόγως τῆς κράσεως αὐτοῦ, ἔχει ἀνάγκην ἢ διεγέρ-
 σεως ἢ καταπραΰνσεως· ἡ ἀδιαφορία εἶναι θάνατος.
 Ὅθεν ἐπολεμήσαμεν τὴν πρόληψιν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ

καταστρέψῃ τὰ πάθη ἐν τῇ πηγῇ αὐτῶν. Πηγὴ δὲ αὐτῶν εἶναι ἡ κλίσις· ἀλλ' ἄνευ κλίσεως δὲν ὑπάρχει ἐνδιαφέρον καὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ ζωὴ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐμυθολόγουν ὅτι αἱ Μοῦσαι εἶναι θυγατέρες τῆς Μνημοσύνης, ταύτης δὲ πατὴρ εἶναι ὁ Ἔρως. Ἡ κλίσις δέον νὰ προϋπάρχῃ πρὶν ἢ ἡ σοφία δυνηθῇ νὰ διαχαράξῃ εἰς αὐτὴν μίαν διεύθυνσιν· ἔνθα ἐλλείπει ἡ κλίσις, ἔχει ἐπικρατεῖ ἡ ἀδιαφορία, ἡ ὁποία ἔχει ἀδελφὰς τὴν ἀνίαν καὶ τὴν ἀργίαν. Ὅποιον συγγενολόγιον! «Ὁ ἐχθρὸς, ὅστις μὲ πληγόνει, προσβάλλει μόνον τὸ σῶμα,» εἶπε νεώτερός τις συγγραφεύς, «ἀλλ' ἡ ἀνία δολοφονεῖ τὴν ψυχὴν μου.» Καὶ ὅστις προξενεῖ ἀνίαν εἰς ἑαυτόν; προσθέτομεν ἡμεῖς. Ὁ ἔρως καὶ τὸ μῖσος· ἰδοὺ τὰ βαθύτατα τῆς ζωῆς στοιχεῖα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐνταῦθα νὰ μάθωμεν ἂν τὸ μῖσος εἶναι ἔρως λανθάνων, καθὼς ὁ θάνατος εἶναι ζωὴ λανθάνουσα, μυστηριώδης· ἀρκεῖ ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι αἱ δύο αὗται ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἡμῶν εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς τὴν υἰεῖαν τῆς ψυχῆς· καὶ ἡ ἀθυμία αὕτη εἶναι διὰ τὴν ψυχὴν ὅ,τι εἶναι ἡ χολὴ διὰ τὸ σῶμα, καὶ καθὼς αὕτη, οὕτω καὶ ἐκείνη εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς υἰεῖας. Ἐν γένει τὰ πάθη εἶναι δυνάμεις· τὸ θάρρος δὲν ἀποκτᾶται διὰ φιλοσοφικῶν ἀποδείξεων· πρὸς διέγερσιν αὐτοῦ ἀρκεῖ πολλάκις ἀπλῇ ἀγανάκτησις. Δὲν πρέπει ν' ἀμελῇ τις ποτὲ τὰς δυνάμεις καὶ ἔτι μᾶλλον δὲν

πρέπει νὰ ἐξαφανίζῃ αὐτάς· ἀλλὰ νὰ σπουδάζῃ νὰ νικᾷ, νὰ ἐξάπτῃ, νὰ κανονίζῃ καὶ νὰ ὑποτάσῃ αὐτάς. Τίποτε περισσότερον, τίποτε ὀλιγώτερον. Ὁ Lessing, ὁ ἀτάραχος φιλόσοφος, δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πάθους, τὸ ὁποῖον αἰσθανόμεθα διὰ τὴν ἀλήθειαν; Ὁ ἐνθουσιασμός δὲν εἶναι ἀψικαρδία, δὲν εἶναι συγχρόνως ἡ φλόξ ἡ ζωογονοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν; Ὁ παρτηρῶν ἑαυτὸν αἰσθάνεται πόσον εἶναι σωτήριος ἡ ἐλευθέρα κίνησις τῆς ψυχῆς. Οἱ ἔξοχοι ἄνθρωποι ἀγαπῶσι τὴν ἐνέργειαν, τὴν πάλιν, εἴτε πρὸς ἑαυτοὺς εἴτε πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Τέλος πάντων ἐὰν τὰ πάθη δὲν παρέχωσιν ἄλλην ὠφέλειαν, τοῦλάχιστον χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καταβάλλωσιν ἄλληλα· ἡ σκέψις καθ' ἑαυτὴν οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξαφανίσῃ μίαν ἀψικαρδίαν, μόλις δ' ἤθελε κατορθώσει νὰ πρᾶνῃ αὐτήν. Τοῦναντίον δὲ βίαίαι τις κλίσις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀντιπερισπασμός εἰς μίαν ἄλλην. Οὕτω ὁ ἔρως μετριάζει τὴν ὑπερηφάνειαν, ἡ φιλία τὴν ἀγανάκτησιν, ὁ γέλως τὴν ὀργήν, καὶ τὰνάπαλιν, ἀμοιβαίως. Ἡ φύσις αὕτη, ἡ ὁποία διδάσκει ἡμᾶς διὰ τῶν σοφῶν αὐτῆς μαθημάτων, διευθύνει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν κλίσεων. Αἰφνιδία χαρὰ ἐξάπτει, ἀλλὰ ἐξάπτουσα ἐξαντλεῖ. Συνήθης τις εὐθυμία ἐπιφέρει τὴν εὐεξίαν· ἡ μὲν ἐνεργεῖ ὡς φάρμακον διεγερτικόν, ἡ δὲ ὡς τονωτικόν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς θυελλώδους ὀργῆς καὶ τῆς εὐγενοῦς ἀγανακτήσεως.

ἡ μὲν πρώτη ἐνεργεῖ· διεγείρουσα, ἡ δὲ δευτέρα ἐνι-
σχύουσα καὶ δίδουσα τόνον. Ἐνταῦθα ἤδη φαίνεται ἡ
στενὴ σχέσηις τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς υἱεινῆς· ἡ λίαν
ζωηρὰ φλόξ τῆς ὀργῆς ἐνεργεῖ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τοῦ ὀρ-
γανισμοῦ, τὸ δὲ πῦρ τῆς ἀγανακτήσεως ἐπιφέρει πολ-
λάχιν σωτήρια ἀποτελέσματα. Αὗται δὲ αἱ κατὰ βαθ-
μὸν διαφοραὶ δὲν ἐξήρτηνται συνήθως ἐκ τῶν ἀντικει-
μένων καὶ ἐκ τῶν χαρακτήρων, δηλονότι ἐξ ἠθικῶν
περιστάσεων; — Ἡ ὀργὴ εἶναι παραφορὰ ἀγροῖκος ἐνε-
κα εὐτελοῦς αἰτίας, ὑποβιβάζουσα ἡμᾶς εἰς τὴν εὐτέ-
λειαν τῆς αἰτίας, ἣτις διεγείρει αὐτήν. Ὅποτεν ὀργι-
ζώμεθα, ὁ ἀντίπαλος ἡμῶν φθάνει εἰς τὸν σκοπὸν αὐ-
τοῦ, εἴμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Ἡ δὲ ἀγανά-
κτησις εἶναι ἠθικὴ τις κίνησις, πάθος εὐγενές, τὸ ὁποῖον
ὑψώνει ἡμᾶς ὑπεράνω τῶν ταπεινῶν καὶ οὐτιδανῶν ἀν-
τικειμένων καὶ προφυλάττει ἀπὸ τὸν ρύπον αὐτῶν, κα-
θιστῶσα αὐτὰ περιφρονήσεως ἄξια. Ὁργή, ἀλλὰ ὀρ-
γὴ ἀτάραχος καὶ σιωπηλὴ ὠραῖζει τὰ χεῖλη τοῦ Ἀ-
πόλλωνος τοῦ Belvedere. Ὁ Πλάτων ἐκάλει τὰ πάθη
«ψυχικοὺς πυρετοὺς» καὶ ἔχουσιν τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ψυ-
χῆς τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν οἱ αὐτοπαθεῖς
καλούμενοι πυρετοὶ ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ σώματος. Εἶναι
κρίσεις αἵτινες καθαρίζουσιν τὸν ὀργανισμόν σύμπαντα
θεραπεύουσι τὰ χρονιώτατα δεινά. Ἀφοῦ δὲ τοιαύτην
ὠφέλειαν παρέχουσιν αἱ ὁμολογουμένως ὡς κακαὶ
θεωρούμεναι ἀψικαρδίαι, κατὰ μείζονα λόγον προς-

δοκᾶται τοῦτο ἐξ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι καλαὶ καὶ νόμιμοι. Θέλω παρατηρήσει μόνον ὅτι ἐκ τῶν ἀψι-
καρδιῶν ἢ ἐλπίς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ζωογονεῖ καὶ
ἐπομένως εἶναι ἢ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐνδιαφέρουσα εἰς
τὴν ὑγιεινὴν τῆς ψυχῆς. Τὸ οὐράνιον τοῦτο προαίσθη-
μα εἶναι, ἐὰν δύναμαι νὰ εἶπω οὕτως, ἄβρόν τι μέρος
τοῦ ἐγώ, θελκτικὸν ἐγώ, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θέλει
ἀνεχθῆ νὰ καταστραφῇ παρ' ἡμῶν.

Μὴ θέλοντες νὰ φανῶμεν ὅτι ἀπολογούμεθα ὑπὲρ
τῶν παθῶν προσθέτομεν ὅτι τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα,
τὰ ὁποῖα ἀπεδώκαμεν εἰς τὰ πάθη προκύπτουσι μόνον
ἐφ' ὅσον δὲν ὑπερβαίνουνσι βαθμὸν τινα, ἐφ' ὅσον δη-
λονότι εἶναι ἐνεργητικά· διότι τὰ ἐνεργητικὰ πάθη εὐ-
θὺς ἅμα ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τῆς μετριότητος γίνονται
παθητικά· ἐνεργητικὸν δὲ πάθος εἶναι μόνον τὸ ὑπο-
βαλλόμενον εἰς τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου· διότι ἐκτὸς
τοῦ κύκλου τούτου δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐνεργῇ
ὡς ἄνθρωπος. Πᾶν δὲ τὸ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν αἰσθή-
σεων κυβερνώμενον εἶναι οὐσιωδῶς παθητικόν· διότι
ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἄνθρωπος καταβάλλεται ὑπὸ
τῆς κτηνώδους δυνάμεως τῆς φύσεως. Εἰς ἡμᾶς δὲ ἀ-
πόκειται νὰ προδιαγράψωμεν τὴν διεύθυνσιν ταύτην.
Ὁργὴ βιαία δὲν εἶναι ἐνεργητικὸν πάθος, ὡς δύναται τις
νὰ ὑποθέσῃ· ἐπειδὴ ὁ ὑπ' αὐτῆς κατειλημμένος πάσχει
κατὰ τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ· εἰς τὸν
ὑψιστον δὲ βαθμὸν αὐτῆς ἡ ὀργὴ γίνεται παθητικὴ, μά-

λιστα κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῆς. — «Δὲν ἦτον ἀταραξία,» λέγει ὁ Πλούταρχος ὁμιλῶν περὶ τῆς σιωπῆς » τοῦ Κοριολάνου, «ἦτο δύναμις τῆς ὀργῆς, ψυχικὴ » κατάστασις,» προσθέτει, «τὴν ὁποῖαν οἱ ἀμαθεῖς δὲν » θεωροῦσιν ὡς θλίψιν.» — Ὅσον παράδοξος καὶ ἂν δύναται νὰ φανῇ ἡ δοξασία αὕτη, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ βίαια πάθη εἶναι σημεῖα ἀδυναμίας. Προκαλοῦνται δὲ συχνότατα ὑπὸ τῆς δυστυχίας, ἡ ὁποία καταβάλλει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἰσχύν, τὸ πνεῦμα. Τὸ παιδίον κλαίει καὶ παραφέρεται, ὅπου ὁ ἐμβριθῆς ἀνὴρ ἐνεργεῖ μετ' ἀταραξίας ἀποβλέπων εἰς τὸ μέλλον. Τὰ ἥπια πάθη φαιδρύνουσι τὸν ὀρίζοντα τῆς ὑπάρξεως· διεγείρουσι χωρὶς νὰ καταβάλωσι, θερμαίνουν χωρὶς νὰ καταναλώσωσι καὶ μετατρέπουσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὴν φλόγα, ἥτις καίει ἐν πάσῃ καρδίᾳ, εἰς ἡρεμον, γόνιμον καὶ εὐεργετικὸν φῶς. Τὰ ἥπια πάθη εἶναι ἐνδείξεις ἀληθοῦς δυνάμεως μηδέποτε παραιτουμένης τοῦ σκῆπτρου τῆς πνευματικῆς δυνάμεως.

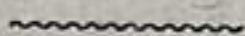
Ὁ Κάντιος εἶχεν ἴσως ὑπ' ὅψιν ὁμοίας παρατηρήσεις, ὅτε διέκρινε τὰς σθενικὰς καὶ ἀσθενικὰς ἀψικαρδίας.

Ἡ φύσις ἐξέφρασε τὴν βούλησιν αὐτῆς καὶ ἐν τῇ διακρίσει τῶν φύλων· ἠθέλησεν ὥστε αἱ ἥπια συγκινησεις νὰ ὦσι σωτήριοι εἰς τὴν γυναῖκα, αἱ δὲ ἰσχυραὶ εἰς τὸν ἄνδρα· ἐκ τοῦ ἐνεργητικοῦ δὲ ἢ παθητικοῦ χα-

ρακτῆρος τῶν συναισθημάτων προκύπτουσιν ὁ-
λαι αἱ διαφοραί, αἵτινες ἐμφανίζονται ἐν τῷ βίῳ ἑκα-
τέρου τῶν φύλων.

Ἄράγε εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ τῶν συ-
νεπειῶν, τὰς ὁποίας ἐπιφέρουσιν εἰς τὸ σῶμα αἱ ἡθι-
καὶ συγχινήσεις; Δυνάμεθά ποτε νὰ ἐπιφέρωμεν διὰ
περιεσκεμμένης αὐθαιρεσίας εἰς τὸν ὀργανισμόν ἡμῶν
τοιούτους κλονισμούς, ὁποίους προξενεῖ συχνότατα ἀ-
κουσίως ἡμῶν ἡ θυελλώδης ἰσχύς τῆς ἀψικαρδίας;
Ποῖος δὲν ἔκαμεν ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν πείραν ταύτην; Ποῖος
δὲν ἐνθυμεῖται τὰ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα, ἐξ ὧν γέμει
ἡ ἱστορία καὶ ἡ καθημερινὴ ζωή:—'Ενθυμούμεθα τὸν
υἱὸν τοῦ Κροίσου, τὸν ἐνεὸν ἐκεῖνον, ὅστις βλέπων
τὸν πέλεκυν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀνακτᾷ
πάραυτα τὴν φωνὴν καὶ κραυγάζει. • Στρατιῶτα! φεί-
σθητι τοῦ Κροίσου. • Ἐνθυμούμεθα τὸν ἐνεὸν κυνηγόν,
ὅστις, νομίζων ὅτι ἐμαγεύθη ὑπὸ γυναικὸς τινος, ἀπαν-
τᾷ αὐτὴν καὶ ἐν τῇ θεᾷ αὐτῆς ἐμπίπτει εἰς βιαίαν ὀρ-
γὴν καὶ ἀνευρίσκει αἴφνης τὸν λόγον. Ὑπάρχουσι πρὸς
τούτοις πολλὰ γεγονότα παραπλήσια, τῶν ὁποίων ἔκα-
μον χρῆσιν οἱ ποιηταὶ καὶ ἐξ ὧν ὠφελήθησαν πολλά-
κις οἱ ἱατροί. Ἀναφέρομεν μόνον τὸν ἐνδοξον Βοερά-
βιον θεραπεύσαντα τὴν ἐπιληψίαν διὰ τοῦ φόβου ἐν τῷ
πτωχοκομείῳ τῆς Ἀρλέμης καὶ τὸν Ἑρζιον ἐκ Βερο-
λίνου θεραπεύσαντα διὰ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου ἐκτικὸν
πυρετόν, τοῦ ὁποίου ἡ σφοδρότης οὐδεμίαν παρεῖχεν ἐλ-

πίδα θεραπείας. Ὁ Τσίμερμαν ἀναφέρει πολυάριθμα παραδείγματα ἀποβιώσεων ἔνεκεν αἰφνιδίας συγκινήσεως ἐκ λύπης ἢ καὶ ἐκ χαρᾶς. Ἐξετάσατε τὸν χαίοντα ἄνθρωπον: ἔχει τὸ βλέμμα καθαρὸν, λαμπρὸν, τὸν σφυγμὸν εὐρύν, ταχύν, τὴν ἀναπνοὴν ἐλευθέραν, τὸ μέτωπον λεῖον, τὴν ὄψιν ἀνθηράν. Τίς ἀγνοεῖ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόβου; Τὸ σῶμα τρέμει, ἡ γλῶσσα τραυλίζει, τὸ δέρμα εἶναι ψυχρὸν, αἱ τρίχες ἀνορθοῦνται, ἡ καρδία πάλλει, ἐπέρχεται δύσπνοια, τὸ πρόσωπον ὠχρὸν, ὁ σφυγμὸς ἀσθενής, ὁ στόμαχος τεταραγμένος, τὰ συμπτώματα ταῦτα εἶναι προφανῶς τὰ συμπτώματα τοῦ φόβου.

Ζ'.

ΤΑΛΑΝΤΕΥΣΙΣ. ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς καὶ πάσης τῆς φύσεως συνίσταται εἰς ἀλληλουχίαν ἀντιθέσεων, αἵτινες διαδέχονται, παράγουσιν ἀλλήλας. Ἐν τῷ σύμπαντι ἐπικρατεῖ Νόμος τῆς ἰσορροπίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ ἀντιθέσεις διαλύονται ἅμα ἐμφανιζόμεναι· ἐπικρατεῖ αἰώνιος παλμὸς τῆς φύσεως, προωθῶν τὴν ζωὴν διὰ τῶν ἀρτηριῶν τοῦ σύμπαντος κόσμου. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κατασκευῇ τῶν φυτῶν, τῶν τέκνων τούτων τῆς ἡσυχίας

καὶ τῆς εἰρήνης, ἡ φύσις ἀκολουθεῖ τὸν Νόμον τοῦτον, ὑποκρύπτουσα βαθεῖαν, ἐσωτερικὴν ἀντίθεσιν, τὰ σχηματίζει δηλαδὴ διὰ σειρᾶς συστολῶν καὶ διαστολῶν, αἵτινες διεδέχονται καὶ προπαρασκευάζουσιν ἀλλήλας: εἰς πάντα κόμβον, ὅστις εἶναι συστολή, ἀνταποκρίνεται μία ἀνάπτυξις καυλοῦ, ἥτις εἶναι διαστολή. Ὁ Νόμος οὗτος προΐσταται πάσης δημιουργίας τῆς φύσεως· δὲν ὑπάρχει ὑπεροχὴ ἄνευ ἀτελείας ἰσοδυνάμου, οὔτε κέρδος ἄνευ ἀπωλείας, οὔτε ὕψος ἄνευ πτώσεως, οὔτε διαφωνία ἄνευ διαλλαγῆς. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μικροκόσμου τούτου, ὑπάρχει διηνεκὴς ἀλληλουχία ἐντάσεως καὶ χαλαρώσεως, ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, χαρᾶς καὶ θλίψεως, ὅπως ἡ εἰσπνοὴ καὶ ἐκπνοὴ τοῦ ζωτικοῦ ἀέρος. Ἡ ὑπαρξὶς ἡμῶν εἶναι διηνεκὴς κυκλοφορία, προερχομένη ἐκ τοιούτων παλμῶν καὶ ταλαντεύσεων, Φυσιοδίφης τις περιέγραψεν οὕτως τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀλλοκότου τούτου Νόμου.

«Ὅποτε τις ἐβάδισε λίαν ταχέως, εἶναι ἡναγκασμένος

- νὰ βαδίσῃ μετ' ὀλίγον μὲ βραδύτητα ἀνάλογον·
- μετὰ ὑπέρμετρον ἄσκησιν ἀπαιτεῖται ἴσον μέτρον
- ἀναπαύσεως· ἐὰν ἀποπερατώσῃ τις ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας τὴν ἐργασίαν δύο ἡμερῶν, ἡ κατάχρησις αὕτη
- ἀμείβεται διὰ μιᾶς ἡμέρας καταβολῆς καὶ νωθρότη-
- τος. Ὅσω ἐνεργητικώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐν και-
- ρῷ ἐγρηγόρσεως, τόσω ὁ ὕπνος αὐτοῦ εἶναι βαθὺς καὶ
- » παρατεταμένος· ὅσω μᾶλλον πολεμεῖ τις τὴν ἀνάγ-

κην τοῦ ὕπνου, τόσον ὁ ὕπνος ἔρχεται καὶ καταλαμ-
 βάνει πάντα τὰ μέλη μεταβαλλόμενος εἰς χαύνωσιν
 καὶ εἰς ἀδιαθεσίαν. Ὅσῳ μᾶλλον ἐντύπωσίς τις εἶναι
 ζωηρά, τόσῳ μᾶλλον τείνει εἰς τὸ νὰ παρέλθῃ τα-
 χέως· ὅσῳ μᾶλλον ὀρεξίς τις, ἐπιθυμία εἶναι βιαία,
 τόσῳ εὐκολώτερον ψυχραίνεται· ὅσῳ μᾶλλον ἡ ὀργὴ
 ἐξάπτεται, τόσῳ μᾶλλον πλησιάζει νὰ παύσῃ. τὰ
 » ἀγριώτερα θηρία δαμάζονται εὐκολώτερον· ὁ λέων,
 » ὁ ἀγριώτατος, δύναται νὰ γίνῃ καὶ ἡπιότατος. Οἱ
 » ἐνεργητικώτεροι καὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητοι χαρακτή-
 » ρες εἶναι μᾶλλον ἐπιδεκτικοὶ εἰς τὸ ν' ἀφοσιῶνται εἰς
 » τὴν γενικὴν ζωὴν. »

Ἐὰν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀντιθέσεις διαδέχωνται ἀλ-
 λήλας μετὰ μεγίστης δυνάμεως καὶ ταχύτητος, ἡ ζωὴ
 καταναλίσκεται ταχέως, φθείρεται καὶ ἐξαντλεῖται ἐν
 πάλῃ σφόδρα ζωηρᾷ. Ἐὰν ἐξεναντίας δὲν ὑπάρχῃ
 διαμάχη, ἐὰν ἡ κίνησις ᾗναι οὕτως εἰπεῖν, μονομε-
 ρῆς, τότε πάλιν λείπει ἐκ τῆς ζωῆς εἰς ὅρος τῆς ὑπάρ-
 ξεως αὐτῆς. Ἀναγκαῖον λοιπὸν εἶναι νὰ μάθῃ τις πρὸ
 παντὸς ἄλλου νὰ κανονίζῃ προσηκόντως τὰς ἀναγκαίας
 ἀντιθέσεις. Εὐτυχὴς ὅστις κατέχει τὴν τέχνην τοῦ
 ἐγείρειν ἢ πρᾶν εἰκότως τὴν ἀναπόφευκτον ταύτην
 πάλιν, ἥτις γίνεται ἐπικίνδυνος, ὁπόταν ὑπερβῇ τὸ
 προσῆκον μέτρον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ
 ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.
 Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ θεμέλιον πάσης

ὕγεινῆς τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον ἐν πρώτοις νὰ ἐργασθῇ, ἵνα γνῶ-
ρίσῃ ἑαυτὸν καὶ ἀποκτήσῃ τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ κράτος. Δὲν
ἄρκεῖ νὰ κανονίσῃ καλῶς τὴν τροφὴν αὐτοῦ, νὰ προσ-
διορίσῃ τὸ προσῆκον μέτρον ἀναπαύσεως καὶ ἐργασίας,
νὰ μάθῃ ἐκ στήθους τὴν Μακροβιωτικὴν τοῦ Οὐφελάν-
δου, ἢ ν' ἀναγνώσῃ τὰ λύχνων ἀπόζοντα συγγράμματα
ἡμῶν, τὰ πραγματευόμενα περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων
τοῦ αἰσθήματος, τῆς θελήσεως καὶ τῆς διανοίας· Ἀπαι-
τεῖται κυρίως νὰ βιάσῃ ἑαυτὸν νὰ μάθῃ «τὸ γνῶθι σαυ-
τόν», ν' ἀναπτυχθῇ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς. Τότε θὰ
μάθῃ τί ἐστὶν ὑγεία. Μηδεὶς λεγέτω:—εἶμαι ἀνίκανος
εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν, δὲν αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν ἱκα-
νὸν διὰ τοῦτο—ὅστις ἀναγινώσκει ἡμᾶς καὶ ἀποκρούει
τὰ συμπεράσματα ἡμῶν, οὗτος ἔχει δυνάμει τὴν ἀναγ-
καίαν ἰσχὺν καὶ ἐπιτηδειότητα, ἵνα ὑποτάξῃ τὸ σῶμα
αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρέπει νὰ θελήσῃ. Θέλειν ἐστὶ δύνασθαι.

Ἡ ζωὴ φέρει ἀνὰ χεῖρας ράβδον σιδηρᾶν, ἵνα δείξῃ
ἐκάστω τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ·
Εὐτυχὴς ὅστις ἀκολουθήσῃ τὴν διαχαραχθεῖσαν ὁδόν
καὶ δὲν περιμένει νὰ βαδίσῃ, ἀφοῦ αἵματώσῃ ἢ ράχῃς
αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ραβδισμῶν τῆς αὐστηρᾶς
ταύτης Δεσποίνης. Χρειάζεται ὑψηλὸς βαθμὸς διανοη-
τικῆς μορφώσεως ἢ λεπτότης κρίσεως σπανία, ὅπως
αἰσθανθῇ τις τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ᾔῃ σπουδαῖος
ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στροβίλου τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἀπο-

λαύσεων τῆς ζωῆς. Εὐφυῆς τις ἀνὴρ, θέτει τὸ ἐξῆς ζήτημα: « Ποῖα εἶναι ἡ μυστηριώδης ἐκείνη δύναμις, ἣτις παράγει πάντοτε λύπην τινὰ ἐκ τῶν ζωηροτέρων ἡδονῶν ἡμῶν, πάντοτε ὥσεί γευόμενος αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος ἡθέτει τὴν οἰκείαν ἀποστολήν; » — Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀληθῆς ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν, εὐρίσκει τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ὑγιεινῇ. Ἡ θλίψις δὲν εἶναι μόνον τὸ καρύκευμα τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ τῆς ἡδονῆς ἀναγκαία συνθήκη. Ὅμοίως ἡ ἡμέρα δὲν ἐπανέρχεται ἄνευ νυκτός. Ἡ φύσις γνωρίζει ἀείποτε τί κάμνει. Δὲν ὑπάρχουσι ῥόδα ἄνευ ἀκανθῶν. Ὁ θέλων ν' ἀπαλλάξη ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς πόνου ἤθελεν ἀφαιρέσει συγχρόνως καὶ πᾶσαν ἡδονήν. Ἡ ἀλγηδὼν αὐτὴ εἶναι ἡ ζύμη ἐν τῷ φυράματι τοῦ ἀνθρώπου, τὸ στοιχεῖον τῆς κινήσεως, ὅπερ ἐμποδίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ νὰ εὐρωτιάσῃ. Ἐν πείσμα ἐκ τυχαίας προκληθὲν αἰτίας, ἀρκεῖ πολλάκις ν' ἀποδιώξῃ μελαγχολικὴν διάθεσιν ἐπὶ πολὺ ἀνένδοτον εἰς πᾶν φάρμακον. Οἱ πλούσιοι, οἱ κεκορεσμένοι, οἱ ἄργοι εἶναι μᾶλλον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν ὑποχονδρίαν, ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους οἱ μωροὶ τῶν ἀνθρώπων θεωροῦσιν ὡς τοὺς εὐτυχεῖς τῆς γῆς. Οἱ τοιοῦτοι βασανίζουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς διηνεχῶς· διότι αἰσθάνονται ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτῶν κενόν τι, τὸ ὅποιον ἡ ἡδονὴ δὲν δύναται νὰ πληρώσῃ. Ὁ σοφὸς ἀγνοεῖ τὰς ματαίας τεύτας βασάνους, τὰς προλαμβάνει ἐρευνῶν τὰς σκοτεινὰς καὶ ἐπιμόχθους πορείας, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος

κέκτηται νὰ διανύσῃ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν τοῦ βίου. Ἡ ἀνθρώπινος ὕπαρξις εἶναι χρᾶμα σκότους καὶ φωτός· εἶδος τι λυκαυγοῦς ἀποτελούμενον ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς ἡμέρας μετὰ τῆς νυκτός. Ὅστις ἐγνώρισεν αὐτὸς ἑαυτόν, ἀντὶ νὰ καταγίνηται εἰς μελέτας ἀγόνους περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ, θέλει ἀναγκασθῇ, θαυμάζων ἐκ βάθους καρδίας τὴν θείαν Πρόνοιαν, ὅχι μόνον νὰ περιμείνη, ἀλλὰ νὰ προκαλέσῃ ἐκουσίως καὶ θαρραλέως, ἐν τῷ μέσῳ μάλιστα τῶν ἡδονῶν, τὸν μυστηριώδη ἄγγελον τῆς λύπης. Ἴδου τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς τέχνης τοῦ ζῆν, τὸ ἑπακρον τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς. Δυσεπίτευκτος, τῷ ὄντι σκοπός· ἀλλ' ὅταν φθάσῃ τις εἰς αὐτόν, ἀντημείφθη ἤδη ἐπαξίως.

Ὅτε τὸ μικρὸν τοῦτο σύγγραμμά ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον, οὐδὲν κεφάλαιον, ὅσον τὸ παρόν, ἤγειρε πλειότερας ἐνστάσεις, καὶ ἐξ αὐτῶν μάλιστα τῶν ἀναγνωστῶν, οἵτινες εὐμενῶς ἀπεδέχθησαν τὸ ἐπίλοιπον τοῦ συγγράμματος καὶ εἰλικρινῶς ἐξετίμησαν τοῦ συγγραφέως τὰς προθέσεις. «Τί ἄλλο εἶναι τὸ θέλγητρον τῶν με-
 » τημβρινῶν τόπων, μοὶ ἔλεγον, εἰμὴ ὅτι παρέχουσιν
 » ἡμῖν τὴν ἰδέαν αἰωνίου ἔαρος; ὁ ἄνθρωπος δύνα-
 » ται νὰ ἐπινοήσῃ καλλιτέραν ὕπαρξιν τῆς διηνεκοῦς
 » ἡσυχίας; Δὲν εἶναι φαντασιοπληξία μισανθρώπου ἢ
 » καλογήρου τὸ νὰ παραχωρῇ ἐν τῷ βίῳ θέσιν εἰς τὴν
 » θλίψιν καὶ εἰς τὰ δεινὰ, ὥσει· ἡ κοινωνία εἶναι κα-
 » ταδεδικασμένη εἰς ἀτελεύτητον συμφοράν; Οὐχί·

» ὑπάρχουμεν, ἵνα ἀπολαύωμεν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐ-
 » δαιμονίας, ἵνα διαχύνωμεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς
 » τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἀποκαταστήσωμεν διὰ
 » παντὸς τὸ ἀποκλειστικὸν αὐτοῦ βασίλειον. Ἴδου ὁ
 » προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπό-
 » τητος δὲν ᾔηται κακὸν ὄνειρον· ὅλαι αἱ εὐχαὶ τῶν
 » εὐαισθήτων ψυχῶν πρέπει νὰ ἐκπληρωθῶσι μίαν ἡμέ-
 » ραν, ἐὰν αἱ ἐλπίδες αὐτῶν δὲν ᾔηται εἰρωνεία τῶν
 » δαιμόνων, ἀλλ' ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγά-
 » πης.»—Ἦκουσα τὰς ἐνστάσεις ταύτας μετ' εὐχαρι-
 στήσεως. Τίς δὲν ᾔθελε νὰ ὀνειρεύηται ὁμοίως τὰ ὥραϊα
 ταῦτα ὄνειρα, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ θὰ ᾔτο ἐπιφά-
 νεια ἄνευ χρώματος;—Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ ἐγρήγορσις
 διαλύει τὰ ὄνειρα.* Εἴμεθα ἡναγκασμένοι νὰ ζήσωμεν
 καὶ ἐνεργήσωμεν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ· δέον πρὸς
 στιγμὴν νὰ λησμονήσωμεν τὸ φᾶσμα τοῦ ἰδεώδους,
 ἐὰν θέλωμεν νὰ συντηρήσωμεν τὴν μεγαλοπρέπειαν
 καὶ ὥραιότητα αὐτοῦ. Καθότι ἡ ἐπιθυμία καὶ τὸ προ-
 αίσθημα ἐδόθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα αὐτὸς ὑψου-
 ται πρὸς τὸ ἰδεῶδες καὶ ὅχι νὰ ταπεινόνη αὐτὸ μέχρι
 τῶν πραγματικότητων τῆς ζωῆς. Πραγματοποιῶν τις
 τὸ ἰδεῶδες καταστρέφει αὐτό. Ἄς μελετήσωμεν ἐπὶ τοῦ
 ἀντικειμένου τούτου τὸν ὥραϊον μύθον τῆς Σεμέλης
 καὶ τοῦ Διός. Προβλέψωμεν τὴν ὑπαρξιν ἡμῶν,
 ὅποια πραγματικῶς εἶναι, καὶ μάθωμεν νὰ ὑποφέρω-
 μεν αὐτὴν ἀφίνοντες τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ζωγραφῶσι

τὸν οὐρανὸν ἐκεῖνοι, οἵτινες γνωρίζουσι νὰ ζωγραφῶσιν εἰκόνα ἄνευ σκιῶν. Ὅποταν Κόσμοι ἐντελέστεροι δεχθῶσιν ἡμᾶς εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῶν, τότε θέλομεν ἄλλως πως διοργανισθῇ. Τοιοῦτοι, ὅποιοι εἴμεθα ἐδῶ κάτω, τὴν χαρὰν ἀπολαύομεν αἰέποτε μετ' ἀλγηδόνης ἀνάμικτον· ἡ δὲ θλίψις εἶναι ἡ πηγὴ ἡ βαθεῖα τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας ἡμῶν. Ἄλλως τε τίς εἶναι ὁ ἱκανώτερος νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς εὐχάς, περὶ τῶν ὁποίων λέγετε; ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τρέφει αὐτὰς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, χωρὶς νὰ τὰς ἀπολαύσῃ, ἢ ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει συνείδησιν τῆς πραγματικότητος; Καὶ διὰ νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν ὑγιεινὴν τῆς ψυχῆς, θ' ἀπολαύσῃ πλειοτέραν εὐεξίαν ὁ ἐπικαλούμενος διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ ἄλλον τινὰ κόσμον, ἢ ὁ καλῶς ἐννοῶν τοὺς Νόμους τοῦ παρόντος κόσμου;—Τὸ καθ' ἡμᾶς ἀρχοῦμεθα, ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ κόμητος Βερί.

• Ἡ ζωὴ ἡμῶν συνίσταται εἰς τὴν ἐνέργειαν. Τὸ
 • συναίσθημα τῶν προσκομμάτων, τὰ ὅποια παρεμ-
 • βάλλονται εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην, εἶναι ἡ θλίψις.
 • τὸ δὲ συναίσθημα τῶν περιστάσεων, αἱ ὅποια συν-
 • τρέχουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην, εἶναι ἡ ἡδονή.
 • Ἄλλ' ἡ ἐνέργεια δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐξ ἑνὸς μέ-
 • ρους, χωρὶς ἐκ τοῦ ἑτέρου ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιόν τι,
 • ὅσῳ ἐλαφρόν καὶ ἂν ᾔῃ. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἡδονὴ
 • προϋποθέτει τὴν θλίψιν. Ὅποταν θελήσωμεν νὰ ἐκ-
 • τείνωμεν ὑπὲρ τὸ μέτρον τὴν ἐνεργητικότητα ἡμῶν,

» ἡ ὑπερβολὴ αὕτη συνεπάγει μίαν ἀντίδρασιν. Ἡ ὑγεία
 » ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ προσήκοντος μέσου ὄρου. Ἐξε-
 » τάζοντες αὐτοὶ ἑαυτοὺς προσεκτικῶς εὐρίσκομεν ἐν
 » ἡμῖν ἀκατάπαυστόν τινα ῥοπὴν εἰς τὸ νὰ ἐξέλθωμεν
 » ἐξ ἧς εὐρίσκομεθα καταστάσεως. Ἡ ῥοπὴ αὕτη δὲν
 » φανερόναι βεβαίως ὅτι εἴμεθα εὐχαριστημένοι καὶ
 » ἱκανοποιημένοι. Ἡ ζωὴ λοιπὸν εἶναι σταθερὰ θλίψις,
 » καὶ ἡ θλίψις αὕτη, ἥτις εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς,
 » ἀναρριπίζει τὴν ἐνεργητικότητα ἡμῶν. Ἡ ἡδονὴ
 » δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν πραγματικόν τι χρησιμεύει,
 » μόνον ὡς ἀκεσώδυνον φάρμακον εἰς τὴν πάθησιν.»

Ἡ θεωρία αὕτη φαίνεται σφόδρα μελαγχολικὴ, καὶ
 ὅμως δὲν εἶναι τοιαύτη· αὕτη προσβλέπει ἐν σταθερᾷ
 μεσημβρίᾳ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ
 διαχέει φῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων τῆς ἠθικῆς καὶ σωμα-
 τικῆς ζωῆς: Ἐν τῷ κράματι τῆς ἡδονῆς καὶ θλίψεως
 ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς θεῖόν τινα σκοπὸν· ὁ Θεὸς ἠθέ-
 λησεν ἵνα ἡ μὲν πάθησις μορφώσῃ τὸν χαρακτῆρα, ἡ
 δὲ ἡδονὴ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα· ἀμφοτέραι λοιπὸν εἰσὶν
 ἐξίσου ἀναγκαῖαι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ
 τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ὑπέρτατος τῆς ζωῆς σκοπὸς δὲν εἶναι τῶν ἐπιθυ-
 μιῶν ἡμῶν ἡ ἀπόλαυσις, ἀλλὰ τοῦ καθήκοντος ἡ ἐκ-
 πλήρωσις, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδόλως ὑπάρχει ἀληθῆς
 εὐχαρίστησις. Ἡ ἀνούσιος τῆς ἀπολαύσεως μονοτονία
 διδάσκει ἡμᾶς διὰ τοῦ κόρου τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργα-

σίας. Δυστυχῶς ὅμως τὸ μάθημα τοῦτο κατενοήθη βραδέως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν μὴ σκεπτομένων· ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία ἄγει τὸν μωρὸν μὲν εἰς ἀπελπισίαν, τὸν νοήμονα δὲ εἰς ὀλιγάρκειαν· ἡ ζωὴ πραγματικῶς εἶναι κενὴ ἰδέα, χάρτης λευκός, ἐφ' ὅσον δὲν ἔγραψέ τις ἐπ' αὐτοῦ τὴν λέξιν ὅ περ ε ρ α, τουτέστιν ἔ ζ η σ α.

Ἄπασα τοῦ θνητοῦ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται εἰς τὴν ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου του ἐξιστόρησιν τῶν παθημάτων αὐτοῦ· οὐδεμίαν ἄλλην ἔννοιαν τῆς εὐδαιμονίας δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν. Γνωρίζω ὅτι τοιοῦτος ὀρισμὸς δὲν δύναται ν' ἀρέσῃ εἰς τὴν νεότητα, τὴν ἡλικίαν ταύτην τῶν χιμαιρῶν καὶ τῶν ἐλπίδων ἀλλὰ δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἥττον ἀκριβής, ὥς ἀποδίδων εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀληθῆ αὐτῆς σημασίαν, τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἀξίαν.

Τοιουτοτρόπως ἡ μὲν εὐδαιμονία εἶναι ἀβέβαιος καὶ παροδική, τὸ καθῆκον δὲ μόνον βέβαιον καὶ αἰώνιον. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Θεία πρόνοια ἐδημιούργησε τὴν θλίψιν, ἔθηκεν ἅμα παρ' αὐτῇ τὴν χαρὰν πρὸς παρηγορίαν, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ὀδυνηρὰ ἀντίστασις καὶ διηνεκὴς πάλη τῶν δύο τούτων αἰσθημάτων δεικνύει τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ. Δὲν ὑπάρχει ὠραιότερον μείδιμα ἐκείνου τὸ ὁποῖον διαλάμπει ἐπὶ προσώπου διαβρόχου ὑπὸ θακρῶν. Δὲν ὑπάρχει ἐπιθυμία ὑψηλοτέρα καὶ διαρκεστέρα τῆς ἐπιθυμίας, ἡ ὁποία δὲν δύναται ποτε νὰ ἐκπληρωθῇ. Δὲν ὑπάρχει ἀπό-

λαυσις ἀγνοτέρα καὶ ἀληθεστέρα τῆς ἀπολαύσεως ἀνθρώπου ἐπιβάλλοντος εἰς ἑαυτὸν στερήσεις. Οὕτω τὸ σύμβολον τῆς ζωῆς ἡμῶν εἶναι καὶ μένει ὁ σταυρὸς περιεστεμμένος μὲ ρόδα.

Ἐδείξαμεν τὰς ἀντιθέσεις· ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὰ μέσα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας.

Ἡ ἐνέργεια εἶναι αὕτη ἡ ζωή· ἀλλὰ ἐνέργεια ὑπερβολική, εἴτε κατὰ τὴν ἔντασιν εἴτε κατὰ τὴν διάρκειαν, βλάπτει τὴν ἁρμονίαν. Ὑπάρχει ὄριον, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ ὑπερβῇ τις.

Ὁ αὐτὸς κανὼν ἐφαρμόζεται ἐν ταῖς ὑλικάῃς λειτουργίαις τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Ὁ λιτὸς καὶ ὀλιγαρκῆς ἄνθρωπος γνωρίζει νὰ φέρῃ εἰς ἰσορροπίαν τὴν τροφήν αὐτοῦ πρὸς τὸ ποσὸν τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας δαπανᾷ. Τελευταῖον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὑψίσταις χώραις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡγουν ἐν τῇ νοήσει, ὑπάρχει ἀναγκαία ἰσορροπία τις. *Dulce est dissipere in loco* (γλυκὺ καὶ τὸ ἀνοηταίνειν ἐν καίρῳ). Ἦθελεν εἶσθαι παράλογον τὸ νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐκδιάσῃ ἐν ἑαυτῷ ὁμοίαν ἰσορροπίαν διὰ τοῦ λογικοῦ, ἐν σχολαστικῇ σοβαρότητι προστάσων εἰς ἐκάστην παροδικὴν στιγμήν τοῦ ἀστάτου τούτου βίου· μὴ περαιτέρω! Δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς ἡ μηχανὴ τοῦ ὀρολογίου, τὴν ὁποίαν κινουῦμεν πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ πρὸς τὰ ὀπίσω κατ' ἀρέσκειαν.

• Συμβουλευθήτε τὴν ἰδίαν ὑμῶν πεῖραν, εἶπεν ὁ

Schelver, διὰ ν' ἀνακαλέσητε τὸν τόπον καὶ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἀπηλαύσατε τὴν μεγαλειτέραν ἡδονήν. Βεβαίως τότε μόνον ὑπήρξατε εὐτυχεῖς ὅτε, συρόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀοράτου τῆς ζωῆς ἄρματος, ὑπήρξατε ἐνεργοὶ καὶ δημιουργοί. Τότε μόλις ἀνήκομεν εἰς ἑαυτούς· παραφερόμενοι ὑπὸ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἡδονῆς ἀπολαύομεν καὶ δὲν δίδομεν λόγον τῆς ἀπολαύσεως ἡμῶν· ἡ καρδία εἶναι συγκεκινημένη, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὴν οἰκείαν συγκίνησιν. Ἡ ψυχὴ παράγει τὰ ἔργα αὐτῆς ὡς τὸ δένδρον τὰ φύλλα καὶ τοὺς καρπούς, διὰ προσπαθείας φυσικῆς, αὐτομάτου, ἐνστιγματικῆς. Δὲν γνωρίζομεν ὅτι ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ καὶ κρατήσῃ ἅμα μετὰ βίας πολλὰ ἀντικείμενα ἐν τῇ αὐτῇ στιγμῇ ἀπόλλυσιν ἤδη τὸ πρότερον εὐρημένον; Πλανᾶται θέλων ν' ἀρπάσῃ, ὅταν ὀφείλῃ ἀπλῶς νὰ δεχθῇ. Ἡ ἀταραξία καὶ ἡ ψυχραιμία εἶναι ἀναγκαῖαι ἐὰν θέλῃ ν' ἀνοιχθῶσιν εἰς αὐτὸν αἱ πύλαι τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ἔχει εὐρυτέραν μνήμην ὁ παῖς ὁ διερχόμενος τὸν κόσμον χωρὶς νὰ ἐπιθέτῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν καρδίαν ἐν τῇ προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ ἡ ἀνάμνησις καὶ ἡ ἄνεσις, ὅτε μετριάζεται ἡ σφοδρὰ καὶ βιαία βούλησις. Ἐκ τῆς διαφωνίας τῆς ὀρέξεως καὶ στερήσεως ἐπανέρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἱερὸν ὀρμέμφυτον τῆς ζωῆς.

Βεβαίως τὸ οὐσιῶδες σημεῖον τῆς τέχνης τοῦ ζῆν καθόλου καὶ ἐπομένως τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ

νά ἔχη τις πάντοτε ἀκριβῆ γνῶσιν ἑαυτοῦ, χωρὶς νὰ παρατηρῇ ἑαυτὸν μετὰ λεπτολογίας, τὸ νὰ διατηρῇ γαλήνην τινὰ ἀναλλοίωτον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, τὸ νὰ ὑποφέρῃ τὴν προσβολὴν πασῶν τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων καὶ τὸ νὰ μένῃ πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀναμέσον τῶν μεταβολῶν. "Ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν: ὅστις ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, οὗτος εἶναι τὸ πᾶν δι' ἑαυτόν, διδάσκαλος, φίλος, ἐχθρός, προστατής, ἰατρός.

Η'.

ΥΠΟΧΟΝΔΡΙΑ.

Ἡ ὑποχονδρία εἶναι βεβαίως ἡ μικροτάτη καὶ ἅμα ἡ λυπηροτάτη τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθενειῶν. Τὸ λογικόν, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ ἐπροσπάθησαν διὰ πάντων τῶν μέσων νὰ ἐκριζώσωσι τὸν φρικτὸν τοῦτον δαίμονα· οὗτος ὅμως, ὁμογάλακτος ἀδελφὸς τῆς ἀνησυχίας τοῦ πνεύματος, ἐνεδύθη τὸ ἐνδυμα τῆς φρονήσεως καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀποδιώξῃ αὐτόν. "Ἄς προσπαθήσωμεν ἐν τούτοις ν' ἀφαιρέσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ προσωπεῖον. Ἐκαλέσαμεν αὐτὸν ἐγωϊσμόν, ἀλλ' αὕτη ἡ ὕβρις οὐδόλως συγκινεῖ αὐτόν· διότι γνωρίζει τὰς ιδέας τοῦ αἰῶνος, ὅτι δηλ. ὁ ἐγωϊσμός θεωρεῖται σήμερον ὡς ἔνδειξις εὐφυΐας καὶ ἀνεξαρτησίας πνεύ-

ματος. Προτιμότερον λοιπὸν ν' ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε· καὶ σπουδαίως τοῦτο θὰ προσπαθῶ-
σωμεν νὰ πράξωμεν.

Ἄπαντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζῶντες εἴμεθα σχε-
τικῶς ἄρρωστοι. Ἔχομεν πάντες τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς
τὸν τάφον προκεχαραγμένην καὶ δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη
προσοχὴ πρὸς εὐρεσιν ταύτης τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἄγει ἡμᾶς
εἰς τὸν θάνατον. — Ἐνόσω εἴμεθα ἐν ἀρκούντως καλῇ
καταστάσει, ὥστε νὰ ἐκτελῶμεν τὰ καθημερινὰ ἡμῶν
ἔργα καὶ ν' ἀπολαύωμεν τὴν ἀνάπαυσιν μετὰ τὴν ἐρ-
γασίαν, καθῆκον ἡμῶν εἶναι, νὰ μὴ φροντίζωμεν περὶ
τοῦ σώματος ἡμῶν. Ὁ πόνος εἶναι ἀπαιτητικὸν καὶ
πλήρες ἀξιώσεων μὴ δέ ν, τὸ ὅποιον γίνεται τι, ἅμα
ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὸ σημασίαν. Ἐπρεπε νὰ ἐρυθριῶ-
μεν περιποιῶντες αὐτῷ τοσαύτην τιμὴν, κολακεύοντες
θωπεύοντες αὐτὸ καὶ ὑψοῦντες τοιουτοτρόπως εἰς αὐτὸ
ὑπόβαθρον. Ὁ πόνος αὐξάνει μόνον, καθόσον ἡμεῖς
ταπεινούμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ. Δύναται τις νὰ φαντασθῇ
ποτε ἓνα Θεμιστοκλέα, ἓνα Ῥήγουλον, παρατηροῦντας
τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐν τῷ καθρέπτη καὶ ψάυοντας τὸν
σφυγμὸν αὐτῶν; Προχωρῶ περαιτέρω. Ἐπικαλοῦμαι
πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου τὸν φόβον, ὅστις εἶ-
ναι ἡ πηγὴ αὐτοῦ. Ὁ φόβος εἶναι σωτήριος ἢ ὀλέ-
θριος;—Οὐδὲν ἐπισπεύδει τόσον τὸ γῆρας, ὅσον ὁ φό-
βος τοῦ γήρως. Πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως
τῆς μακροβιωτικῆς τοῦ Οὐφελάνδου ὁ σοφὸς Πέρσης

Ἀττὰρ ἔδειξε πέντε μέσα συντέμνοντα τὴν ἀνθρωπίνην
ζωήν. «Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ στέρησις καὶ ἡ πενία κατὰ
» τὸ γῆρας· τὸ δεύτερον νόσος παρατεταμένη· τὸ τρί-
» τον μακρὰ περιήγησις· τὸ τέταρτον εἶναι τὸ νὰ ἔχη
• τις ἀείποτε τὸ βλέμμα ἐστραμμένον πρὸς τὸν τάφον·
» — ἡ σταθερὰ αὕτη προσήλωσις ἐπισπεύδει τὴν ὥραν
• τοῦ θανάτου τοῦ ὑπ' αὐτῆς βασανιζομένου· — τὸ
» πέμπτον εἶναι ὁ φόβος, τὸ ἀλάνθαστον τοῦτο μέσον,
» ὅπερ φονεύει ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον τοῦ ξίφους
» τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ».

Ὁ φόβος συντέμνει τὰς ἡμέρας τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι
στοιχεῖον τῆς ὑποχονδρίας· ἐπομένως ὁ ὑποχονδριακὸς
ἀποθνήσκει ἐκ τοῦ φόβου μὴ ἀποθάνῃ.

Οἱ νοήμονες ἄνθρωποι διακρίνουσι δύο εἶδη ὑπο-
χονδρίας. Διὰ τὴν μίαν ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν
τῆς ἐπιστήμης· ἡ ἑτέρα, εἶναι μηδὲν εἰς τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους. Ἄνθρωπός τις,
ἐκ τῶν διορατικωτάτων καὶ ἐχεφρονεστάτων, ὑπέστη
καὶ αὐτὸς προσβολὰς τινὰς τῆς φανταστικῆς ταύτης νό-
σου καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτὴν ἐξ οἰκείας πείρας,
ὁ Κάντιος, λέγομεν, ὡς ἀληθὴς Γερμανὸς φιλόσοφος,
ὅστις ἐκμηδενίζει πᾶν ὅ,τι φράττει εἰς αὐτὸν τὴν ὁδόν,
θεωρεῖ ὡς παράφρονας ἐκείνους οἵτινες ἀποδίδουσι τὴν
ἐλαχίστην πραγματικότητα εἰς χίμαιραν τόσῳ ματαίαν.
«Ὅποτεν μαῦραι ἰδέαι ἔρχονται νὰ καταλάβωσι τὸ
• πνεῦμά μου, ἔρωτῶ ἑμαυτόν, λέγει, ἂν ἔχωσι πραγμα-

• τικήν τινά αἰτίαν. Ἐὰν δὲν ἀνακαλύψω αἰτίαν, ἢ
 • εὖρω τοιαύτην, τῆς ὁποίας οὐδὲν δύναται νὰ μετα-
 • θάλη τὸ ἀποτέλεσμα, τότε δίδομαι εἰς τὴν ἡμερη-
 • σίαν ἐργασίαν μου. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀφίνω κατὰ
 • μέρος πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν, ὥσεί ὅλως
 • ἄσχετον πρὸς ἐμέ· στρέφω τὴν προσοχήν μου εἰς ἄλ-
 • λα ἀντικείμενα.»—Ἰδοὺ μέσον πρὸς καταπολέμησιν
 τῆς ὑποχονδρίας, τὸ ὁποῖον ἐγκρίνομεν καθ' ὁλοκλη-
 ρίαν· διότι γνωρίζομεν ὅτι εἶναι λυσιτελές. Ὁ Ἀριστο-
 τέλης τῆς Πρωσσίας ἔπασχεν ὑπὸ δυσπνοίας ἕνεκεν
 ἐλαττωματικῆς κατασκευῆς τοῦ θώρακος· οὐδὲν ἤττον
 ἔζησεν εἰς ἡλικίαν λίαν προβεβηκυῖαν καὶ ἐθριάμβευσε
 κατὰ τοῦ ἀθλίου τούτου προσκόμματος. Καὶ ὁ πνευμα-
 τωδέστατος τῶν ὑποχονδριακῶν καὶ ὁ ὑποχονδριακώ-
 τατος τῶν εὐφυῶν ἀνθρώπων, ὁ καθηγητὴς Lichten-
 berg· ὁ ἐκ Γοτίγκης, ἐφρόνει τὰ αὐτά. «Ὑπάρχουσι,
 • λέγει, νοσήματα βαρέα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ προ-
 • ξενήσωσι τὸν θάνατον· ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα μὴ
 • θανατηφόρα, διαγινωσκόμενα μετὰ μεγάλης εὐκο-
 • λίας καὶ ἄνευ μεγάλων σπουδῶν· τελευταῖον ὑπάρ-
 • χουσι νοσήματα, τὰ ὁποῖα μόλις διακρίνομεν μὲ τὸ
 • μικροσκόπιον καὶ τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο φαίνονται ὅλως
 • βδελυρά· τὸ μικροσκόπιον δὲ τοῦτο εἶναι· ἡ ὑποχον-
 • δρία. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἀπεφάσιζον νὰ ἐπιχειρήσωσι
 • τὴν σπουδὴν τῶν νόσων διὰ τοῦ μικροσκοπίου, θὰ

εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ᾔῃναι καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἄρρωστοι.»

Φιλόσοφος τις εἶπεν εὐλόγως. «Ἴνα δώσητε νὰ ἐννοήσῃ ὑποχονδριακός τις, τί ἐστὶ πραγματικὴ ἀσθένεια, καταστήσατε αὐτὸν πραγματικῶς ἄρρωστον· τότε θέλει γίνεαι ὑγιής.» Ὀνομάσατε τὴν ἐλλεινὴν ταύτην κατάστασιν τῆς ψυχῆς ὅπως θέλετε: ἀδυναμίαν, ἀμέλειαν, ἀνοησίαν, ἐγωϊσμόν, νόσον, ἀρχὴν τρέλλας· πᾶν ὄνομα ἀρμόζει εἰς αὐτήν, διότι μετέχει ἐξ ὅλων καὶ ἔτι πλέον. Ὅτι δὴποτε καὶ ἂν ᾔῃναι ἡ ὑποχονδρία, μόνη ἡ ἐργασία, ὁμοία μὲ τὸν φλογίνην ρομφαίαν φυλάττοντα τὴν πύλην τῆς Ἑδέμ ἄγγελον, ἀπαγορεύει αὐτῇ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν παράδεισον τὸν κατοικοῦμενον ὑπὸ τῶν πιστῶν εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὸ καθῆκον ἀνθρώπων. Ἴνα ἡ ἀνάπαυσις ἢ εὐεργετική, πρέπει νὰ ἔχῃ τις ἀνάγκην αὐτῆς. Καλῶς ἐξετάζοντες εὐρίσκομεν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ὑποχονδριακοὶ δὲν εἶναι πραγματικῶς ἄρρωστοι, ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ δὲν βασανίζονται, εἰμὴ ὑπὸ ματαίων χιμαιρῶν, δὲν εἶναι ἄξιοι οὐδεμιᾶς συμπαθείας· τοῦναντίον δέ, κατ' ἐμέ, ὀφείλομεν νὰ κηρύξωμεν αὐτοὺς ἀτίμους, ὅπως τῷ ὄντι εἶναι, καὶ ὡς τοιούτους ν' ἀποκλείσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν κοινωνίαν. Μέτρον τοιοῦτον, ἐφαρμοζόμενον πρὸς ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ἤθελε θεραπεύσει αὐτοὺς ἀσφαλέστερον πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν συμβουλῶν. Λέγω ἅτι περισσότερο μάλιστα: ἤθελεν εἶσθαι καλὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποβά-

λωμεν αὐτοὺς εἰς βασανιστήρια. Ἐὰν ἡ κοινωνία ἔχη ποτὲ τὸ δικαίωμα τοῦ βασανίζειν ἐν τῶν μελῶν αὐτῆς, ἡ προκειμένη περίστασις εἶναι προσφυεστάτη. Ὁ μέγας ποιητὴς εἶπε:

«Τὸ καλλίτερον φάρμακον κατὰ τῆς ὑποχονδρίας εἶναι αἱ πραγματικαὶ παθήσεις.»

Τρία κατ' ἐξοχὴν εἶδη πνευματικῆς καταστάσεως ὑπάρχουσι, τὰ ὅποια προδιαθέτουσιν εἰς τὸ εἶδος τῆς ὑποχονδρίας,—περὶ ἧς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦτο ὁ λόγος—περὶ τῶν ὁποίων πᾶς ψυχολόγος ἱατρὸς ὀφείλει ν' ἀσχοληθῇ, ἥτοι ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ἀργία καὶ ἡ σχολαστικότητα. Δὲν ἐπανέρχομαι ἐπὶ τῶν δύο πρώτων· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν σχολαστικότητα, καλὸν εἶναι νὰ ὀρίσωμεν αὐτὴν ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς. Ἀποδίδουσι συνήθως τὴν σχολαστικότητα εἰς ἐκείνους, οἵτινες πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ σχολαστικοὶ καὶ δὲν βλέπουσιν αὐτήν, ἔνθα ὑφίσταται ἐν τῷ ὑψίστῳ αὐτῆς βαθμῷ. Σχολαστικότης δὲν εἶναι ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκρίβεια ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος, καὶ ἐὰν καταντήσωμεν εἰς ὑπερβολήν. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς μικρολογίας, ὅπερ λησμονεῖ τὸν σκοπὸν χάριν τῶν μέσων καὶ γίνεται αἰχμάλωτον ματαίων εἰδώλων. Ἄς μὴ δίδωμεν τὸ ὄνομα τοῦ σχολαστικοῦ εἰς τὸν μετριόφρονα ἐκείνον σοφόν, τὸν ὁποῖον ἡ καλλιτέρα κοινωνία τῶν βιβλίων κάμνει νὰ λησμονήσῃ τὴν χειροτέραν τοῦ κόσμου καὶ ὅλους ἐκείνους τοὺς καλοὺς τρόπους τοῦ φέρεσθαι, τοὺς ὁποίους ἴσως πραγματικῶς

ἤδη ἔμαθεν, ἀλλὰ τὸν ἀλαζόνα λογιώτατον, ὅστις ἀμελεῖ τὴν οὐσίαν χάριν τῆς μορφῆς, ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὰς ἐκδόσεις ἐνὸς βιβλίου, χωρὶς ν' ἀσχολῇται εἰς τὰς σκέψεις τοῦ συγγραφέως· ὅστις γνωρίζει τὰ χειρόγραφα τῶν παρελθόντων αἰώνων, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτά, ὅστις γνωρίζει τὸ νεκρὸν γράμμα, οὐχὶ δὲ τὸ πνεῦμα, τοῦ ὁποίου τὸ γράμμα εἶναι σύμβολον. Σχολαστικὸς—χωρὶς νὰ ἐννοῇ αὐτό—εἶναι προσέτι ὁ φιλάρεσκος τῶν αἰθουσῶν. Ναί· οὗτός ἐστιν ὁ Σχολαστικὸς ὁ γελοιωδέστατος, ὁ κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως ἐννοϊαν σχολαστικὸς. Διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον εἶναι σπουδαῖον, πᾶν ὅ,τι εἶναι φροῦδον καὶ μικρολόγον, καὶ φροῦδον, πᾶν ὅ,τι εἶναι σπουδαῖον.

Γίνεται ἐνίοτε λόγος περὶ τῆς μελαγχολίας τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. Ὁ Σταγειρίτης εἶπεν ὅτι οἱ ἑξοχοὶ ἄνθρωποι, οἱ πεπροικισμένοι μὲ διορατικὸν πνεῦμα, κλίνουσι πρὸς τὴν λύπην· ἡ δοξασία αὕτη εἶναι ἐν μέρει ἀληθής. Ὁ Κάμοενς, ὁ Τάσσος, ὁ Βύρων καὶ ἄλλοι εἶχον τὴν διάθεσιν μελαγχολικὴν. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἃς ἀναλύσωσι μόνοι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν καὶ ἃς ἐκφράσωσιν αὐτὰ μόνοι. Ἄλλ' εἶναι τοῦτο λόγος, ὅπως οἱ ποιηταὶ ἡμῶν ἀμιλλῶνται εἰς τὸ ὑποχονδριακὸν εἶδος τῆς ποιήσεως; Ἄς ὁμολογήσωμεν εἰλικρινῶς· ἡ νεωτέρα φιλολογία εἶναι θυγάτηρ τῆς νοσηρῶς διεστραμμένης, τῆς ἐκνευρίζουσης καὶ ναυτιώδους ὑποχονδρίας. Μετά

τινα καιρόν, ἵνα κρίνῃ τις τοὺς ποιητάς ἡμῶν, θὰ ἔχῃ ἀνάγκην λατρῶν καὶ οὐχὶ κριτικῶν.

⊙'.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Πᾶσα σκέψις περὶ τῆς συναφείας ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι ματαία καὶ ὑποπτος μάλιστα, ἐὰν δὲν γίνηται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα καὶ ἐὰν δὲν καταντήσῃ πραγματικῶς εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἤθελον ἴσως ὁμολογήσει εἰς ἡμᾶς χάριν, ἐὰν ρίψωμεν ἓν βλέμμα ὀπισθοδρομικὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν διηνύσαμεν. Ἄς ἐπιτραπῇ δὲ ἡμῖν νὰ προσθέσωμεν λεπτομερείας τινὰς εἰς ἐπίμετρον, αἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι θέσιν κατὰ τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ιδεῶν ἡμῶν.

Διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὸ πνεῦμα κράτος σωτήριο ἐπὶ τοῦ σώματος, ὁ πρῶτος ὅρος, ὁ ἀναπόφευκτος καὶ ἀπόλυτος, εἶναι νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸ δυνατόν τοῦ πράγματος. Καὶ οἱ μὲν θεωρητικοὶ ἄς ἀποδείξωσι τοῦτο διὰ λόγων, ἡμεῖς δὲ προετιμήσαμεν ν' ἀποδείξωμεν αὐτὸ διὰ γεγονότων.

Ἀφοῦ ἅπαξ πεισθῇ τις ἐνδομύχως ἵνα πιστεύσῃ εἰς τὴν πραγματικὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος, πρόκειται

ἀ ἐξασκήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν δύναμιν ταύτην. Ἡ ἐπι-
 κείρησις αὕτη εἶναι δυσκολωτέρα παρ' ὅσον φαντάζε-
 ται τις. Διότι ὁ μὲν ἀνησυχῶν ἀείποτε περὶ τῆς υἱείας
 αὐτοῦ γίνεται ἐν τέλει δῆμιος ἑαυτοῦ καὶ κινδυνεύει
 νὰ παραφρονήσῃ· ὁ δ' ἐπιπόλαιος ἐξεναντίας καὶ μὴ
 προσέχων εἰς ἑαυτὸν δὲν δύναται νὰ προσκτῇ τὸ
 ἐφ' ἑαυτοῦ κράτος. Ἐπομένως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος δύ-
 νამις ἀνήκει εἰς ψυχὰς φαιδράς καὶ εἰλικρινεῖς, ἐξί-
 σου ἀφροσθηκυίας τοῦ τε ἐγώϊσμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας.

Ἐξετάζοντες ἑαυτοὺς μετὰ τελείας τοῦ πνεύματος
 ἐλευθερίας καὶ ἄνευ συστηματικῆς προκαταλήψεως εὐ-
 ρίσκομεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν τρεῖς δυνάμεις : τὴν αἰσθη-
 ματικότητα, τὴν βούλησιν, τὸ νοητικόν. Εἰς ἡμᾶς
 ἀπόκειται νὰ διευθύνωμεν τὰς δυνάμεις ταύτας προσ-
 ηκόντως· ἃς μάθωμεν νὰ στρέφωμεν τὴν μὲν φαντασίαν
 πρὸς πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ τερπνόν, τὸ δὲ αἶσθημα νὰ
 τρέφωμεν μὲ πᾶν ὅ,τι μέγα καὶ φαιδρόν, καλλιεργοῦν-
 τες τὸ τε αἶσθημα καὶ τὴν φαντασίαν διὰ τῆς καλλι-
 εργίας τῆς τέχνης· ἡ δὲ βούλησις δέον νὰ ἐνισχύηται,
 ἐξαγνίζηται καὶ διευθύνηται πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐγώ,
 τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κυβερνᾷ καὶ δεσπόζῃ, μορφωθείσα
 διὰ γνησίας υἱοῦς ἠθικῆς. Τὸ καθῆκον καὶ ἡ υἱεινὴ
 τῆς ψυχῆς ἐκ συμφώνου ἀπευθύνουσι πρὸς τὸν ἄνθρω-
 πον τὴν αἰωνίαν μεγάλην συμβουλήν : Ἐ σ ο κ ὕ-
 ρ ι ο ς σ ε α υ τ ο ὦ . Τὸ δὲ βέβαιον μέσον πρὸς πραγ-
 μάτωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης εἶναι τὸ ὀρχίζεσθαι καὶ

σταθερῶς ἐμμένειν εἰς πᾶν ὅ,τι σαφῶς ἀνεγνώρισέ τις ὡς ἀληθές καὶ δίκαιον. Ὁ θέλων νὰ ᾔηται ὑγιῆς τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀνάγκη νὰ λάβῃ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν τοῦ νὰ δεσπόζῃ ἑαυτοῦ καὶ νὰ μένῃ πιστὸς δι' ὅλου τοῦ βίου του εἰς τὴν ἀμετάκλητον ταύτην ἀπόφασιν. Βεβαίως ἐν ἀρχῇ συμβαίνουν οἱ οἰσθήματα, ἀλλ' ἡ βούλησις διπλασιάζουσα τὰς προσπαθείας τῆς ἐπιτυχᾶναι τελευταῖον νίκην τελείαν. Πρέπει λοιπὸν πρὸ παντὸς ἄλλου ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας νὰ ἐκφέρωμεν ὄρκον σταθερὸν καὶ ἀμετάτρεπτον, ὅτι θὰ συμμορφώσωμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς. Οὕτω δ' ἐνισχυομένη ἡ βούλησις θριαμβεύει κατὰ τοῦ ἀναποφασίστου διορθοῖ τὴν ἀφαίρεσιν διὰ τῆς συγκεντρώσεως, διαλύει τὴν παράλογον ἐπιθυμίαν καὶ ἀπαλάττει ἡμᾶς τῶν δεσμῶν τῆς ἔξεως προσηλόνουσα εἰς τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον τὴν ἐλαφρότητα τῶν ἐπιπολαίων πνευμάτων. Τὸ νοητικόν, ὡς καὶ αἱ δύο ἀνωτέρω ῥηθεῖσαι δυνάμεις, δεόν ν' ἀναπτυχθῶσι πεφροντισμένως. Καὶ τοῦ μὲν νοητικοῦ σκοπὸς εἶναι τὸ γ ν ὤ θ ι σ α υ τ ὸ ν τῆς δὲ βουλήσεως τὸ κράτος ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ἐξ ἀνάγκης καὶ κατὰ καθῆκον νὰ σπουδάζῃ αὐτὸς ἑαυτόν, ἀλλ' ὀφείλει ὁμοίως νὰ σπουδάζῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ ὑψοῦται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος. Τὸ νοητικὸν ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοὺς κόλπους τῆς θρησκείας, ἥτις ἐμπνέει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐντελῇ ὑποταγὴν εἰς τὸν ὑπέρτατον νό-

μον. Ἐκ τοῦ αἰσθήματος τούτου γεννᾶται εἰς ἀμοιβὴν ἡσύχιος γαλήνη, ἥτις ἐπιφέρει τὴν υἰεῖαν· ἐκεῖνος μόνος, ὅστις ἐφάνη μικρὸς εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ὀφθαλμούς, δύναται νὰ αἰσθάνηται καὶ νὰ κατορθώσῃ τὸ μέγα· ἐπάναγκες λοιπὸν εἶναι νὰ δύναται οὗτος νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὴν ὥραίαν ἐκείνην εὐχὴν τῆς Αὐρηλιανῆς Παρθένου, ἥτις ἐζήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ «καθαρὰν καρδίαν καὶ μεγάλας ιδέας». Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἀταραξία εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἀναπόφευκτον ἱατρικὸν πάντων τῶν δεινῶν. Εἰς τὰς πλείστας περιστάσεις ἀρκεῖ μόνη πρὸς θεραπείαν· εἰς τὰς λοιπὰς εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λοιπῶν μέσων· πάντοτε λοιπὸν ἀποβαίνει ὠφέλιμος καὶ σωτήριος, καὶ ὡς προφυλακτικὸν κέκτηται ἀρετὴν πολύτιμον.

Ἡ ἀταραξία δὲ αὕτη, ἡ τοσοῦτον ἀνγκασία, εἶναι θυγάτηρ τοῦ πνεύματος· οὐδεμία μελέτη παράγει αὐτὴν τόσον, ὅσον ἡ μελέτη τῆς φύσεως. Αὕτη, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑγιεινῆς τῆς ψυχῆς, εἶναι προτιμότερα τῆς ἱστορίας, ἢ ὅποια ἀποβαίνει πολλάκις ἐπιβλαβὴς εἰς ἀβρὰς φύσεις, ὧν ἐξάπτει τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας. Ἡ μὲν ἐνεργητικὴ κρᾶσις ἀπαιτεῖ διανοητικὴν ἐργασίαν· ἡ δὲ παθητικὴ κρᾶσις πρακτικὴν ἐργασίαν. Πρέπει νὰ προσέχη τις πολὺ, ἵνα μὴ ἐξαφανίσῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ πάθη· διότι τὰ πάθη εἶναι τὸ φυσικὸν σπέρμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς υἰείας, ἀρκεῖ μόνον νὰ κρατῶνται ἐν ἰσορροπία, νὰ μετριάζωνται, νὰ δεσπόζωνται. Τρεῖς ἀστέ-

ρες ἐδόθησαν εἰς ἡμᾶς, πρὸς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν ν' ἀτενίζωμεν τὸ ὄμμα ἡμῶν: τὸ θάρρος, ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐλπίς. Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ κανονίσωμεν καὶ νὰ διευθύνωμεν τὰς κλίσεις ἡμῶν. Ὁ νόμος τῆς ἰσοσταθμίας εἶναι ἡ θεμελιώδης βάσις τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς· δυνάμει τοῦ νόμου τούτου ὀφείλομεν ν' ἀποκαταστήσωμεν ἐν ἡμῖν τὴν ἀναγκαίαν ἰσορροπίαν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ὀδύνης· ὅπως ὁ ζωγράφος γνωρίζει νὰ συνδυάζῃ τὰ χρώματα, οὕτω καὶ ὁ φρόνιμος πραγματοποιεῖ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν ἀρμονίαν τῶν ἀντιθέσεων.

Τὰ γενικὰ ταῦτα διδόμενα ἀρκοῦσιν. Εἰς σὲ ἀνήκει, ἀναγνώστα, νὰ ἐξαγάγῃς ὁ ἴδιος τὰ ἐπίλοιπα συμπεράσματα. Ἐὰν ἤδη κατεβλήθῃς ἐκ τῆς ὑποχονδρίας, μίαν συμβουλὴν μόνον σοὶ ἐπαναλαμβάνω. Στρέψον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τῶν ἰδίων βασάνων πρὸς τὸ ἄπειρον θέαμα τῆς πασχούσης ἐκ τῶν δεινῶν ἢ ἀλαλαζούσης ἐκ τῆς χαρᾶς ἀνθρωπότητος, παρηγορήθητι διὰ τὰ προσωπικά σου ἄλγη, ἐνδιαφερόμενος καὶ συμπαθὼν εἰς τὰ βάσανα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν τῇ ἀπείρῳ ἀλύσει τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων καὶ τυχῶν, ζήτησον τὴν θέσιν, ἣτις σοὶ προσδιωρίσθῃ, τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἔχεις νὰ ἐκπληρώσῃς, καί, τῆς ἀξίας σου ἅπαξ γνωστῆς γενομένης, προσπάθησον νὰ μένης ὁ αὐτὸς πάντοτε, ἀννός καὶ ἀληθής ὡς ὁ ἀκίβδηλος λόγος τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000023423

ΑΘΗΝΑΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Π. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΜΟΥΣ ΕΞ 96 ΠΕΡΙΠΟΥ ΣΕΛΙΔΩΝ

ΕΚΑΣΤΟΣ ΤΟΜΟΣ Α. 60

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

ΘΑΝΟΣ ΒΛΕΚΑΣ, μυθιστόρημα ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΛΛΙΓΑ. Τόμοι Α' Β' καὶ Γ'.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ἐν οἷς καὶ τὰ ἔξοχα ποιήματα Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Μέγας ἐπαίτης.

Ο ΕΞΗΝΤΑΒΕΛΘΟΝΗΣ ἡ περιώνυμος κωμωδία τοῦ ΜΟ-ΑΙΕΡΟΥ κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐξελλήνισιν τοῦ ἀσιδίου Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ. Τόμοι Α' καὶ Β' (τέλος).

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΚΟΠΠΕ.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ, ὑπὸ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ.

ΡΑΔΙΟΥΡΓΙΑ καὶ ΕΡΩΣ. Τραγωδία, ὑπὸ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΣΧΙΔΛΕΡΟΥ, τόμος α'.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ κατὰ μετάφρασιν Ζ.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ

Ἐν Ἑλλάδι δρ. 12. — Ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 12.

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ